

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

zborník príspevkov z vedeckej konferencie

Zostavili:

**prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
JUDr. Andrea Erdősová, PhD.**

Paneurópska vysoká škola

Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

zborník príspevkov z vedeckej konferencie

Zostavili:

**prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
JUDr. Andrea Erdősová, PhD.**

Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry

Európskeho súdu pre ľudské práva

vedecká konferencia

12. november 2015

Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

Zborník obsahuje príspevky, ktoré sú výstupmi z projektu **VEGA č. 1/0382/14** s názvom **Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.**

Zborník vychádza pod záštitou rektora Paneurópskej vysokej školy prof. JUDr. Jana Sváka, DrSc.

Zostavili/editovali:

prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
JUDr. Andrea Erdősová, PhD.

Recenzenti:

doc. JUDr. PhDr. Ing. Michael Siman, PhD.
doc. JUDr. Juraj Jankuv, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
prof. JUDr. Gen. Jaroslav Ivor, DrSc.
prof. JUDr. Marián Posluch, CSc.
prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.
prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.
prof. Dr. Peter Fischer
Doc. JUDr. Vlasta Kunová, CSc.
JUDr. Eduard Bárány , DrSc.
JUDr. Milan Lalík

Organizačný výbor konferencie:

JUDr. Andrea Erdősová, PhD.
JUDr. Boris Balog, PhD.
JUDr. Matúš Jakub
JUDr. Lucia Belková

© **Za jazykovú úpravu a pôvodnosť zodpovedajú samotní autori príspevkov.**

© **Paneurópska vysoká škola, autori príspevkov, 2015**

ISBN 978-80-89453-11-5

EAN 9788089453115

OBSAH

Predslov	6
Hromadné uprchlictví a lidská práva aneb realita versus ideály	8
Vztah Evropské úmluvy o lidských právech a práva EU po posudku SDEU 2/13	19
Vývoj Ochrany Ľudských Práv V Európskej Únii <i>Development Of The Human Rights Protection In The European Union</i>	24
Ľudské Práva A Európsky Súd Pre Ľudské Práva – Quo Vadis? <i>Human Rights And The European Court Of Human Rights – Quo Vadis?</i>	31
Niekoľko poznámok k extrateritoriálnej pôsobnosti Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd <i>Some Remarks On The Extraterritorial Scope of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms</i>	39
Právo na spravodlivý proces medzi golgotou, sinajom a olympom <i>The Right to a Fair Trial between Golgotha, Sinai and Olymp</i>	47
Zásahy do práva na súkromie z hľadiska judikatúry európskeho súdu pre ľudské práva <i>Interference with privacy rights from the perspective of case-law of the european court of human rights</i>	56
Nenávistný prejav, historická pravda a súčasnosť	65
Právo na zmiznutie z internetu	73
Internet ako (nový) svet. Ľudské práva a slobody a ich porušovanie	81
Drony a právne aspekty ich používania	87
Súčasný vnímanie družicových snímok ako dôkazu pred súdom <i>Current insight into satellite imagery as evidence before courts</i>	98
Republika a její příhlávači – několik poznámek k zákazu nošení muslimského šátku ve francii	102
Cielené zabíjanie a ochrana ľudských práv <i>Targeted killings and the protection of human rights</i>	108

Predslov

Juridizácia, podobne ako právo či ľudské práva, patrí k pojmom, ktoré sa dostali do slovníkov bez toho, aby mali jednotnú definíciu, resp. ich definície sa menia nielen v pohľadoch autorov týchto definícií, ale aj v kontexte historickom a osobitne v závislosti od štátneho režimu, v ktorom sa vytvorili. Inak bol pojem práva definovaný v socialistickej právnej teórii a inak je v súčasnosti. Na rozdiel od pojmu ľudské práva, ktorý sa stal bežnou súčasťou nielen slovníka politikov, právnikov či filozofov, ale osvojili si ho aj tí, ktorým patria a z ktorých vychádzajú, teda "obyčajní" ľudia, tak pojem juridizácia je známy oveľa užšiemu okruhu, najmä odborníkov v oblasti práva.

Spoločnou charakteristikou pre ľudské práva a juridizáciu je, že ich definícia sa najlepšie formuluje cez ich základné znaky a obsah.

V kontexte historického vývoja boli ľudské práva postupne charakterizované minimálne tromi znakmi, a to

- evolúciou,
- univerzalizáciou a
- juridizáciou.

Evolúcia ľudských práv je prirodzeným dôsledkom viacerých faktorov od globalizácie (oslabujúcej štátnu suverenitu a tým aj možnosti ochrany ľudských práv napríklad zo strany nadnárodných subjektov) až po etatizáciu spojenú paradoxne v súvislosti s globalizáciou s nárastom úloh štátu v rôznych oblastiach života spoločnosti, ktoré sa prejavuje prereguláciou ľudského konania s možnosťou vzniku napríklad diskriminácií. Preregulácia na jednej strane síce vytvára stále širší priestor pre zásahy štátu a to tak negatívne (napríklad v spojitosti s bojom proti terorizmu, kde sa tento stále častejšie spája s cieľovým zabíjaním a využívaním dronov) ako aj pozitívne (napríklad v sociálnej oblasti), ale na druhej strane paradoxne vytvára priestor pre privatizáciu štátu a práva. To so sebou samozrejme prináša aj riziká menej kontrolovaného, resp. vôbec nekontrolovaného zasahovania do ľudských práv zo strany súkromných subjektov. Najvýraznejšie sa to prejavuje v tzv. kyberpriestore, ktorý je základom pre najvýraznejšie zásahy do súkromia človeka bez možnosti ochrany, pretože zodpovednosť sa rozplýva vo virtuálnej realite. Súčasný "pohyb národov" spojený najmä s vojenskými konfliktami robí zasa aktuálnou ochranu ľudských práv utečencov. Týmto otázkam bude prevažne venovaná druhá časť konferencie a tohto zborníka.

Univerzalizácia ľudských práv a ich evolučný a extenzívny vývoj by zachádzali do samoučelu, keby sa nevytvoril efektívny normatívny a inštitucionálny systém ochrany ľudských práv. Vzhľadom na to, že medzi najefektívnejšie systémy ochrany ľudských práv patrí systém vybudovaný v rámci Rady Európy, bude ťažisko viacerých úvah o juridizácii ľudských práv vychádzať zo skúseností z aplikácie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd Európskym súdom pre ľudské práva.

Juridizácia ľudských práv sa odvíja od všeobecne známeho pojmu vymožitelnosti práva (tento síce zatiaľ právna veda nedefinovala, ale je mimoriadne populárnym v slovníku politikov), ktorý obsahuje najmä

- právo na súdnu ochranu,
- záväznosť súdnych rozhodnutí,
- vykonateľnosť súdnych rozhodnutí.

Právo na súdnu ochranu, ktorého obsah je na rozdiel od pojmu vymožiteľnosti práva všeobecne známy sa v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva vyznačuje

- rozširovaním vecí, ktoré sú pod súdnou ochranou,
- zvyšovaním garancií súdnej ochrany,
- procesualizáciou hmotnoprávných ustanovení Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Prvá časť konferencie a tohto zborníka je venovaná otázkam juridizácie ľudských práv, osobitne potom z pohľadu ich univerzalizácie, kde jednou z najdôležitejších otázok je efektívnosť ich ochrany, ktorá sa paradoxne môže znižovať prelínaním sa viacerých vnútroštátnych a nadštátnych orgánov súdneho typu. Príkladom môže byť aplikácia článku 6 Lisabonskej zmluvy, ktorý síce vytvoril možnosť pristúpenia Európskej únie k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd ale aj po piatich rokoch ostal bez výraznejšieho efektu.

Juridizácia ľudských práv z pohľadu jej univerzalizácie (vytvorenie nadštátnych systémov ľudských práv) a evolúcie (aktuálne témy migrantov, internetu, dronov či cieleného zabíjania) prináša zborník, ktorého ambíciou je posúvanie diskusie o týchto témach.

Prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.

Hromadné uprchlictví a lidská práva aneb realita versus ideály

JUDr. PhDr. Petr Mlsna, Ph.D.¹

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Ministerstvo vnitra ČR

petr.mlsna@seznam.cz

Abstrakt

Článek pojednává o problematice střetu sociální reality hromadného uprchlictví a lidských práv a základních svobod jako hodnotového systému. Na úvod jsou analyzována lidská práva a základní svobody jako zdroj moderní demokratické legitimacy národních států, které zajišťují primárně pro své občany jejich vysoké standardy, nicméně se nedokáží vyrovnat s limitními jevy, jako je existence uprchlíků, které stojí mimo rámec uvažování národních ústavních systémů. Uprchlík je člověkem, ale není občanem a vzniká tak problém jemu zajišťovaných ústavních kautel lidskoprávního charakteru. V druhé části příspěvku se analyzuje problematika relokace žadatelů o azyl v rámci členských států EU, která vyvolává řadu otázek mezinárodního i lidskoprávního rozměru, kdy vyvstává základní otázka, zda relokační mechanismus nepřipomíná spíše úřednické řešení migrační krize bez ohledu nejenom na vůli členských států EU, ale také migranta jako člověka.

Klíčová slova

migrační krize; uprchlík; relokace; Úmluva o právním postavení uprchlíků; azyl; biopolitika; lidská práva; Evropská unie

Abstract

The article deals with issue of a conflict of social reality of mass migration and human rights and fundamental freedoms as a system of values. At the outset the article analyses human rights and fundamental freedoms as a source of modern democratic legitimacy of nation states, which provide primarily for their citizens high standards of these rights and freedoms, however, they can not cope with limit phenomena such as refugees, who stand outside considerations of national constitutional systems. A refugee is a person, but not a citizen; therefore a problem arises as regards constitutional measures of a human-rights character provided to a refugee. Second part of the paper is devoted to the question of relocation of asylum seekers within the EU Member States, which raises a number of issues of international and human rights dimension; in this context arises a fundamental question of whether a mechanism of relocation resembles rather a bureaucratic solution of the migration crisis, regardless of the will of the EU Member States and a migrant as a person.

Key words

migration; a fugitive; relocation; Convention Relating to the Status of Refugees; asylum; biopolitics; human rights; European Union

1. Lidská práva a základní svobody jako otázka sociální reality

Celý komplex lidských práv, jakož i jeho jednotlivé změny, musí projít procesem sociálního uznání a přijetí, aby vůbec lidská práva mohla fungovat jako součást empirické reality. Důležité ovšem je, zda proces sociálního uznání probíhá demokraticky nebo nedemokraticky. Jsem skeptický k názorům doktríny posledních dekád, že demokratická legitimita, a lidská práva nevyjímaje, se získává v diskurzu, tj. řízeném procesu diskuse nad tématem, do kterého jsou zapojeny všechny relevantní subjekty. Naše pozdně moderní doba vsází na diskurz

¹ Tento článek byl zpracován v rámci programu Univerzity Karlovy PRVOUK 17 Vědy o společnosti, politice a médiích ve výzvěch doby a vyjadřuje pouze osobní názory autora.

jako zdroj legitimacy, což není nic jiného než reakce na komplikovanost ústavních procedur a obecnou nedůvěru v politiku. Nicméně z důvěry v nelegitimované subjekty (např. odborníky, akademiky, občanské spolky) se nemůže zrodit legitimita. Diskurz sám o sobě žádnou novou kvalitativně lepší legitimitu nepřináší.

Mají-li lidská práva zůstat lidskými právy, musí mít apriorní abstraktní a všeobecný obsah. Obsah, který je na demokratickém vývoji a hledání legitimacy moci ve státě nezávislý. Lidská práva potřebují sociální legitimitu a v historickém vývoji ji také měla, ale tato se rodila jinak než ústavně procedurálním způsobem.

Lidská práva totiž měla od samého počátku sociální rozměr; lidská práva byla v průběhu revolucí v posledních třetinách 18. století považována za nástroj řešení sociální otázky, sám Robespierre před popravou prohlásil „*Zhyneme, neboť jsme v lidských dějinách promeškali okamžik, kdy měla být založena svoboda.*“ To, co totiž stálo u zrodu lidských práv, nebyl jejich přirozenoprávní charakter jako abstraktní a v podstatě teoretická myšlenka, ale nutnost řešit problém chudoby. Svoboda byla vnímána od počátku jako prostředek řešení chudoby, nicméně sama Francouzská revoluce ukázala, že abstraktní pojetí individuální svoboda není řešením sociální otázky, a proto došlo k metamorfóze od individuální svobody jako leitmotivu Francouzské revoluce k blahu lidu, tj. došlo k proměně od práv člověka k právům sansculottů, což znamenalo rezignaci na svobodu před diktátem nutnosti drtivé většiny obyvatelstva. Jak poznamenal Karel Marx o půl století později, Francouzská revoluce nedokázala založit svobodu, protože nebyla schopna vyřešit sociální otázku, z čehož Marx vyvozuje závěr, že svoboda není slučitelná s chudobou a nastoluje jako zásadní problém sociální otázku.

Sociální otázka se v průběhu 19. a 20. století stává hlavní hybnou silou společenských a politických změn, ať již řízených nebo revolučních. Existence chudoby najednou není problémem sociálním, ale politickým, který se týká formy vlády, nikoliv společenského řádu. Lidská práva v 18. a 19. století byla efemérní záležitostí, která spíše odrážela idealitu tohoto konceptu, kdy nedostatek volna a extrémní pracovní vytižení obyvatel drtivou většinu z nich vylučovaly z aktivního podílu na veřejných záležitostech, byť jim tato práva nikdo neupíral. Lidská práva, vzletně a vzosně kodifikovaná všem bez rozdílu, se stala zrcadlem sociálního napětí. Lidská práva v dané době neotevřela širokým vrstvám žádný politický prostor, ani je nedokázala ochránit před zásahy státu.

Krásné toto dilemma popsal John Adams v *Discourses on Davila*: „*Chudý má čisté svědomí. Přesto je zahanben. Cítí se, že ho druzí nevidí a šátrá ve tmě. Lidé na něj nedbají. Bloudí a toulá se, aniž by si jej kdo povšiml. Vprostřed davu, v kostele, na tržišti je ponořen do takové tmy, jako by byl schován na půdě či ve sklepe. Nikdo mu neodporuje, nikdo ho netupí ani mu nedělá výčitky. Jen jej zkrátka nikdo nevidí. Být zcela přehlížen a navíc o tom vědět, je nesnesitelné. Kdyby měl Robinson Crusoe na svém ostrově Alexandrijskou knihovnu, a přitom si byl jistý, že nikdy více nespátí lidskou tvář, sáhl by vůbec kdy po nějaké knize?*“²

Problémem chudoby je spíše temnota než nouze a materiální nedostatek. Jinak řečeno, problémem chudoby je pocit nespravedlnosti a na tom nedokázala lidská práva v průběhu 18. a 19. století nic změnit. Reflexe sociálního vyloučení se stává tématem státní politiky až v poslední třetině 19. století a příkladem tohoto posunu jsou zejména sociální reformy kancléře Bismarcka. I chudý člověk musí mít možnost uplatnit se ve veřejném prostoru, sociální teorii řečeno musí mít možnost se vyznamenat a hlavním účelem a úkolem státu je zajistit, aby touha kohokoliv se vyznamenat neupadla v zapomnění a mohla být prakticky realizována. Proces sociálního uznání tohoto základního axiomu lidských práv přichází až ve 20. století s demokratizací politiky a budováním národního státu.

Rozvoj lidských práv a základních svobod je nerozlučně spojen s vývojem národního státu a platí teze, že úpadek národního státu znamená také úpadek lidských práv. V Původu totalitarismu Hannah Arendtová vychází z toho, že práva jednotlivce představují s právy národního státu vnitřní a nutnou vazbu. Nejlépe lze tuto tezi osvědčit na postavení uprchlíka, který má lidská práva *par excellence*, ale jeho samotné postavení je důkazem radikální krize samotného pojmu lidská práva. „*Pojetí lidských práv založené nepředpokládáné existenci lidské bytosti jako takové se hroutilo vždy, když se ti, kdo je hlásali, poprvé střetli s lidmi, kteří*

2 Citace převzata z Arendtová, H.: O revoluci. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 64.

opravdu ztratili všechny ostatní vlastnosti a specifické vztahy – až na to, že stále ještě byli lidmi.³ Ukazuje se, že svatá a nezciťitelná lidská práva se v systému národního státu ocitají bez jakékoliv ochrany a mimo realitu v okamžiku, kdy je nelze chápat jako práva občana určitého státu. Paradoxní je v tomto ohledu samotný název Deklarace práv člověka a občana z roku 1789, kdy není jasné, zda jsou pojem člověk a občan jedno a to samé. Spíše jako by tvůrce Deklarace pojem člověka skryli v pojmu občana. Zejména po 2. světové válce dochází k účelové emfatické lidských práv a množství deklarací a konvencí vydávaných na půdě mezinárodních organizací, čímž dochází k tomu, že se zamlžilo skutečné pochopení historického významu lidských práv a jejich smyslu v dějinném vývoji.

Snad je dnešní doba 21. století tím pravým okamžikem, kdy je třeba přestat pohlížet na deklarace práv jako na laciné proklamace věčných metaprávních hodnot, jež mají zavázat zákonodárce k respektování věčných etických hodnot, v praxi ovšem bez valného účelu. Dnes je pravá doba k tomu pokusit se odhalit reálnou historickou funkci lidských práv při formování moderního národního státu. Deklarace práv představují jakýsi původní vzorec vepsání přirozeného života do právně-politického systému národního státu, kdy alfou a omegou tohoto vývoje je teze, že základním zdrojem legitimacy a suverenity je přirozený život.⁴

Právě onen přirozený život, který se stal základem právního systému, zahájil období, kdy jsou lidská práva vnímána biopoliticky a rozpouštějí se právě v pojmu občan, který je základním prvkem konstrukce národního státu (národ je etymologicky odvozen od pojmu „narodit se“). Článek 3 Deklarace práv člověka a občana sám o sobě tuto tezi potvrzuje „*Princip veškeré suverenity sídlí v podstatě v národě.*“ Narození, tedy pouhý život, se poprvé právě v případě Francouzské revoluce, stává bezprostředním nositelem suverenity, přičemž biopolitické důsledky tohoto konceptu jsme schopni pochopit teprve v současnosti.⁵ Princip narození a princip suverenity jsou totiž v období feudalismu oddělené; po Francouzské revoluci se neodvolatelně spojují v suverénovi, který tvoří základ nového národního státu.

Biopolitický charakter lidských práv odhaluje zejména vývoj po 1. světové válce, kdy se hrouť geopolitické uspořádání Evropy, kdy se z přirozeného života stalo místo, kde se provádí suverénní rozhodnutí. Důkazem konceptu „krve a půdy“ budiž koncepty, které slouží k identifikaci občanství (*ius soli, ius sanguinis*). Jak tedy vůbec lze v dnešní době vymezit, který člověk je občanem a který nikoliv. To, co bylo dosud pouze otázkou filosofické antropologie, se stává v konceptu národního státu zásadní politickou otázkou. Spojení lidských práv a nové biopoliticky determinované suverenity nám umožňuje pochopit jev, kterého si povšimli již teoretikové a historikové zabývající se Francouzskou revolucí, a sice že v bezprostřední návaznosti na deklaraci nezciťitelných a nezadatelných národních práv byla lidská práva rozdělena na pasivní a aktivní.⁶

Emanuel Sieyès ve svém díle *Preliminaires de la constitution* konstatuje, „*Přirozená a občanská práva jsou ta, pro jejichž zachování byla společnost vytvořena a politická práva jsou ta, jejichž prostřednictvím se společnost vytváří. Pro jasnost v jazyce jsou první práva nazývána pasivními a druhá aktivními. Všichni obyvatelé určité země se musí těšit právům pasivních občanů, všichni nejsou aktivními občany. Ženy, alespoň v současném státě, děti, cizinci, ti, kdo ničím nepřispívají k veřejnému zřízení, nemohou aktivně působit na veřejnou věc.*“⁷ V tomto tvrzení nehledáme primárně pouhé omezení demokratického principu rovnosti, který je v přímém rozporu s textem Deklarace práv člověka a občana, ale důsledně biopolitický význam lidských práv a základních svobod. Jedním ze základních rysů moderní biopolitiky je, že potřebujeme neustále definovat onen práh, který dělí to, co je uvnitř, od toho, co je vně. Jakmile totiž onen přirozený život, který je základem suverenity, začne pronikat stále hlouběji do obce, mění se v pohyblivou linii, která se musí neustále znovu vyznačovat. Když se totiž onen přirozený život, jako základní

3 Agamben, G.: *Homo sacer. Suverénní moc a pouhý život*. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 126.

4 Mlsna, P.: *Občanství národních států a Evropské unie – filozofické základy a vývoj*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica 2 (2014), s. 84.

5 Přehled základních bioetických otázek a problémů, jež nemají jednoznačné řešení a jež nutí k nezbytnému hledání smyslu a základní podstaty lidských práv a svobod viz Ondok, J. P.: *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Praha: TRITON, 2005.

6 Arendtová, H.: *Původ totalitarismu. Část druhá – Imperialismus*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 380-383.

7 Citace převzata z Agamben, G.: *Homo sacer. Suverénní moc a pouhý život*. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 130, poznámka pod čarou č. 202.

axiom suverenity, zahrne do polis a stane se jeho imanentní součástí, jak je tomu dnes, začínají se posouvat lidská práva za temné hranice, jež dělí život od smrti a dochází tak k definování a identifikaci nového postavení člověka.

2. Uprchlík a moderní stát

Zmínil-li jsem uprchlíky jako neřešený prvek v systému současného moderního národního státu, pak je nutné konstatovat, že uprchlík je vlastně mezním prvkem, který přerušuje kontinuitu mezi člověkem a občanem, tj. mezi pojmy narození a národnost, rod a národ a způsobuje tak krizi oné původní fikce, která je součástí moderní suverenity. Počínaje 1. světovou válkou totiž není ona vazba narození – národ již schopna plnit uvnitř národního státu svou legitimizační funkci a začíná se projevovat nezacelitelná trhlina mezi oběma pojmy. Nejprůběžnějším jevem tohoto období je zvyšující se podíl uprchlíků a lidí bez státní příslušnosti, kteří se přesouvají z jedné země do druhé, na což státy reagují zaváděním právních norem, které umožňují „odnárodnění“, „odnaturalizování“ naturalizovaných občanů cizího původu.⁸

Jak ukazuje vývoj lidských práv, pak koncepce občanství měla smysl pouze jako předpoklad občanských práv, nicméně v současnosti (zejména ve 20. století) se od nich stále více oddělují. Lidská práva jsou používána mimo kontext občanství, aby reprezentovala a chránila pouhý život, který se stále více ocitá vytěsněn na okraj národních států, aby posléze byl znovu zakódován v nové národní identitě. Rozporuplný charakter těchto procesů je jistě jednou z příčin, které způsobily ztroskotání snah různých výborů a organizací, jejichž prostřednictvím se státy (později Společnost národů nebo OSN) snažily řešit problém uprchlíků a ochrany lidských práv. Praxe ovšem ukazuje, že ani mezinárodní organizace ani jednotlivé státy nejsou schopny vůbec tento problém řešit, ale dokonce nejsou ani schopné k němu adekvátně přistoupit. Dochází tak k extrémní fázi růstu trhliny mezi lidskými a občanskými právy.

Po mém soudu je tedy nezbytné vzít vážně tezi Arendtové, podle níž osud lidských práv je tak propojen s osudem národního státu, že úpadek a krize jednoho nutně znamená konec druhého. Uprchlík je nutné považovat za to, čím je, tedy za limitní pojem, který způsobuje radikální krizi základních kategorií národního státu, počínaje vztahem rod-národ a konče vztahem člověk-občan, a který umožňuje uvolnit pole pro neodkladnou obnovu kategorií, sloužících budoucí politice, která již pouhý život nebude oddělovat a vylučovat ze státního systému ani prostřednictvím pojmu lidská práva.

Lidská práva je třeba vyjmout z politizace života, je třeba zbavit stát možnosti o rozhodování práhu, za níž život přestává být politicky relevantní. Každá společnost stanovuje tuto mez, každá společnost rozhoduje o tom, kde jsou hranice lidských práv. Tato mez, která se odvíjí od politizace života a definování přirozeného života v právním slova smyslu, se v historii západní civilizace jen rozšiřovala a dnes na novém obzoru států a národní suverenity prochází nutně a niterně každým lidským životem. Pouhý život nelze vymezit nějakým zvláštním místem nebo jednoznačnou kategorií, nýbrž pouze konstatováním, že život obývá každého člověka. Asi nejvýrazněji se proměna lidských práv v průběhu posledních staletí promítá do pojmu vnímání lidské důstojnosti.⁹

3. Právo na azyl - obsah, účel, vymahatelnost v ČR

V ústavním pořádku ČR se azylu týká jediné ustanovení, a to článek 43 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že Česká republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod s tím, že azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami.¹⁰ Ustanovení čl. 43 Listiny základních

8 Arendtová, H.: Původ totalitarismu. Část druhá – Imperialismus. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 392 an.

9 Mlsna, P.: Občanství národních států a Evropské unie – filozofické základy a vývoj. Acta Universitatis Carolinae Iuridica 2 (2014), s. 86.

10 Přesná citace čl. 43 Listiny základních práv a svobod: „Česká a Slovenská Federativní Republika poskytuje azyl cizincům pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod. Azyl může být odepřen tomu, kdo jednal v rozporu se základními lidskými právy a svobodami.“

práv a svobod je zařazeno do hlavy šesté s názvem Ustanovení společná. Z uvedené dikce jednoznačně vyplývá, že poskytování azylu nemá v ústavním pořádku České republiky charakter individualizovaného lidského práva, nýbrž se jedná o ustanovení, které směřuje k České republice jako signatáři mezinárodních smluv, aby zajistila na svém území poskytování azylu politicky pronásledovaným osobám. Ústavní dikce lze charakterizovat tak, že Česká republika poskytuje tzv. politický azyl¹¹ v souladu s Úmluvou o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Protokolu z roku 1967.

Mezinárodněprávní úpravu azylu obsahují i jiné významné mezinárodní smlouvy a dokumenty. Všeobecná deklarace lidských práv v článku 14 stanoví, že „(1) Každý má právo vyhledat si před pronásledováním útočiště v jiných zemích a požívat tam azylu. (2) Toto právo nelze uplatnit v případech stíhání skutečně odůvodněného nepolitickými zločiny nebo činy, které jsou v rozporu s cíli a zásadami Spojených národů.“

Všeobecná deklarace má přes svůj výjimečný historický i politický význam stejnou právní povahu jako ostatní rezoluce Valného shromáždění OSN, je doporučením, a proto nevytváří pro státy závazky ve smyslu mezinárodního práva. Pojem azyl není v mezinárodním právu definován; stal se však sjednocujícím termínem pro souhrn ochrany poskytované danou zemí uprchlíkům na jejím území. Azyl znamená přinejmenším základní ochranu - tj. zákaz násilného vrácení (refoulement) na hranice oblasti, kde by svoboda či život uprchlíka mohly být ohroženy - na dočasné období s možností zůstat v hostitelské zemi do doby, než bude nalezeno řešení mimo tuto zemi. V mnoha zemích však termín azyl znamená mnohem více a zahrnuje v sobě práva stanovená v Úmluvě o ochraně základních lidských práv a svobod z roku 1951 a někdy rozsah těchto práv i překračuje. V Mezinárodním paktu o občanských a politických právech ani Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech právo na azyl není výslovně uvedeno. Úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod ani její Protokoly nezakotvují právo na politický azyl. V Úmluvě není výslovně vyjádřena ani zásada „non-refoulement“. Existence období „non-refoulement“ je dovozována až z judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Je ovšem skutečné, že v rámci Rady Evropy Parlamentní shromáždění již v roce 1961 přijalo doporučení 293 (1961) o právu na azyl, podle něhož Výbor ministrů měl zahrnout do druhého dodatku k Úmluvě o ochraně základních lidských práv a svobod právo na azyl před pronásledováním, s výjimkou pronásledování za nepolitické trestné činy, což se nestalo. Na uvedené doporučení se Parlamentní shromáždění Rady Evropy odvolává i v doporučení 1236 (1994) o právu na azyl, kde mj. uvádí, že Rada Evropy, i když nikdy nevětila právo na azyl do právně závazného dokumentu, vždy žádala své členy, aby s uprchlíky a žadateli o azyl zacházeli „ve zvláště liberálním a humanitárním duchu“, při plném respektování principu „non-refoulement“. Parlamentní shromáždění opětovně doporučilo změnit Úmluvu o ochraně základních lidských práv a svobod tak, aby zaručovala právo na azyl. Právo na azyl výslovně nezmiňuje ani Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.¹² Právo na azyl nezakládá ani Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků,¹³ včetně Protokolu k ní z roku 1967.

Ustanovení čl. 43 Listiny základních práv a svobod tak nelze považovat za ústavní zakotvení základního práva na politický azyl ve smyslu čl. 1 Listiny základních práv a svobod jako nezadatelného, nezcižitelného, nepromlčitelného a nezrušitelného základního práva nebo svobody. Právo na azyl nelze považovat za přirozené právo člověka. Nelze však tvrdit, že by byl čl. 43 Listiny základních práv a svobod pouze proklamativní a přímo neaplikovatelný, tedy že by se cizinec pronásledovaný za uplatňování politických práv a svobod mohl domáhat politického azylu pouze v rámci zákonné úpravy. Naproti tomu nelze považovat právo azylu za právo nárokové; ani Listina základních práv a svobod, ani mezinárodní smlouvy o lidských právech, jimiž je Česká republika vázána, nezaručují, že právo azylu musí být žádajícím cizinci poskytnuto. Rozhodnutí o neudělení politického azylu cizinci proto nemusí být nesouladné s čl. 43 Listiny základních lidských práv a svobod.

11 Šturma, P.; Honusková, V. (eds.): Teorie a praxe azylu a uprchlictví. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2012, s. 15-18.

12 Publikována vyhláškou č. 143/1988 Sb.

13 Publikována vyhláškou č. 208/1993 Sb.

4. Praktický příklad – relokační žadatelů o azyl versus lidská práva

V reakci na zhoršující se migrační situaci Komise zveřejnila v květnu 2015 sdělení nazvané Evropský program pro migraci, v němž představila svou vizi dalšího fungování migračních politik EU. Program byl konkretizován dne 27. května 2015 v rámci tzv. prvního implementačního balíčku. V závěrech Evropské rady z června 2015 se členské státy zavázaly v průběhu 2 let „*k dočasné a výjimečné relokaci 40 000 osob, které jednoznačně potřebují mezinárodní ochranu, z Itálie a Řecka coby členských států v přední linii do jiných členských států, na čemž se budou podílet všechny členské státy*“. Podle závěrů měla Rada urychleně přijmout rozhodnutí za tímto účelem a všechny členské státy se na základě konsenzu měly dohodnout do konce července 2015 na distribuci těchto osob. V návaznosti na to pak dne 20. července 2015 přijaly členské státy na zasedání Rady pro spravedlnost a vnitřní věci konsensuálně rozhodnutí o relokaci 40 000 osob,¹⁴ které jednoznačně potřebují mezinárodní ochranu, z Řecka a Itálie¹⁵.

Dne 9. září 2015 Komise předložila nový balíček migračních návrhů (tzv. druhý implementační balíček). Jeho součástí bylo i nové provizorní relokační opatření: nad rámec dohodnutých 40 000 relokovaných z Itálie a Řecka navrhla Komise relovat dalších 120 000 osob. Dne 22. září 2015 schválila Rada pro spravedlnost a vnitřní věci návrh rozhodnutí Rady, kterým se stanoví dočasná opatření v oblasti mezinárodní ochrany ve prospěch Itálie a Řecka.¹⁶ Původní návrh rozhodnutí, který předložila Komise dne 9. září 2015, zahrnoval kromě Itálie a Řecka navíc ještě opatření ve prospěch Maďarska.¹⁷ Z iniciativy Maďarska nicméně byla část rozhodnutí týkající se jeho samého vypuštěna. Předmětem přijatého rozhodnutí je dočasný a mimořádný program na relokaci celkem 120 tisíc žadatelů o azyl, který by měl probíhat 2 roky ve prospěch Itálie a Řecka.¹⁸ Za právní základ rozhodnutí Rady zvolila Komise čl. 78 odst. 3 SFEU, který stanoví, že „*Ocitnou-li se jeden nebo více členských států ve stavu nouze v důsledku náhlého přílivu státních příslušníků třetích zemí, může Rada na návrh Komise přijmout ve prospěch dotčených členských států dočasná opatření. Rada rozhoduje po konzultaci s Evropským parlamentem.*“ Jako podpůrný právní základ je zmíněn též článek 80 SFEU: „*Politiky Unie podle této kapitoly a jejich provádění se řídí zásadou solidarity a spravedlivého rozdělení odpovědností mezi členskými státy, a to i na finanční úrovni. Kdykoli je to nutné, ob-sahují akty Unie přijaté podle této kapitoly vhodná opatření pro používání této zásady.*“

Na základě čl. 78 odst. 3 SFEU tak byl jako rozhodovací postup uplatněn postup konzultace zahrnující hlasování kvalifikovanou většinou v Radě a konzultaci s Evropským parlamentem. Na zasedání Rady se proti návrhu vyslovily pouze Slovensko, Rumunsko, Česká republika a Maďarsko, zatímco Finsko se zdrželo hlasování (jako důvod uvedlo, že by se o takovýchto zásadních otázkách mělo rozhodovat konsensuálně). Kvalifikovaná většina tak byla dosažena a návrh byl definitivně přijat. Evropský parlament, který musel být před konečným přijetím v Radě konzultován, vydal své usnesení na podporu tohoto návrhu 17. září 2015.

Rozhodnutí Rady přichází s přesně vymezenou kvótou, která je pro členské státy vypočítána s ohledem na velikost jejich populace (40%), celkové HDP (40%), průměrné množství žádostí o mezinárodní ochranu na milion osob v letech 2010-2014 (10%) a na aktuální míru nezaměstnanosti (10%). Samotná relokační by měla po praktické stránce probíhat prostřednictvím národního kontaktního bodu zřízeného v každém z dotčených členských států a za asistence Evropského podpůrného azylového úřadu (EASO). Členské státy, do kterých by byli žadatelé o azyl relováni, by obdržely paušální částku 6000 EUR za každou relovovanou

¹⁴ Konkrétně se členské státy dohodly na dobrovolné relokaci 32 256 osob s tím, že o distribuci zbývajících osob rozhodne jednání ministrů vnitř a listopadu či prosinci 2015 (až do dosažení počtu 40 000 osob).

¹⁵ Rozhodnutí Rady (EU) 2015/1523 ze dne 14. září 2015, kterým se stanoví dočasná opatření v oblasti mezinárodní ochrany ve prospěch Itálie a Řecka

¹⁶ Rozhodnutí Rady (EU) 2015/1601 ze dne 22. září 2015, kterým se stanoví dočasná opatření v oblasti mezinárodní ochrany ve prospěch Itálie a Řecka

¹⁷ Rozhodnutí Rady, kterým se stanoví dočasná opatření v oblasti mezinárodní ochrany ve prospěch Itálie, Řecka a Maďarska, COM (2015) 451

¹⁸ ČR by dle tohoto rozhodnutí měla na své území relovat 1591 osob (376 z Itálie a 1215 z Řecka). S ohledem na skutečnost, že se do programu pravděpodobně zapojí také Dánsko, Irsko, Norsko a Švýcarsko, dojde k úměrnému snížení stanovených počtů žadatelů přidělených jednotlivým členským státům v rámci relokační.

osobu, přičemž státům, z nichž by byla relokační prováděna, by za tuto osobu byla poskytnuta paušální suma 500 EUR. Podle Rozhodnutí Rady by za určitých blíže nespecifikovaných výjimečných okolností disponoval každý členský stát možností oznámit Komisi, že se nemůže zcela nebo zčásti relokační procedury zúčastnit a přijímat tak příslušné osoby na svém území. Pokud by Komise uznala oprávněnost důvodů znemožňujících takovémuto členskému státu provádět relokační, relokační do uvedeného státu by neproběhla. Dotyčný členský stát by však byl povinen uhradit do rozpočtu EU částku odpovídající 0,002% HDP jakožto svůj solidární příspěvek pro krytí finančních nákladů spojených s relokační do jiných členských států. Za účelem zabránění druhotné migraci relokovaných osob z jednoho členského státu do druhého by členské státy mohly vyžadovat po těchto osobách povinnost pravidelně se hlásit (viz bod 40 preambule rozhodnutí Rady), dále by mohly neoprávněně migrující relokované osoby navracet do členských států, kam byly uvedené osoby původně relovány (viz bod 41 preambule rozhodnutí Rady), popř. by těmto osobám mohly udělit zákaz vstupu na svá území (viz bod 42 preambule rozhodnutí Rady). Přijetí rozhodnutí Rady vyvolává několik zásadních právních otázek mezinárodního i evropského rozměru. Z pohledu mezinárodního práva se nabízí otázka, zda rozsah uprchlické vlny nepředstavuje podstatnou změnu okolností, za kterých bylo sjednáváno primární právo Evropské unie, neboť při použití klauzule *rebus sic stantibus* podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu by v takto zásadní otázce mělo být vyloučeno většinové přijetí rozhodnutí Rady a tím i přehlasování členských států. Mezinárodní právo je postavené na principu svrchované rovnosti států, nelze se tak vyhnout pochybnostem, zda přehlasování některé členské státy v tak zásadní otázce, nepředstavuje vnucování závazků státu a tudíž porušení zásady svrchované rovnosti států a současně zásah do jejich politické nezávislosti garantované čl. 2 odst. 4 Charty OSN. Rozsah závazků (počty uprchlíků pro jednotlivé státy) se navíc stanoví arbitrárním způsobem podle náhodně vybraných kritérií. Okruh osob, kterých se má týkat relokační podle rozhodnutí Rady, jsou definovány vágně slovy „in need of international protection“. Není tudíž jasné, zda mají být přijímány pouze osoby, které skutečně splňují požadavky dle Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951 a Protokolu z roku 1967, nebo zda rozhodnutí Rady jde nad rámec stávajících platných mezinárodněprávních závazků nejenom České republiky, ale i ostatních členských států EU.

Nelze pominout ani lidskoprávní aspekt pochybností, kdy je třeba zdůraznit, že při naplňování práva na azyl ze strany členských států je třeba respektovat Listinu základních práv EU. Je tedy zejména nezbytné respektovat nedotknutelnost lidské důstojnosti žadatelů o azyl. Členské státy jsou povinny respektovat a chránit lidskou důstojnost všech osob, tedy i státních příslušníků třetích zemí (čl. 1 Listiny). Klíčovým předpokladem pro svobodu a rovnost v právech je naplnění důstojnosti člověka. Lidská důstojnost pak v Listině základních práv EU není koncipována jako samostatné lidské právo, ale jako výkladové kritérium, tj. jako korektiv a hodnota, která se promítá do všech základních práv a svobod uvedených v Listině základních práv EU. Lidská důstojnost ostatně není právně definovatelný pojem a v zásadě se jedná o pojem hodnotový a o značné míry evoluci podléhající. Tím, že tento pojem tvůrce tohoto právního dokumentu začlenil do rámce pozitivního práva, učinil ovšem z dodržování a zachovávání lidské důstojnosti příkaz, a to tím naléhavější, že jej spojil s lidskými právy a svobodami a jejich základní definicí.¹⁹ Zde je ještě na místě v souvislosti s celkovým pojetím předkládaných návrhů legislativních a nelegislativních aktů zdůraznit, že je nutné vést v patrnosti základní premisu, že uprchlíka, jakožto lidskou bytost, nelze považovat za objekt, ale za subjekt práv. Rozhodnutí Rady sice předpokládá, že při rozhodování, který konkrétní členský stát by měl být členským státem relokační, by se měl brát zvláštní zřetel ke specifické kvalifikaci a charakteristikám dotčených žadatelů, jako jsou jazykové znalosti a další individuální znaky související s prokázanými rodinnými, kulturními nebo sociálními vazbami, které by usnadnily integraci relokované osoby, není však dán jakýkoliv prostor pro vyjádření individuální vůle a preferencí relokovaných osob. Vzhledem k tomu je třeba mít pochybnosti, zda relokační mechanismus, jenž předpokládá nedobrovolné přesuny žadatelů o azyl mezi členskými státy proti jejich vůli, bude možné realizovat způsobem zachovávajícím lidskou důstojnost

19 Mlsna, P.: Lidská důstojnost jako esenciální ústavní princip. In Jirásek, J. (ed.) Listina a současnost. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, Právnická fakulta UP, 2010, s. 129.

těchto osob. Jak zajistit, aby relokované osoby nebyly vystaveny ponižujícímu zacházení?²⁰

Současně je třeba upozornit na skutečnost, že zejména v případě Syřanů, Eritrejců a Iráčanů, jichž se má tento relokační mechanismus týkat, neexistují v některých členských státech EU žádné prokazatelné jazykové, rodinné, kulturní či sociální vazby, k nimž by bylo možné přihlídnout. Jediným faktorem, který tak bude v těchto případech rozhodovat o relokování dotčeného žadatele o azyl, bude čistě administrativní volba založená na číselně vyjádřených kvótách. Tímto způsobem relokované osoby mohou mít velmi ztíženou integraci ve své hostitelské zemi s ohledem na absenci jakýchkoliv kulturních, sociálních či rodinných vazeb. Relokované osoby jsou tímto relokačním mechanismem v rozporu se svou lidskou důstojností do značné míry degradovány z postavení subjektů, coby nositelů základních práv, do pozice pouhých objektů – adresátů administrativních rozhodnutí, jež nejsou schopni svým volním jednáním jakkoliv ovlivnit.

Na základě čl. 47 Listiny základních práv EU každý disponuje právem na spravedlivý proces. Každý, jehož práva a svobody zaručené právem Unie byly porušeny, má právo na účinné prostředky nápravy před soudem. Současně s ohledem na čl. 5 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod podléhá soudnímu přezkumu i zbavení svobody, které bylo realizováno s cílem zabránit osobě nepovolenému vstupu na území. Podobné otázky související s právem na soudní přezkum lze vztáhnout i na potenciální následná rozhodnutí o zadržení a navrácení relokované osoby do členského státu relokace v souvislosti s možnými sekundárními pohyby relokováných osob. Relokační mechanismus tak v konečném důsledku zřejmě vyvolá výrazné zatížení soudní soustavy některých členských států.

Relokace byla pilotně testována v Evropské unii projektem EUREMA v roce 2009 s neuspokojivými výsledky, a proto nebyl tento model dále rozvíjen – první návrh na relokaci 40 000 osob mohl sloužit jako druhý pilotní projekt, na základě jehož vyhodnocení by byly dořešeny strategické nedostatky. Pokud by se idea ukázala jako funkční, poté by bylo možné přistoupit k dalšímu pokračování projektu formou navýšení počtu relokovatelných osob. Přes všechny snahy Komise věnovat se sekundárním pohybům, jsou právě sekundární pohyby hlavním neuralgickým bodem rozhodnutí Rady – v rozhodnutí jsou popsány pouze již existující nástroje, kterými jsou zejména důsledné používání dublinského nařízení a návratové směrnice 2008/115/ES, rozhodnutí tak nepřináší v boji proti sekundárním pohybům nic nového. Právě sekundární pohyby jsou tím problémem, pro které se lze domnívat, že relokace nemohou fungovat – jsou totiž fenoménem, který lze regulovat jen velmi omezeně. Pro pull faktory, tj. faktory ovlivňující výběr cílové země žadateli o azyl, nejsou těmi hlavními rozhodujícími činiteli kvalita azylového řízení, nebo dokonce úroveň sociálních benefitů či šance na získání azylu, neboť většina v současnosti migrujících osob má zcela konkrétní představu o cílové zemi a za realizaci své představy zaplatily převaděčům nemalé finanční prostředky, a lze se proto důvodně domnívat, že svého cíle budou tyto osoby chtít dosáhnout. A to i za cenu existence v šedé zóně s ohledem na hrozící relokaci s vidinou regularizace.

Realizace relokačního rozhodnutí proto vyvolá s velkou pravděpodobností další migrační vlnu k té již existující vlně směřující do EU - bude se jednat o masivní migrační vlnu v rámci EU. Její řešení je opět předvídáno pomocí dublinského nařízení, které však upravuje i možnost zajištění osoby za účelem provedení transferu v případě rizika útěku. Vzhledem k tomu, že nelze očekávat, že by dané osoby dobrovolně odjžděly zpět do místa, kam byly relokovány, lze se obávat, že zajištění se může stát rozšířeným fenoménem. Hovoří-li již o osobách, které vykonají sekundární pohyb až po udělení ochrany ve státě relokace, je třeba připomenout, že tyto osoby požívají práva tříměsíčního volného pohybu. Vzhledem k pohybu v rámci schengenského prostoru je zjištění skutečné délky pobytu v jiném státě obtížně zjistitelné a ještě hůře postižitelné. Otázkou rovněž zůstává, jak státy, ze kterých má být relokováno, zajistí fyzickou dostupnost osob vybraných pro relokaci, vzhledem k tomu, že tyto země nejsou obvykle cílovou zemí a uprchlíci se snaží co nejdříve tranzitovat do cílových zemí a zda bude možné tyto osoby omezovat na svobodu podle dublinského nařízení. Humanitární aspekt rozhodnutí Rady je ve vztahu k samotným žadatelům o azyl velmi slabý, neboť se nepředpokládá souhlas osoby s relokací a relokováný bude mít právo na účinný opravný prostředek jen ve

20 Obdobné otázky viz Mlsna, P.: Lidská důstojnost jako esenciální ústavní princip. In Jirásek, J. (ed.) Listina a současnost. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, Právnická fakulta UP 2010, s. 134-136.

světla dodržení základních práv žadatele.

Otázkou k zamyšlení je také skutečnost, že nyní hovoříme o relokačních především z Itálie a Řecka. Nicméně nelze vyloučit v době nikoli příliš vzdálené, že z těchto zemí již nebude potřeba relovat žadatele o azyl, ale budou to jiné země, které budou potřebovat tuto pomoc. Nicméně v takové situaci je otázkou, zda by se relokace prováděly i do Řecka, kam na základě rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva od roku 2009 nejsou prováděny transfery podle dublinského nařízení. Itálie je od podzimu 2014 v problematické situaci, pokud jde o transfery rodin s nezletilými dětmi, které mají v relokační coby zranitelné osoby přednost. Zoufale málo prostoru je věnováno diskuzi o možných jiných řešeních současného migračního tlaku vyvolaného zejména státními příslušníky Sýrie. Ještě na jaře tohoto roku, tedy před plným vypuknutím migrační krize, Komise sondovala případnou připravenost členských států na spuštění dočasné ochrany.

Směrnice o dočasné ochraně 2001/55/ES byla přijata vůbec jako první nástroj společné azylové politiky. Bod 2 preambule této směrnici uvádí, že „počet případů hromadného přílivu vysídlených osob, které se nemohou vrátit do země původu, v Evropě v posledních letech výrazně vzrostl. Pro tyto případy může být nezbytné vytvořit mimořádné nástroje pro poskytování okamžité dočasné ochrany těmto osobám.“ Preambule dále hovoří o tom, že „je proto nezbytné vypracovat minimální normy pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a přijmout opatření k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí na přijímání těchto osob a vyrovnávání se s následky z toho plynoucími“. Nelze nezmínit další ustanovení preambule: „Tyto normy a opatření jsou z důvodů účinnosti, souvislosti a soudržnosti, a zejména proto, aby se předešlo riziku druhotného pohybu osob, vzájemně provázané a na sobě závislé. Měly by proto tvořit jediný právní dokument.“ Zcela jasně shrnuje cíl směrnice třináctý bod preambule: „Opatření zavedená v rámci této směrnice mají výjimečnou povahu a jejich cílem je řešit hromadný příliv nebo bezprostředně hrozící hromadný příliv osob vysídlených ze třetích zemí, které se nemohou vrátit do země původu, a proto by poskytovaná ochrana měla být pouze dočasná.“ Zde si nelze nevsimnout zcela zásadní shody cíle směrnice o dočasné ochraně s cíli, které si klade rozhodnutí Rady. Oba mechanismy jsou do jisté míry podobné, Komise se však k možnosti využít již existujícího mechanismu nijak nevyjádřila. Je pravdou, že směrnice o dočasné ochraně nebyla dosud aktivována, s institutem v podstatě shodným však má řada států zkušenosti z dob války v bývalé Jugoslávii. Dlužno podotknout, že směrnice o dočasné ochraně prošla řádným legislativním postupem a byla členskými státy transponována do vnitrostátního práva. Vystává tedy otázka, existuje-li již platný předpis, který danou materii upravuje, proč je přijímán nový právní předpis upravující shodnou materii? Dočasná ochrana má oproti individualizovanému azylovému řízení nejméně dvě zásadní výhody: rychlost řízení a jasnou dočasnost ochrany. Ač jde o směrnici, která jako jediná neprošla revizí v rámci druhé fáze budování společného evropského azylového systému, podobnost s azylovým systémem je tak zřejmá, že mnoho atributů by šlo bez problémů využít.

Zásadní otázkou také zůstává, na základě jakého právního titulu bude možné zajistit, aby osoby, které budou vybrány k relokační, zůstaly v členském státu, do něž budou relovány, a to za současného zachování jejich osobnostních práv. Aktuální vývoj totiž ukazuje, že země střední a východní Evropy nejsou cílovými destinacemi, ale jsou pouze tranzitními státy.

5. Závěr

V souvislosti s migrační krizí v Evropské unii je třeba hledat programová a hodnotová východiska, v žádném případě nelze předpokládat, že by se podařilo migrační krizi zvládnout v rámci úřednický zpracovaných schémat, jak to předvedla Evropská komise v rámci rozhodnutí Rady o relokační. Taková rozhodnutí nemohou přispět k hledání hlubšího konsensu nad tím, jak by měla být směřována Evropská unie z hodnotového hlediska. Historické a sociální rozdíly v jednotlivých členských státech se logicky odrážejí v různých názorech, pokud bude ovšem většina vyjadřovat svoje preference v tak citlivých otázkách formou většinového hlasování, pak nelze vyloučit, že se v budoucnosti budou muset hledat jiné mechanismy hlasování,

kteří budou více reflektovat rozmanitost členských států Evropské unie.

Uprchlíká krize ukazuje, že problematika migrace byla v minulosti na okraji zájmu nejenom evropské, ale také vnitrostátní legislativy a hořké plody tohoto nezájmu je možno vidět v dnešních dnech. V souvislosti s tím ovšem vyvstávají také zásadní právní otázky, na které budeme v budoucnosti hledat odpověď. Základním bodem je existence nebo neexistence práva na azyl. Ani Listina základních práv Evropské unie nestanoví, že by jedinec měl právo na azyl, pouze se tautologicky odvolává na Ženevskou úmluvu o právním postavení uprchlíků, která je ovšem integrální součástí vnitrostátního práva všech členských států Evropské unie. Hledání odpovědi na otázku, zda právo na azyl je individualizované lidské právo nebo se jedná pouze o mezinárodněprávní závazek signatářských států Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků a jejího Protokolu, je vlastně točením se v kruhu, protože členské státy při definování azylu/práva na azyl vycházejí z mezinárodních smluv, což reflektují nejvíce jejich ústavy a unijní právo se odvolává na Ženevskou úmluvu a Protokol. Listina základních práv a svobod ČR o právu na azyl nehovoří, pouze konstatuje, že ČR poskytuje azyl politicky pronásledovaným osobám. Kdo je takovou politicky pronásledovanou osobou, zůstává ovšem bez odpovědi. Ústavní ustanovení o politických azylantech jsou standardní součástí ústavních pořádků po 2. světové válce.

Problematické je postoj Evropské unie k právnímu postavení uprchlíka, když výslovně v rozhodnutí Rady v 35. bodě preambule stanoví, že žadatel o azyl nemá právo si vybírat členský stát, který by měl být příslušný k projednání jeho žádosti o poskytnutí azylu. Nelze jistě z žádného ustanovení unijního práva takový nárok žadatele dovodit, nicméně prakticky toto konstatování nevyvolává žádné důsledky, protože si lze jenom stěží představit, že by násilná deportace žadatele o azyl z jednoho členského státu do jiného členského státu, zůstala na samotné hranici lidské důstojnosti nebo zákazu ponižujícího zacházení. Na jedné straně právo na azyl není unijně kodifikováno jako lidské právo, na druhé straně Evropská unie otevírá náruč migrantům z mnoha států světa, aby s nimi následně zacházela jako s objektem práv, nikoliv jako se subjektem práv. Logicky je tak nutné si položit otázku, proč vlastně musí při vědomí nekonečných soudních sporů docházet k relokační (deportaci?) do členských států. Zdá se, že hlavním problémem je neschopnost administrativně zvládnout vyřízení žádosti o azyl v rámci hromadného uprchlictví, kdy se ctí suverenity členského státu, aby na svém území rozhodoval nezávisle podle vlastních správních předpisů, na straně druhé jsou jiné členské státy nuceny se podrobit rozhodnutím a vést azylová řízení i proti vlastní vůli, byť takové rozhodnutí vnímají jako ohrožení vlastní podstaty svrchovaného státu. Pro vnějšího pozorovatele nemůže tento systém působit jinak než absurdně. Suverenity států, která byla předpokladem zvýšené ochrany a garance základních lidských práv a svobod, je destruována pro administrativní neschopnost, aby byly naplněny mezinárodní závazky a povinnosti mající oporu ve vnitrostátních ústavách přijatých dávno před vznikem Evropské unie nebo přistoupením k ní.

Chaos je také historickým hybatelem, to je nesporné, ale výsledek chaosu nemusí být vždycky chtěný a pozitivní. Chaos jako projev neschopnosti totiž může plodit chaos plný zloby a nenávisti, a to je již problém obtížně řešitelný.

Společnost se hodnotově mění, otázkou ovšem zůstává, jak výrazná může být tato hodnotová proměna, aniž by nebyl pořízen základní obsah lidských práv, jakož i právo na důstojný život každého jedince. Otázkou je, nakolik jsme schopni skutečně dostát ideálům, na nichž stojí náš systém, a nakolik jsme s těmito hodnotami ztotožnění nebo naopak neztotožnění a tudíž schopni činit nebo akceptovat výjimky jsoucí na hraně filozofického a právního chápání života a důstojnosti člověka. Míra tolerance k selektivnímu „vyprazdňování“ lidských práv totiž podle mého názoru v poslední dekádě nabrala na obrátkách, aniž bychom tento proces podrobili zkoumání a aniž bychom si byli vědomi důsledků, které z toho pro nás plynou.

Kolektivní pokrok neznámá automaticky více individuálních práv, neboť kolektivismus spojený s pokrokem je pohodlná sféra ve srovnání s individualitou. Slovy Thomase Manna, lidé si nemohou dávat „trvalé prázdniny od vlastního já“. Od lidské důstojnosti a individuální zodpovědnosti si nikdo trvalé prázdniny dát nemůže. Nelze si totiž vystačit pouze nadšením ze svobody, rovnosti a důstojnosti. Sociální či jiné transfery nejsou všelékem, lidská práva a základní svobody se musí vrátit ke svým základům. Je třeba se obrátit k morálce jedince a jeho odpovědnosti za vlastní osud. Pak teprve naše srdce, Goethovými slovy, mohou skutečně nad těmito právy poskóčit.

Paradox lidských práv spočívá v jejich postavení, kdy na jedné straně by neměla být lidská práva politizována, na straně druhé nelze přijmout postulát, že lidská práva by mohla být zbavena jakéhokoliv předpolitického obsahu. Obsah lidských práv a základních svobod nemůže záviset na nahodilostech praktické politiky, neboť tyto nahodilosti by se paradoxně stávaly zdrojem lidských práv a základních svobod pro všechny. Obsah lidských práv a základních svobod může vymezit pouze skutečnost života, která se následně odráží v politickém rozhodování.

Seznam použité literatury:

- Agamben, G.: Homo sacer. Suverénní moc a pouhý život. Praha: OIKOYMENH, 2011.
- Arendtová, H.: O revoluci. Praha: OIKOYMENH, 2011.
- Arendtová, H.: Původ totalitarismu. Část druhá – Imperialismus. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- Msna, P.: Občanství národních států a Evropské unie – filozofické základy a vývoj. Acta Universitatis Carolinae Iuridica 2 (2014).
- Msna, P.: Lidská důstojnost jako esenciální ústavní princip. In Jirásek, J. (ed.) Listina a současnost. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, Právnická fakulta UP, 2010.
- Ondok, J. P.: Bioetika, biotechnologie a biomedicína. Praha: TRITON, 2005.
- Šturma, P.; Honusková, V. (eds.): Teorie a praxe azylu a uprchlictví. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2012.

Vztah Evropské úmluvy o lidských právech a práva EU po posudku SDEU 2/13

Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

1. Úvod

Vytváření evropského standardu lidských práv je složitým procesem, na kterém se podílejí různými způsoby různé mezinárodní organizace působící v Evropě. Jde o to, že v rámci členských států EU mohou vedle sebe působit tři, popř. čtyři samostatné systémy ochrany lidských práv: národní systémy (tj. ústavní listiny práv a svobod spolu s ústavním soudnictvím), Charta základních práv EU, systém Rady Evropy (zejm. Evropská úmluva o lidských právech), popř. ještě univerzální systémy ochrany lidských práv (založené smlouvami OSN či Mezinárodní organizace práce). Z praktického hlediska se jeví jako nejdůležitější poměr mezi Evropskou úmluvou o lidských právech a ochranou základních (lidských) práv v EU, což je předmětem tohoto příspěvku.

Původně sice byla Evropská společnost vytvořena pouze pro dosažení cílů ekonomické povahy, avšak postupně docházelo k prohlubování i rozšiřování kompetencí jejích orgánů. Ze stále větší provázanosti ekonomických zájmů se zájmy jednotlivců (nikoli vždy jen sociální povahy) pak vyplynulo, že se Evropský soudní dvůr (dnes přejmenovaný na Soudní dvůr EU) začal ve své rozhodovací činnosti stále více dotýkat oblasti lidských práv. Teprve později se pojem lidských práv, resp. „základních práv“, jak byl vytvořen judikaturou Evropského soudního dvora, dostal do smluvních instrumentů.²¹ To představuje základní rozdíl oproti standardům lidských práv založeným Radou Evropy, které vždy vycházejí ze smluvních textů, i když zejména v případě Evropské úmluvy bývají dotvářeny judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (ESLP). Významnou změnu pak představuje Charta základních práv EU a Lisabonská smlouva (2009), která ji odkazem vtáhla do primárního práva EU, a tak jí propůjčila právní závaznost.

Poprvé se pojem „základních práv“ dostal do terminologie užívané závaznými smluvními dokumenty v článku 6 Smlouvy o Evropské unii ve znění Amsterdamské smlouvy z r. 1997 (původně čl. F odst. 2 Maastrichtské smlouvy, 1992),²² podle kterého „2. Unie respektuje základní práva, která zajišťuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsaná v Římě dne 4. listopadu 1950, a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, jako obecné právní zásady Společenství.“

Lisabonská smlouva přinesla důležitou modifikaci v čl. 6 odst. 1, který odkazem inkorporoval do primárního práva EU Listinu základních práv EU. Podle tohoto ustanovení „Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv Evropské unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku, jež má stejnou právní sílu jako Smlouvy. Listina nijak nerozšiřuje pravomoci Unie vymezené ve Smlouvách. Práva, svobody a zásady obsažené v Listině se vykládají v souladu s obecnými ustanoveními v hlavě VII Listiny, jimiž se řídí její výklad a použití, a s náležitým přihlédnutím k vysvětlením zmíněným v Listině, jež uvádějí zdroje těchto ustanovení.“

Podle čl. 6 odst. 2 se předvídá přistoupení Unie k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, přičemž „přistoupení k této úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Smlouvou“. Rovněž Protokol č. 14 k EÚLP stanovil možnost přistoupení EU k Úmluvě. V roce 2012 vypracovala skupina expertů v rámci Rady Evropy návrh dohody o přistoupení EU k Úmluvě.²³

21 Od tohoto pojmu je třeba odlišit pojem „základních svobod“, které jsou výslovně uvedeny ve Smlouvě ES (čl. 28, 39, 43 a 49), popř. tamtéž - v čl. 17 až 21 zakotvená práva spojená s občanstvím Unie (oprávnění k pobytu, volební právo, právo na diplomatickou a konzulární ochranu či petiční právo). Blíže srov. GRYGAR, J.: *Ochrana základních práv v Evropské unii*, IFEC, Praha, 2001, s. 17, 27 a n.

22 Smlouva o Evropské unii. Smlouva o založení Evropského společenství (překl. L. Tichý, R. Král, J. Plaňavová, P. Svoboda, J. Zemánek), Victoria Publ., Praha, 1993, s. 15.

23 Viz např. KRÁLOVÁ, J.: Comments on the Draft Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, *Czech Yearbook of Public & Private International Law*, vol. 2, 2011, s. 127 a n.

Pro vstup v platnost této dohody bylo třeba souhlasu politických orgánů Rady Evropy a EU, následně pak ratifikace všemi členskými státy Rady Evropy. Na straně EU bylo před podpisem dohody třeba posudku Soudního dvora EU. Až do konce roku 2014 se předpokládalo, že po vydání kladného posudku SDEU a vyjádření souhlasu podle pravidel smluvního práva dojde během několika let k přistoupení EU k Evropské úmluvě.

Až v prosinci 2014 přijal Soudní dvůr EU poněkud překvapivý posudek č. 2/13.²⁴ Překvapivým je posudek nazván proto, že na rozdíl od stanoviska generálního advokáta, které za splnění určitých podmínek konstatovalo slučitelnost dohody o přistoupení s právem EU, posudek rozhodl o neslučitelnosti.

2. Posudek SDEU 2/13

Před zamyšlením nad možnými perspektivami ochrany základních práv v EU po odmítnutí přístupu EU k Evropské úmluvě o lidských právech, je třeba si přiblížit argumenty, kterými Soudní dvůr zdůvodnil neslučitelnost. Je třeba připomenout, že článek 6 odst. 2 Smlouvy o EU (ve znění Lisabonské smlouvy) doprovází Protokol č. 8, který stanovil, že dohoda o přistoupení musí splňovat určitá kritéria tak, aby byly zachovány zvláštní vlastnosti EU a práva EU a aby zajistila, že přístup EU se nedotkne jejich kompetencí nebo pravomocí jejich institucí.²⁵

Ve svém posudku 2/13 Soudní dvůr nejprve připomněl, že chybějící právní základ pro přistoupení EU k EÚLP vyřešila Lisabonská smlouva. Dále zdůraznil, že EU nelze považovat za stát, a proto takové přistoupení musí vzít v úvahu zvláštní znaky EU, což je právě to, co vyžadují podmínky, za nichž je přistoupení v souladu se samotnými Smlouvami.

Soudní dvůr dále poznamenal, že v důsledku přistoupení by EU jako každá jiná smluvní strana byla podřízena externí kontrole dodržování práv a svobod stanovených EÚLP. Instituce EU by tak byly podřízené kontrolnímu mechanismu EÚLP, zejména rozhodnutím a rozsudkům Evropského soudu pro lidská práva.

Soudní dvůr připustil, že je inherentním znakem externí kontroly, že na jedné straně výklad EÚLP prováděný ESLP by byl závazný pro EU a všechny její instituce a, na straně druhé, výklad práva uznaného v EÚLP Soudním dvorem by nebyl závazný pro ESLP. To však nemůže být v případě interpretace práva EU, včetně Listiny základních práv, kterou provádí Soudní dvůr.

Poté se Soudní dvůr zaměřil na problémy v dohodě o přistoupení. Nejprve připomněl, že pokud EÚLP dává smluvním stranám právo stanovit vyšší standardy ochrany, než jsou stanovené v Úmluvě, měla by být EÚLP koordinována s Listinou. Soudní dvůr konstatoval, že v návrhu dohody není žádné ustanovení k zajištění takové koordinace.

Podstatně silnější jsou další námítky vznesené Soudním dvorem, podle kterého návrh dohody zachází s EU jako se státem a dává mu stejnou roli jako každé jiné smluvní straně, čímž nepřihlíží k vlastní povaze EU. Tento přístup nebere v úvahu, že vzhledem k záležitostem, kde došlo k přenosu pravomocí na EU, členské státy uznaly, že jejich vztahy se řídí právem EU při vyloučení jakéhokoli jiného práva. Tím, že EU a členské státy mají být považovány za smluvní strany nejen ve vztazích se stranami, které nejsou členy EU, ale také mezi sebou, EÚLP by vyžadovala, aby každý členský stát kontroloval, že ostatní členské státy dodržovaly základní práva, i když právo EU ukládá povinnost vzájemné důvěry mezi těmito členskými státy. Za těchto okolností by přistoupení mohlo narušit rovnováhu EU a podkopat autonomii práva EU.²⁶

Soudní dvůr se dále vyjádřil k Protokolu č. 16 k EÚLP (2013), který umožňuje vyšším soudům členských států požádat ESLP, aby dával posudky k zásadním otázkám týkajícím se výkladu nebo aplikace práv a svobod garantovaných Úmluvou a protokoly k ní. Vzhledem k tomu, že v případě přistoupení by EÚLP byla součástí práva EU, mechanismus zřízení tímto Protokolem by se mohl dotknout autonomie a efektivity řízení o předběžné otázce podle Smlouvy o fungování EU (SFEU), zvláště tam, kde práva garantovaná Listinou korespondují s právy zaručenými EÚLP.

Dále Soudní dvůr připomněl, že SFEU stanoví, že členské státy se zavazují nepředložit

²⁴ Plenary opinion of the Court of Justice of the European Union dated 18 December 2014.

²⁵ Protocol (No. 8) relating to Article 6(2) of the Treaty on European Union on the accession of the Union to the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

²⁶ Posudek (Opinion) 2/13, body 191 a 192.

spor týkající se výkladu nebo aplikace Smluv jinému způsobu řešení sporů, než jaké předvídají Smlouvy.²⁷ Tam, kde jde o právo EU, Soudní dvůr má výlučnou jurisdikci v jakémkoli sporu mezi členskými státy a mezi těmito státy a EU ohledně dodržování EÚLP. Návrh dohody však připouští možnost, že by EU nebo členské státy mohly podat stížnost k ESLP týkající se údajného porušení EÚLP členskými státem nebo EU ve vztahu k právu EU. Samotná existence takové možnosti podkopává požadavky SFEU.²⁸ Podle posudku Soudního dvora by návrh dohody mohl být slučitelný s SFEU, pouze kdyby jurisdikce ESLP byla výslovně vyloučena pro spory mezi členskými státy nebo mezi členskými státy a EU, týkající se aplikace Úmluvy v kontextu práva EU.

Návrh dohody navíc obsahuje mechanismus spoluodpovědnosti, resp. spolužalovaného (*co-respondent mechanism*), který má zajistit, že řízení zahájená před ESLP nečlenskými státy a individuální stížnosti jsou správně namířená vůči členským státům a nebo EU. Podle dohody by se smluvní strana stala spolužalovaným buď přijetím výzvy od ESLP, nebo rozhodnutím ESLP na žádost smluvní strany. Pokud EU nebo členský stát požádá o účast v řízení v postavení spolužalovaného v případě před ESLP, musí prokázat přijatelné důvody. Na základě předložených argumentů a po vyslechnutí stěžovatele pak je pak ESLP oprávněn rozhodnout, při posouzení pravidel práva EU týkající se rozdělení pravomocí mezi EU a členské státy, komu je žalované chování přiřítelné. ESLP by mohl přijmout konečné rozhodnutí, které by bylo závazné pro členské státy a EU. Umožnit ESLP, aby rozhodoval o této otázce (místo Soudního dvora EU), by však mohlo negativně ovlivnit rozdělení pravomocí mezi EU a členskými státy.²⁹

Soudní dvůr se také vyjádřil k proceduře předběžného posouzení právní otázky, která je předmětem řízení před ESLP. Návrh dohody zamýšlí zavést tzv. předběžné řízení před Soudním dvorem, které bude vyvoláno v případech, kdy tento soud neměl dosud příležitost rozhodnout o právní otázce, jež je předmětem přezkumu ESLP. Rozhodovat o to, zda jde o takovou situaci, přísluší v rámci přezkumu ESLP. Podle posudku by to však znamenalo založit jurisdikci ESLP k výkladu unijního práva, resp. judikatury Soudního dvora.³⁰

Kromě toho návrh dohody o přistoupení nepřipouští tu možnost, aby Soudní dvůr vyložil konečným způsobem sporná pravidla sekundárního práva. Tato procedura umožňuje mu předložit otázku jen k platnosti sekundárního práva a k výkladu primárního práva. Omezení rozsahu této procedury pouze na otázky platnosti podle posudku negativně zasahuje do pravomocí Soudního dvora.³¹

Konečně se Soudní dvůr zabýval některými dílčími aspekty, jako je soudní přezkum v otázkách společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP). Za současného stavu práva EU totiž některé akty přijaté v rámci SZBP nemohou být přezkoumány Soudním dvorem. Na základě návrhu dohody o přistoupení by však byl ESLP oprávněn rozhodovat o souladu s EÚLP i u některých aktů a chování přijatých v rámci SZBP, včetně těch, kde Soudní dvůr nemá jurisdikci. Znamenalo by to svěření výlučného soudního přezkumu aktů na straně EU, pokud jde o soulad s právy garantovanými EÚLP, soudnímu orgánu mimo EU. Návrh dohody tak nebere ohled na zvláštní vlastnosti práva EU vzhledem k oblasti SZBP.

3. Možná řešení nastalé situace

Z posudku SDEU 2/13 vyplývá závěr, že návrh dohody o přistoupení EU k EÚLP není slučitelný s právem EU. Prof. Malenovský k tomu napsal, že jeho nepříznivou odpověď lez bez nadsázky označit za „manifest“ autonomie unijního právního řádu.³² Jakkoli souhlasím s Malenovského brilantní analýzou,³³ nesouhlasím zcela se závěrem. Podle mého názoru jde skutečně o manifest,

27 Viz článek 344 Smlouvy o fungování EU.

28 Posudek (Opinion) 2/13, bod 210.

29 Ibid., bod 234.

30 Ibid., bod 239.

31 Ibid., body 242-246.

32 Viz MALENOVSKÝ, J. Půlstoletí od rozsudku *Costa/ENEL*: je unijní právo (stále) zvláštním právním řádem?, *Právník*, roč. 154, 2015, č. 3, s. 215.

33 Ibid., s. 210-214.

ale spíše manifest vyjadřující úzkostlivé a přepjaté zdůrazňování odlišnosti a odtrženosti práva EU od mezinárodního práva, ze kterého ovšem původně právo EU vzniklo a s nímž sdílí určité prameny. Touto snahou o výlučnost či solipsismus práva EU Soudní dvůr uzavřel přinejmenším na dlouhou dobu snahy o přístup EU k EÚLP, a tedy i jakékoli externí kontrole dodržování lidských práv ze strany orgánů a institucí EU. Jízlivý čtenář by se mohl ptát, zda SDEU vůbec o takovouto externí kontrolu stojí. Z analytického a nepředpojatého pohledu je však třeba si spíše položit otázku, jaké jsou možnosti dalšího vývoje. Tento stav totiž může přispět k další fragmentaci evropského mechanismu ochrany lidských práv.

Zdá se, že jsou ve hře tři možné scénáře, které můžeme zjednodušeně nazvat jako (1) scénář renegociace, (2) scénář pokračování dnešního stavu (či scénář *Bosporus*) a (3) scénář separace ochrany lidských práv v EU.

3.1. Scénář renegociace

SDEU ve svém posudku neodmítl přistoupení EU k Evropské úmluvě jako takové. To konec konců ani nemohl, protože právní základ pro to vyplývá z primárního práva (čl. 6 SEU). Pouze konstatoval, že předložený návrh dohody je neslučitelný, tj. nespňuje podle jeho výkladu podmínky stanovené v čl. 6 odst. 2 SEU a Protokolu 8. Jinak řečeno, posudek lze interpretovat i tak, že za jiných podmínek, resp. u jinak formulované dohody by přistoupení EU k EÚLP mohlo být slučitelné s právem EU.

Kromě možnosti, že by politické orgány EU a členské státy navzdory negativnímu posudku SDEU pokračovaly v krocích k uzavření dohody (popis, ratifikace, atd.), což není příliš pravděpodobné, se otevírá možnost odmítnutí tohoto návrhu dohody a zahájení vyjednávání o jiném textu.

K takovéto variantě ovšem musí být politická vůle všech stran, tedy nejen na straně orgánů EU a členských států, ale také členských států Rady Evropy, smluvních stran EÚLP, které nejsou členy EU. Již vyjednávání odmítnutého návrhu dohody představovalo dlouhý a složitý proces, ve kterém byla snaha zohlednit zvláštnosti EU jako potenciální nestátní strany EÚLP. Když dosažené řešení bylo ze strany SDEU odmítnuto jako nedostatečně respektující či chránící autonomii právního řádu EU (byť dříve odsouhlasené vyjednávací EU i členskými státy), lze mít vážné pochybnosti o vůli Rady Evropy, resp. některých velkých států (např. Rusko, Turecko) dále ustupovat a zohledňovat „zvláštnosti“ EU a jejího právního řádu. Pokud tato varianta není neprůchodná, pak je přinejmenším nedosažitelná v krátkodobé perspektivě.

3.2. Scénář pokračování dnešního stavu

Druhou možností je, že se (alespoň prozatím) rezignovat na pokusy o přistoupení EU k EÚLP. Stav dvou paralelních systémů ochrany lidských práv v Evropě, který se vyvinul během let, může i nadále pokračovat. Samozřejmě nelze zcela vyloučit určité střety, popř. rozdílná rozhodnutí v jednotlivých případech, jichž však není mnoho. Možné řešení tohoto vztahu bylo již před lety nalezeno v podobě koncepce ekvivalentní ochrany, kterou formuloval ESLP v rozsudku *Bosporus v. Irsko*.³⁴

Toto řešení vychází z vyvrátitelné domněnky, že tam, kde členský stát EU, smluvní strana Úmluvy, pouze plní své povinnosti plynoucí z unijního práva, bez prostoru k vlastnímu uvážení, nebude nést odpovědnost za porušení práv chráněných EÚLP, jestliže stěžovatel měl ekvivalentní ochranu těchto práv v rámci právního řádu EU.³⁵

Doktrína „ekvivalentní ochrany“, jak je používána ESLP, neznamená zbavení států jejich odpovědnosti, ale funguje spíše jako podmíněná imunita, jejíž aplikovatelnost závisí na posouzení dodržování základních práv ze strany příslušné organizace.³⁶

Je zřejmé, že tato domněnka, která většinou platí, může být v konkrétním případě vyvrácena, v důsledku čehož by pak ESLP byl povinen provést plný přezkum dané stížnosti. Na druhé straně však obecně je řešením založeným na dialogu, vzájemné důvěře a zdvořilosti mezi vysokými soudními orgány (ESLP a SDEU), proto může i nadále fungovat. Je dokonce možné si představit i sm-

34 Eur.Ct.H.R., *Bosporus Hava Yolları Turizm ve Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], No. 45036/98, Judgment of 30 June 2005.

35 Blíže srov. ŠTURMA, P. Evropská unie a členské státy před Evropským soudem pro lidská práva (ve světle případu *Bosporus*), *Právník*, roč. 147, 2008, č. 1, s. 1-18

36 Srov. COSTELLO, C. The *Bosporus* Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe, 6 *Human Rights Law Review* (2006), s. 101.

lunví řešení, které by princip *Bosphorus* (ekvivalentní ochranu) nějakým způsobem kodifikovalo.

3.3. Scénář separace ochrany lidských práv v EU

Poslední z uvažovaných scénářů jsem nazval separace, ale jde spíše o dobudování vlastního, autonomního systému ochrany lidských (základních) práv v rámci EU. Určitý základ pro takový systém zde již existuje v podobě Charty základních práv EU. Takový systém by mohl fungovat nezávisle na ESLP, i když z hlediska hmotněprávních standardů lidských práv by se příliš nelišil, pokud jde o stejná práva obsažená v EÚLP i Chartě. Charta sama zavádí odkaz na Evropskou úmluvu v čl. 52 odst. 3:

„Pokud tato Charta obsahuje práva, která odpovídají zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, význam a rozsah těchto práv je stejný jako význam a rozsah práv a svobod stanovených touto Úmluvou. Toto ustanovení nebrání, aby právo Unie zajišťovalo rozsáhlejší ochranu.“

Kromě toho jsou ovšem v Chartě obsažená i další práva, svobody a zásady (tedy ustanovení, která nezakládají bezprostřední práva jednotlivcům), které v EÚLP chybí, popř. jsou v jiných smlovách Rady Evropy, jako je např. Evropská sociální charta. To je ovšem již dnešní stav, na kterém by nic nezměnilo ani (zatím) odmítnuté přistoupení EU k EÚLP.

Co by však zřejmě zbývalo k dořešení, to jsou některá horizontální ustanovení v kap. VII Charty základních práv EU a také procesní mechanismus. Pokud jde o horizontální ustanovení, může se znovu otevřít diskuse o rozsahu působnosti Charty upraveném v jejím čl. 51: *„1. Ustanovení této Listiny jsou při dodržení zásady subsidiarity určena orgánům, institucím a subjektům Unie a dále členským státům, výhradně pokud uplatňují právo Unie. Respektují proto práva, dodržují zásady a podporují jejich uplatňování v souladu se svými pravomocemi.“*

Pokud jde o procesní mechanismus, jak známo, Charta ani SEU žádní zvláštní mechanismus stížností na porušování základních práv nezavádějí. To znamená, že jednotlivci mohou namítat porušení základních práv především v rámci návrhu na zahájení řízení o předběžné otázce. Dále mohou za určitých podmínek, pokud se jich akty EU bezprostředně a osobně dotýkají, podat přímou žalobu (žalobu na neplatnost) k SDEU.

V případě, že dojde k rozšíření rozsahu působnosti Charty základních práv a/nebo rozšíření možnosti žalob jednotlivců k SDEU, lze předpokládat dobudování svébytného systému ochrany lidských práv EU, který se nemusí, ale může časem v některých aspektech vzdálit od ochrany práv poskytované ESLP. V opačném případě je pravděpodobnější, že dojde k zachování současného stavu popsaného výše (viz 3.2.).

4. Závěr

Není sporu o tom, že poněkud překvapivý posudek SDEU 2/13 přináší nové výzvy pro ochranu lidských práv v Evropě. Další vývoj může vést k harmonizaci nebo fragmentaci mechanismů ochrany lidských práv. Ať již souhlasíme se všemi argumenty uvedenými v posudku SDEU, nebo nikoli, znovu se prokázala tendence EU (a zejména Soudního dvora) k určité hypertrofii autonomie právního řádu EU, resp. jeho odtržení od mezinárodního práva. Za této situace se jeví méně pravděpodobná šance na renegociaci dohody o přistoupení EU k EÚLP. Větší šanci má scénář budování vlastního systému ochrany základních práv EU. Za současného stavu EU (problémů, kterým čelí) se však jako nejpravděpodobnější zdá být pokračování současného stavu. Jinak řečeno, přistoupení je mrtvé, ať žije *Bosphorus*...

Vývoj Ochrany Ľudských Práv V Európskej Únii Development Of The Human Rights Protection In The European Union³⁷

Milan Hodás, JUDr., PhD.

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave,

Katedra ústavného práva, Slovenská republika

Faculty of Law, Comenius University,

Department of Constitutional Law, Slovak republic

e-mail: milan.hodas@gmail.com

Abstrakt

Za ochranu ľudských práv vďačí EÚ najmä dialógu ESD s ústavnými súdmi členských štátov. Zdrojom ochrany ľudských práv v EÚ tak dnes sú všeobecné zásady práva Európskej únie, Charta základných práv EÚ, a Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Cesta EÚ k ľudským právam je klukatá. Posledný pokus o pristúpenie EÚ k Dohovoru o ochrane ľudských práv zlyhal. Podľa judikatúry ESD pravidlo ústavného práva, hoc aj zaručujúce väčší rozsah základných práv ako právo Európskej únie, nemôže ohroziť jednotnú a účinnú aplikáciu práva Európskej únie.

Kľúčové slová: ochrana ľudských práv, ekonomická spolupráca, Európska únia, dialóg s ústavnými súdmi, Charta základných práv Európskej únie, C-399/11 Melloni, pristúpenie k Dohovoru

Abstract

The protection of human rights on EU level was developed in dialogue of ECJ with constitutional courts of Member States. The source of human rights protection in the EU today are general principles of EU law, the Charter of Fundamental Rights, and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Attempt to EU accession to the Convention on Human Rights has failed. Path of the EU to human rights is a twisty one. According to the ECJ rule of constitutional law even if ensuring greater constitutional rights than EU law, cannot jeopardize the uniform and effective application of European Union law.

Key words: protection of human rights, economic cooperation, European Union, dialogue with constitutional courts, Charter of Fundamental Rights of the European Union, C-399/11 Melloni, accession to the Convention

Základné ľudské práva a slobody pôvodne neboli na úrovni Európskych spoločenstiev ochraňované.³⁸ Pôvodné zmluvy zakladajúce Európske spoločenstvá upravovali len ekonomickú spoluprácu a neobsahovali ustanovenia o ľudských právach,³⁹ pretože ich autori sa domnievali, že čisto ekonomické ciele založenia spoločenstiev sa nemôžu dostať do konfliktu s ľudskými právami.⁴⁰ V zakladajúcich zmluvách nájdeme len nepatrnú časť katalógu základných práv a slobôd aj z dôvodu, že v období vzniku Európskych spoločenstiev krátko po

³⁷ Tento článok je výsledkom riešenia projektu "Dopady normotvorby Európskej únie na normotvorbu členského štátu Európskej únie z hľadiska legislatívnej techniky a normotvorných procesov", ktorý je financovaný Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (zmluva č. 1/0192/15).

³⁸ CONTE, A., ANTONA, D.: Ein Europa der Rechte: Geschichte der Europäischen Charta, Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union 2012, s. 9

³⁹ DOUGLAS-SCOTT, S.: The European Union and Human Rights after the Treaty of Lisbon, Human Rights Law Review 11/2011, s. 647, podobne FRIDRICH, B. a kol.: Ústavné garancie ľudských práv, Bratislava Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta 2013, s. 227

⁴⁰ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.: Právo Európskej únie, inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou, Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o. z. 2012, s. 256

skončení 2. svetovej vojny, boli tieto katalógy zakotvené na ústavnej úrovni vnútroštátnych právnych poriadkov jednotlivých členských štátov.⁴¹ Ide o obdobie, keď už bola prijatá Všeobecná deklarácia ľudských práva a ľudské práva a základné slobody zostávajú živým predmetom záujmu členských štátov OSN, na pôde ktorej sa v tom čase pripravovali ďalšie dokumenty. Okrem toho je 4. novembra 1950 v Ríme dojednaný Európsky dohovor o ochrane ľudských práv.⁴² Ochrana základných práv a slobôd preto mala pôvodne zostať v kompetencii členských štátov Európskej únie a Rady Európy.⁴³ Téza, že dosahovanie ekonomických cieľov spolupráce sa nedotýka ľudských práv sa však nepotvrdila, prax ukázala, že základné práva možno aplikovať na akúkoľvek činnosť orgánov verejnej moci a to aj v oblasti ekonomických vzťahov.⁴⁴ Potreba chrániť ľudské práva sa zväznila v situácii, keď sa bezprostrednými subjektmi práva Európskej únie (Spoločenstiev) stali jednotlivci.

Možno povedať, že koncept ochrany ľudských práv na úrovni Európskej únie za svoj vznik vďačí dialógu medzi ústavnými súdmi členských štátov Európskej únie a Súdny dvor Európskej únie.⁴⁵ Bol to zložitý a často nepredvídateľný proces. V začiatkoch európskej integrácie bol totiž zdôrazňovaný len jej ekonomický rozmer a Súdny dvor Európskej únie sa zdráhal poskytovať aj ľudskoprávnu ochranu. Až judikatúra Spolkového ústavného súdu Nemeckej spolkovej republiky (napr. známy rozsudok „Solange I“) „donútila“ Súdny dvor Európskej únie, aby svojou judikatúrou začal chrániť aj ľudské práva.⁴⁶ V rozsudku vo veci 29/69 Erich Stauder/Ulm, Sozialamt sa Súdny dvor Spoločenstva, vyprovokovaný opodstatneným strachom, že ústavné súdy v Nemecku a Taliansku začnú vykonávať právomoc skúmať súlad právnych predpisov Spoločenstva so základnými právami zakotvenými v ich ústavách, po prvý krát kladne vyjadril k ochrane ľudských práv zakotvených vo všeobecných zásadách práva spoločenstva.⁴⁷ Prehlásiac ľudské práva za súčasť všeobecných zásad komunitárneho práva tak Súdny dvor Európskej únie od 70. rokov minulého storočia začal vytvárať systém ochrany ľudských práv na úrovni Európskej únie⁴⁸ aj bez existencie újného ľudskoprávneho katalógu.⁴⁹

Významným zdrojom inšpirácie pre ochranu ľudských práv na úrovni Európskych spoločenstiev je aj Rada Európy a Dohovor o ochrane základných práv a slobôd, ktorý je uznávaný za výraz celoeurópskej tradície ľudských práv a postupne začína byť považovaný za dôležitý prameň poznania základných práv spoločenstiev, ktoré musia byť rešpektované ich orgánmi.⁵⁰ Sudcovia Súdneho dvora Európskej únie konštatovali ako nevyhnutnú potrebu, že neexistenciu kodifikácie základných práv a iných záruk je potrebné preklenúť sudcovským právom (judikatúrou), ktorá takúto kodifikáciu nahradí. V rozsudkoch konštatovali, že ľudské práva a ich záruky existujú v európskom právnom poriadku v nepísanej forme a sú

41 KLÍMA, K. a kol.: Evropské právo, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2011, s. 394

42 STRÁŽNICKÁ, V., ŠEBESTA, Š.: Človek a jeho práva, Medzinárodná úprava ochrany ľudských práv, Bratislava: JUGA 1994, s. 141

43 PIKNA, B.: Systém ochrany základních práv v Evropské unii a jeho geneze, Právník č. 11/2002, roč. 141, s. 192

44 Podobne SIMAN, M., SLAŠTAN, M.: Primárne právo EÚ, 3. vydanie, Bratislava: EURIURIS 2010, s. 1097

45 Možno však hovoriť aj o všeobecne rozšírenej požiadavke. Pozri napr. STREINZ, R.: Europarecht, 9. Auflage, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C. F. Müller 2012, s. 269

46 KUKLIŠ, T.: Zásada prednosti v judikatúre Európskeho súdneho dvora, Európskeho súdu pre ľudské práva a niektorých súdov členských štátov, Bratislava: Vydavateľstvo IRIS 2010, s. 28 podobne MALENOVSKÝ, J.: 60 let Evropských společenství: od francouzského „supranacionálního“ smluvního projektu k jeho německému „podústavnímu“ provádění, Právník 7/2012, s. 694 - 707

47 MANCINI, F., KEELING, D.: Democracy and the European Court of Justice, The Modern Law Review 1994, vol. 57, no. 2, s. 187 citované podľa KUKLIŠ, T.: Zásada prednosti v judikatúre Európskeho súdneho dvora, Európskeho súdu pre ľudské práva a niektorých súdov členských štátov, Bratislava: Vydavateľstvo IRIS 2010, s. 31 - 32

48 ZBÍRAL, R.: Jednání o přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o lidských právech: právní kvadratura kruhu?, Právní rozhledy č. 24/2010, s. 1

49 KLÍMA, K. a kol.: Státověda, 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2011, s. 214 bližšie napr. CONTE, A., ANTONA, D.: Ein Europa der Rechte: Geschichte der Europäischen Charta, Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union 2012, s. 11

50 TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: Evropské právo, 4. vydání, Praha: C.H. Beck 2011, s. 5

vždy v konkrétnom prípade nachádzané a zohľadňované.⁵¹ V rozsudku zo 14. 5. 1974, vo veci C-4/73 Nold v. Komisia Súdny dvor Európskej únie skonštatoval, že nemôže ako riadne uznať opatrenia, ktoré nie sú zlučiteľné so základnými právami, ktoré sú uznané a chránené v ústavách členských štátov. Súdny dvor Európskej únie pri tom pracuje s celkovým pohľadom na ústavy členských štátov a spája ich s obmedzujúcim zohľadnením štruktúry a cieľov Spoločenstva.⁵² Následne 28. októbra 1975 vo veci C-36/75, Rutili v. Minister vnútra Súdny dvor Európskej únie označil Dohovor o ochrane základných práv a slobôd za jeden z hlavných zdrojov základných práv, ktoré sú garantované právnym poriadkom Spoločenstva, pričom sa v odôvodnení rozsudku oprel o konkrétne ustanovenia dohovoru.⁵³

Okrem Dohovoru o ochrane základných práv a slobôd sa Súdny dvor Európskej únie vo svojej judikatúre odvoláva aj napríklad na Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Dohovor o právach dieťaťa.⁵⁴ Postupne boli Súdny dvorom Európskej únie ako základné práva garantované právnym poriadkom Spoločenstva (neskôr únie) uznané právo vlastníť majetok, právo na výkon povolania, nedotknuteľnosť obydlia, slobodu zhromažďovania, slobodu prejavu, slobodu vyznania, právo na rešpektovanie súkromného života, právo na spravodlivý súdny proces, či právo na prístup k dokumentom orgánov Spoločenstva alebo viazanosť princípom nulla poena sine lege (žiadny postih bez jeho stanovenia zákonom).⁵⁵ Rozpor so základnými právami je aj dôvodom pre vyhlásenie neplatnosti právneho aktu Európskej únie.

V reakcii na tento vývoj musí zo svojej negativistickej pozície ustúpiť aj nemecký ústavný súd (Bundesverfassungsgericht), ktorý v rozhodnutí Solange II skonštatoval, že v budúcnosti nespochybní prednosť únieového práva, pokiaľ bude na komunitárnej úrovni dostatočným spôsobom zaručená ochrana základných práv, Nemecký ústavný súd dokonca šiel tak ďaleko, že uviedol, že akúkoľvek sťažnosť podanú z dôvodu porušenia základných práv Spoločenstvom pripustí jedine vtedy, keď sa preukáže, že všeobecná úroveň ochrany ľudských práv v Spoločenstve klesla v porovnaní s úrovňou dosiahnutou v období vydania rozhodnutia Solange II.⁵⁶

V nadväznosti na uznanie základných práv za súčasť všeobecných zásad práva Spoločenstva judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie prijali 5. apríla 1977 Európsky parlament, Rada a Komisia Spoločnú deklaráciu o ochrane základných práv a o Európskom dohovore o ochrane základných ľudských práv a základných slobôd.⁵⁷ Uznanie ochrany ľudských práv na komunitárnej úrovni bolo vyjadrené v preambule Jednotného európskeho aktu z roku 1986.⁵⁸ A neskôr sa prostredníctvom Maastrichtskej zmluvy z roku 1992 dostáva ochrana ľudských práv do článku 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii.

Pre ochranu ľudských práv na úrovni Európskej únie má veľký význam aj Charta základných práv Európskej únie. Rozhodnutie vypracovať Chartu základných práv Európskej únie vzniká na zasadnutí Európskej rady v Kolíne nad Rýnom v roku 1999.⁵⁹ Charta bola slávnostne

51 TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: Evropské právo, 4. vydání, Praha: C.H. Beck 2011, s. 117

52 ARNDT, H.-W.: Europarecht, Heidelberg: C. F. Müller Verlag 2001, s. 100

53 KARAS, V., KRÁLIK, A.: Právo Európskej únie, Praha: C. H. Beck 2012, s. 242

54 SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.: Právo Európskej únie, inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou, Bratislava: EUROJURIS – Európske právne centrum, o.z. 2012, s. 263

55 KARAS, V., KRÁLIK, A.: Právo Európskej únie, Praha: C. H. Beck 2012, s. 242 - 243

56 SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.: Právo Európskej únie, inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou, Bratislava: EUROJURIS – Európske právne centrum, o.z. 2012, s. 257

57 FRIDRICH, B. a kol.: Ústavné garancie ľudských práv, Bratislava Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta 2013, s. 227

58 FRIDRICH, B. a kol.: Ústavné garancie ľudských práv, Bratislava Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta 2013, s. 227

59 SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H. a kol.: Lisabonská smlouva, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck 2010, s. 1150

vyhlásená na zasadnutí Európskej rady v Nice, ktorá sa konala 7.-9. decembra roku 2000.⁶⁰ Nebola ešte právne záväzná, ale v praxi ju zohľadňovali generálni advokáti Súdneho dvora Európskej únie,⁶¹ Súdny dvor Európskej únie, i národné sudy.⁶² Rovnako na ňu odkazovali sekundárne právne akty Európskej únie.⁶³ Nebola teda vnímaná len ako politický dokument, ale ako osobitný dokument in statu nascendi.⁶⁴ V rozsudku C-540/03 z 27. júna 2006 Súdny dvor Európskej únie konštatuje: „...hlavným cieľom Charty, ako to vyplýva z jej preambuly, je opätovné potvrdenie práv vyplývajúcich najmä z ústavných tradícií a medzinárodných záväzkov, ktoré sú spoločné pre členské štáty, zo Zmluvy o Európskej únii a zo zmlúv Spoločenstva, z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, sociálnych chárt prijatých Spoločenstvom a Radou Európy, ako aj z judikatúry Súdneho dvora... a Európskeho súdu pre ľudské práva.“⁶⁵ Možno povedať, že trend ľudsko-právnych odkazov v politických dokumentoch, či judikatúre odráža prerozd Európskej únie smerom od jednotného trhu k subjektu s konštitučnými ambíciami.⁶⁶

Ľudské práva sú s Európskou úniou esenciálne prepojené. V roku 2007 dokonca dochádza k založeniu samostatnej Agentúry Európskej únie pre ľudské práva⁶⁷ (the Fundamental Rights Agency of the EU). Má sídlo vo Viedni a jej cieľom je poskytovať pomoc a odborné poradenstvo v otázkach základných práv príslušným orgánom, subjektom, úradom a agentúram Európskej únie, ako aj členským štátom, ak vykonávajú právne predpisy Európskej únie.⁶⁸ Podrobnosti o činnosti Agentúry Európskej únie pre ľudské práva upravuje Nariadenie Rady (ES) č. 168/2007 z 15. februára 2007, ktorým sa zriaďuje Agentúra Európskej únie pre základné práva.⁶⁹

K ďalšiemu posunu ochrany základných práv na úrovni Európskej únie došlo v roku 2009 keď prostredníctvom Lisabonskej zmluvy novelizujúcej primárne právo Európskej únie nadobudla záväznosť Charta základných práv Európskej únie.⁷⁰ Po prijatí Lisabonskej zmluvy článok 6 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii znie: „Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluva...“.⁷¹ Kodifikovaná úprava ľudských práv na úrovni Európskej únie je teda najnovšou etapou kodifikácie ľudských práv v Európe.⁷²

Charta základných práv Európskej únie je svojim charakterom moderný dokument nadväzujúci na súčasný stav európskeho ústavného vývoja. Vychádza teda z antropocentrického princípu, ktorý chápe človeka ako najvyššiu hodnotu a súčasne ako základ ochrany ľudských práv voči

60 KARAS, V., KRÁLÍK, A.: Právo Európskej únie, Praha: C. H. Beck 2012, s. 247

61 Generálni advokáti Súdneho dvora Európskej únie s ňou pracovali ako s dokumentom napomáhajúcim výkladu a dodržiavaniu komunitárneho práva, vo svojich návrhoch na ňu ako prvý poukázal generálny advokát Tizzano. Pozri MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Lisabonská zmluva, Ústavný systém a súdna ochrana, Bratislava: IURA EDITION 2011, s. 72

62 STREINZ, R.: Europarecht, 9. Auflage, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller 2012, s. 269

63 Pozri napr. bod 4. preambuly Smernice Rady 2004/113/ES z 13. decembra 2004 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaniu (Ú. v. EÚ L 373, 21. 12. 2004) alebo bod 2. Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2002/58/ES z 12. júla 2002, týkajúcej sa spracovávanía osobných údajov a ochrany súkromia v sektore elektronických komunikácií (smernica o súkromí v elektronických komunikáciách) (Ú. v. ES L 201, 31. 7. 2002).

64 MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Lisabonská zmluva, Ústavný systém a súdna ochrana, Bratislava: IURA EDITION 2011, s. 73

65 Pozri bod 38 rozsudku.

66 SMEKAL, H.: Evropská unie a lidská práva po Lisabonské smlouvě, in: PÍTROVÁ, M. a kol.: Postlisabonské procesy v Evropské unii, Brno: Masarykova univerzita 2014, s. 83

67 SVOBODA, P.: Úvod do evropského práva, Praha: C. H. Beck 2011, s. 124

68 SOKHI-BULLEY, B.: The Fundamental Rights Agency of the European Union: A New Panopticism, Human Rights Law Review 11/2011, s. 684, TICHÝ, R., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: Evropské právo, 4. vydání, Praha: C.H. Beck 2011, s. 207

69 Úradný vestník Európskej únie L 53, 22.2. 2007.

70 K aplikácii Charty základných práv Európskej únie bližšie pozri napr. FONTANELLI, F.: National Measures and the Application of the EU Charter of Fundamental Rights – Does curia.eu Know iura.eu?, Human Rights Law Review No. 14/2014, s. 231-265

71 Úradný vestník Európskej únie C 326 z 26. októbra 2012

72 KLÍMA, K. a kol.: Státověda, 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2011, s. 213

neprimeraným zásahom.⁷³

Dnes nájdeme v článku 6 Zmluvy o Európskej únii minimálne tri formálne zdroje ľudských práv určených pre Európsku úniu. Prvým je už spomenutá Charta základných práv Európskej únie, druhým je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý bol Súdny dvorom Európskej únie dlho považovaný za špeciálny zdroj inšpirácie pre ľudsko-právne princípy Európskej únie a tretím sú všeobecné zásady (princípy) práva Európskej únie.⁷⁴ Keďže tieto tri zdroje ľudských práv sa prekrývajú, čo je spôsobené tým, že mnohé ustanovenia Charty základných práv Európskej únie majú svoj pôvod práve v Dohovore ochrane ľudských práv a základných slobôd, môže dochádzať k právnemu zmätku.⁷⁵ K Charte základných práv Európskej únie uplatnili vyhrady limitujúce jej dopady Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska a Česká republika (Protokol č. 30 a vyhlásenia pripojené k zmluvám).⁷⁶ Všeobecne však možno skonštatovať, že ústavný rámec Európskej únie sa dnes pýši pôsobivou škálou ustanovení podporujúcich ochranu ľudských práv.⁷⁷ Je potrebné spomenúť, že dovoľávať sa základných práv Európskej únie je možné len v súvislosti s aplikáciou práva Európskej únie, teda musí byť prítomný tzv. európsky prvok (pozri rozsudok Súdneho dvora C-328/04 vo veci Vajnai, bod 13).⁷⁸ Z ustálenej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie totiž vyplýva, že základné práva zaručené právnym poriadkom Európskej únie sa uplatnia vo všetkých situáciách, ktoré upravuje právo Európskej únie, avšak nie mimo týchto situácií.⁷⁹

Charta základných práv nepredstavuje len katalogizáciu práv, ktoré už boli formulované Súdny dvorom Európskej únie zvyv Luxemburgu, ale obsahuje aj tzv. moderné práva ako napríklad zákaz eugenických praktík, zákaz reprodukčného klonovania ľudských bytostí, zákaz využívania ľudského tela a jeho častí na dosiahnutie zisku a pod..⁸⁰

Ďalším mechanizmom ochrany ľudských práv je fakt, že zmluvy vyžadujú od všetkých štátov, ktoré kandidujú na vstup do Európskej únie, aby dodržiavali hodnoty ľudských práv a obsahujú sankčný mechanizmus pre existujúce členské štáty Európskej únie pre prípad, ak vážne a trvalo porušujú tieto práva.⁸¹

V článku 6 Zmluvy o Európskej únii sa navyše Európska únia zaviazala pristúpiť k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Toto pristúpenie sa zatiaľ neuskutočnilo,⁸² hoci sa o ňom diskutuje už viac ako 30 rokov.⁸³

Veľa diskusií je venovaných otázke vzťahu Súdneho dvora Európskej únie a Európskeho

73 TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: Evropské právo, 4. vydání, Praha: C.H. Beck 2011, s. 126

74 ARNDT, H.-W.: Europarecht, Heidelberg: C. F. Müller Verlag 2001, s. 100, CRAIG, P., de BÚRCA, G.: EU Law, Text, Cases, and Materials, fifth edition, Oxford: Oxford University Press 2011, s. 362

75 CRAIG, P., de BÚRCA, G.: EU Law, Text, Cases, and Materials, fifth edition, Oxford: Oxford University Press 2011, s. 362

76 Blížšie pozri napr. STREINZ, R.: Europarecht, 9. Auflage, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller 2012, s. 270

77 CRAIG, P., de BÚRCA, G.: EU Law, Text, Cases, and Materials, fifth edition, Oxford: Oxford University Press 2011, s. 363

78 SVOBODA, P.: Úvod do evropského práva, Praha: C. H. Beck 2011, s. 125, podobne CRAIG, P., de BÚRCA, G.: EU Law, Text, Cases, and Materials, fifth edition, Oxford: Oxford University Press 2011, s. 362, blížšie k aplikácii Charty základných práv Európskej únie pozri napr. FONTANELLI, F.: National Measures and the Application of the EU Charter of Fundamental Rights – Does curia.eu Know iura.eu?, Human Rights Law Review, 14/2014, s. 231 – 265

79 Pozri bod 19, rozsudku Súdneho dvora Európskej únie z 26. februára 2013 vo veci C-617/10, Lkerberg Fransson.

80 Pozri napr. čl. 3 Charty základných práv Európskej únie. Podobne ŠÍŠKOVÁ, N. a kol.: Lisabonská smlouva a její dopady na evropské, mezinárodní a vnitrostátní právo členských států, Praha: Leges 2012, s. 30

81 CRAIG, P., de BÚRCA, G.: EU Law, Text, Cases, and Materials, fifth edition, Oxford: Oxford University Press 2011, s. 363

82 Tesne pred Vianocami 2014 vydal Súdny dvor Európskej únie stanovisko k návrhu medzinárodnej dohody, ktorou mala Európska únia pristúpiť k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, podľa ktorého Dohoda o pristúpení Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd je nezlučiteľná s článkom 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii a s protokolom (č. 8) k článku 6 ods. 2 Zmluvy o Európskej únii o pristúpení Únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Blížšie pozri stanovisko Súdneho dvora Európskej únie 2/2013 z 18. decembra 2014.

83 SIMAN, M.: Právne otázky súvisiace s pristúpením Európskej únie k dohovoru, in: KLUČKA, J. (ed.): 10 rokov v EÚ: vzťahy, otázky, problémy, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta 2014, s. 46

súdu pre ľudské práva.⁸⁴ Ako už bolo spomenuté, v článku 6 Zmluvy o Európskej únii sa únia zaviazala pristúpiť k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Pokus o pristúpenie však opätovne zlyhal. Tesne pred Vianocami roku 2014 vydal Súdny dvor Európskej únie stanovisko k návrhu medzinárodnej dohody, ktorou mala Európska únia pristúpiť k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Záverom tohto stanoviska je, že Európska únia momentálne nemôže pristúpiť k Dohovoru o ochrane ľudských práv. Podľa názoru Súdneho dvora Európskej únie zamýšľaná dohoda:

- môže ohroziť charakteristické znaky a autonómiu práva Únie, pretože nezaručuje koordináciu medzi článkom 53 EDLP a článkom 53 Charty, nebráni riziku ohrozenia zásady vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi v právo Únie a neupravuje nijakú väzbu medzi mechanizmom zavedeným protokolom č. 16 a konaním o prejudiciálnej otázke upraveným v článku 267 ZFEÚ,
- môže ohroziť článok 344 ZFEÚ, lebo nevylučuje možnosť, že spory medzi členskými štátmi alebo medzi členskými štátmi a Úniou týkajúce sa uplatňovania EDLP v rámci vecnej pôsobnosti práva Únie budú predkladané ESLP,
- neupravuje podmienky fungovania inštitútu spolužalovaného a predchádzajúceho zapojenia Súdneho dvora, ktoré by umožňovali zachovať charakteristické znaky Únie a práva Únie, a
- nerešpektuje charakteristické znaky práva Únie týkajúce sa súdneho preskúmania aktov, konaní či opomenutí Únie v oblasti SZBP, pretože súdnym preskúmaním niektorých týchto aktov, konaní či opomenutí poveruje výlučne externý orgán vo vzťahu k Únii.

Za to si Súdny dvor Európskej únie vyslúžil pomerne rozsiahlu kritiku akademickej obce.⁸⁵ Bojí sa Súdny dvor Európskej únie, že nebude mať posledné slovo? Je otázne, ako sa ďalej bude vyvíjať vzťah súdu v Luxemburgu so súdom v Štrasburgu. Zatiaľ možno skonštatovať, že cesta vývoja ľudských práv v Európskej únii je kľukatá a nie vždy s výsledkami v prospech ľudských práv. Ako príklad možno poukázať na rozsudok Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-399/11, Melloni, podľa ktorého pravidlo ústavného práva, hoc aj zaručujúce väčší rozsah základných práv ako právo Európskej únie, nemôže ohroziť jednotnú a účinnú aplikáciu práva Európskej únie.⁸⁶ V tejto súvislosti možno len súhlasiť s názorom profesora Masinga, podľa ktorého musí byť vytvorená rovnováha medzi jednotnosťou a federálnou rozmanitosťou ochrany ľudských práv v Európskej únii a jej členských štátoch.⁸⁷ Na druhej strane možno skonštatovať, že ochrana ľudských práv je esenciálnou súčasťou Európskej únie.

Použitá literatúra/Bibliography:

- Arndt, H.-W.: *Europarecht*, Heidelberg: C. F. Müller Verlag 2001, 211 s. ISBN: 3-8252-2238-1
- Conte, A., Antona, D.: *Ein Europa der Rechte: Geschichte der Europäischen Charta*, Luxemburg: Amt für Veröffentlichungen der Europäischen Union 2012, 139 s. ISBN 978-92-823-3861-2
- Craig, P., de Búrca, G.: *EU Law, Text, Cases, and Materials*, fifth edition, Oxford: Oxford University Press 2011, 1155 s. ISBN: 978-0-19-957699-9
- Douglas-Scott, S.: *The European Union and Human Rights after the Treaty of Lisbon*, *Human Rights Law Review* 11/2011, s. 645-682
- Fontanelli, F.: *National Measures and the Application of the EU Charter of Fundamental Rights – Does curia.eu Know iura.eu?*, *Human Rights Law Review*, 14/2014, s. 231 – 265

84 Pozri napr. ŠTURMA, P.: *Evropská unie a členské státy před Evropským soudem pro lidská práva (ve světle případu Bosphorus)*, *Právník* č. 1/2008, s. 1-18

85 Pozri napr. HALBERSTAMM, D.: "It's the Autonomy, Stupid!" A Modest Defense of *Opinion* 2/13 on EU Accession to the ECHR, and the Way Forward, *German Law Journal*, Vol. 16, No. 1/2015, s. 105 – 146, KRENN, CH.: *Autonomy and Effectiveness as Common Concerns: A Path to ECHR Accession After Opinion* 2/13, *German Law Journal*, Vol. 16, No. 1/2015, s. 147 - 168

86 Blížšie pozri napr. PÉREZ, A. T.: *Melloni in Three Acts: From Dialogue to Monologue*, *European Constitutional Law Review*, No. 10/2014, s. 308-331 alebo MAZÁK, J.: *Prípád Melloni a Ústavný súd Španielska: Praktická ukážka viacúrovňovej ochrany základných práv a slobôd v kontexte prednosti a účinnosti práva Únie*, *Bulletin slovenskej advokácie* č. 6/2014, s. 25 - 30

87 MASING, J.: *Einheit und Vielfalt des Europäischen Grundrechtsschutzes*, *Juristen Zeitung* 10/2015, s. 477 s nasl.

Fridrich, B. a kol.: Ústavné garancie ľudských práv, Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta 2013, 270 s., ISBN: 978-80-7160-338-2

Halberstamm, D.: "It's the Autonomy, Stupid!" A Modest Defense of *Opinion 2/13* on EU Accession to the ECHR, and the Way Forward, German Law Journal, Vol. 16, No. 1/2015, s. 105 - 146

Karas, V., Králik, A.: Právo Európskej únie, Praha: C.H. Beck 2012, 526 s. ISBN 978-80-7179-287-1

Klíma, K. a kol.: Státověda, 2. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2011, 431 s., ISBN 978-80-7380-296-7

Klíma, K. a kol.: Evropské právo, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2011, 579 s. ISBN: 978-80-7380-335-3

Krenn, CH.: Autonomy and Effectiveness as Common Concerns: A Path to ECHR Accession After Opinion 2/13, German Law Journal, Vol. 16, No. 1/2015, s. 147 - 168

Kukliš, T.: Zásada prednosti v judikatúre Európskeho súdneho dvora, Európskeho súdu pre ľudské práva a niektorých súdov členských štátov, Bratislava: Vydavateľstvo IRIS 2010, 178 s. ISBN: 978-80-89256-59-4

Mazák, J., Jánošíková, M.: Lisabonská zmluva, Ústavný systém a súdna ochrana, Bratislava: IURA EDITION 2011, 306 s. ISBN: 978-80-8078-416-4

Martinico, G.: Is the European Convention Going to Be „Supreme“? A Comparative – Constitutional Overview of ECHR and EU Law before National Courts, The European Journal of International Law, Vol. 23, No. 2/2012, s. 401 - 424

Masing, J.: Einheit und Vielfalt des Europäischen Grundrechtsschutzes, Juristen Zeitung 10/2015, s. 477 – 487

Mazák, J.: Prípád Melloni a Ústavný súd Španielska: Praktická ukážka viacúrovňovej ochrany základných práv a slobôd v kontexte prednosti a účinnosti práva Únie, Bulletin slovenskej advokácie č. 6/2014, s. 25 - 30

Pérez, A. T.: Melloni in Three Acts: From Dialogue to Monologue, European Constitutional Law Review, No. 10/2014, s. 308-331

Píkna, B.: Systém ochrany základných práv v Evropské unii a jeho geneze, Právnik č. 11/2002, roč. 141, 1185 – 1208

Přitová, M. a kol.: Postlisabonské procesy v Evropské unii, Brno: Masarykova univerzita 2014, 379 s. ISBN: 978-80-210-7777-5

Siman, M., Slašťan, M.: Právo Európskej únie, inštitucionálny systém a právny poriadok Únie s judikatúrou, Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, o.z. 2012, 1232 s. ISBN: 978-80-89406-12-8

Siman, M.: Právne otázky súvisiace s prístupím Európskej únie k dohovoru, in: Klučka, J. (ed.): 10 rokov v EÚ: vzťahy, otázky, problémy, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta 2014, s. 46 - 57

Strážnická, V., Šebesta, Š.: Človek a jeho práva: Medzinárodná úprava ľudských práv, Bratislava: Jura 1994, 224 s. ISBN: ISBN 80-85506-30-0

Streinz, R.: Europarecht, 9. Auflage, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg: C.F. Müller 2012, 528 s. ISBN: 978-3-8114-9776-4

Syllová, J., Přitová, L., Paldusová, H. a kol.: Lisabonská smlouva, Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck 2010, 1302 s. ISBN 978-80-7400-339-4

Svoboda, P.: Úvod do evropského práva, Praha.: C. H. Beck 2011, 382 s. ISBN: 978-80-7400-334-9

Šišková, N. a kol.: Lisabonská smlouva a její dopady na evropské, mezinárodní a vnitrostátní právo členských států, Praha: Leges 2012, 212 s. ISBN: 978-80-87576-17-5

Šturma, P.: Evropská unie a členské státy před Evropským soudem pro lidská práva (ve světle případu Bosphorus), Právnik č. 1/2008, roč. 147, s. 1-18

Tichý, L., Arnold, R., Zemánek, J., Král, R., Dumbrovský, T.: Evropské právo, 4. vydání, Praha: C.H. Beck 2011, 953 s. ISBN 978-80-7400-333-2

Zbíral, R.: Jednání o přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o lidských právech: právní kvadratura kruhu?, Právní rozhledy č. 24/2010, s. 1 - 6

Ludské Práva A Európsky Súd Pre Ludské Práva – Quo Vadis? Human Rights And The European Court Of Human Rights – Quo Vadis?

Peter Vršanský, Doc., JUDr., CSc.

**Právnická fakulta UK Bratislava, katedra medzinárodného
práva a medzinárodných vzťahov
peter.vrsansky@flaw.uniba.sk**

Abstrakt

Problém juridizácie ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva je aktuálna, komplexná, zložitá a mnohorozmerná problematika, ktorá ponúka široký priestor pre mnohé vedecké úvahy *de lege lata* i *de lege ferenda* najmä v týchto tézach: Definícia pojmu „juridizácia“; Juridizácia je negatívny jav; Juridizácia je úlet od reality; Juridizácia je dôsledok aplikácie vlády práva (Rule of Law) namiesto vlády spravodlivosti a práva (Rule of Justice and Law); Juridizácia je prejav „slepej“ spravodlivosti namiesto „vidiacej“ spravodlivosti; Juridizácia nie je správne východisko pre riešenie problémov; Juridizácia nelieči skutočné príčiny choroby ľudských práv; Juridizácia zbavuje ľudské bytosti ich prirodzených ľudských práv; Juridizácia obmedzuje tvorbu a aplikáciu práva v ich tradičných oblastiach; Juridizácia vedie k neprimeranému súdnemu a sudcovskému aktivizmu, vrátane v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva.

Kľúčové slová: juridizácia, ľudské práva, Európsky súd pre ľudské práva, vláda práva, vláda spravodlivosti a práva, slepá spravodlivosť, vidiaca spravodlivosť, prirodzené ľudské práva, tvorba a aplikácia práva, neprimeraný súdny a sudcovský aktivizmus.

Abstract

The issue of „juridification“ of human rights in the context of the European Court of Human Rights judicial decisions is a contemporary, complex, complicated as well as multidimensional matter of concern. It offers wide-ranging space for both, *de lata* and *de lege ferenda* considerations concerning a variety of coherent aspects and hypotheses, e.g. the definition of the term „juridification“; Juridification is a seamy phenomenon; Juridification is a retreat from reality; Juridification is a consequence of applying the Rule of Law instead of the Rule of Justice and Law; Juridification is a demonstration of a „blind“ justice behaviour instead of „watching“ justice behaviour; Juridification is not a due resource; Juridification does not heal the intrinsic reasons of the human rights illnesses; Juridification deprives human beings from their inherent human rights; Juridification hampers the formation and implementation of Law in their traditional domain; Juridification invokes an inadequate judicial activism, included in the domain of the European Court of Human Rights decision-making process.

Key words: juridification, human rights, European Court of Human Rights, Rule of Law, Rule of Justice and Law, „blind“ justice, „watching“ justice, inherent human rights, formation and implementation of Law, inadequate judicial activism.

Motto: Juridizácia ľudských práv je dobrý sluha ale zlý pán

Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva je zaujímavá, aktuálna, komplexná, zložitá a mnohorozmerná problematika. Ponúka priestor pre mnohé úvahy *de lege lata* i *de lege ferenda*, najmä v týchto tézach:

Pojem „juridizácia“; Juridizácia je negatívny jav; Juridizácia je úlet od reality; Juridizácia je dôsledok aplikácie vlády práva (Rule of Law) namiesto vlády spravodlivosti a práva (Rule of Justice and Law); Juridizácia je prejav „slepej“ spravodlivosti namiesto „vidiacej“ spravodlivosti; Juridizácia nie je správne východisko pre riešenie problémov; Juridizácia nelieči skutočné príčiny choroby ľudských práv; Juridizácia zbavuje ľudské bytosti ich prirodzených ľudských práv; Juridizácia obmedzuje tvorbu a aplikáciu práva v ich tradičných oblastiach; Juridizácia vedie k neprimeranému súdnemu a sudcovskému aktivizmu, vrátane v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva.

Vzhľadom na povolený rozsah príspevku, autor sa obmedzí len na niekoľko základných úvah k vyššie nastoleným tézám, pričom všetky spoločne a každá z nich budú predmetom vedeckého skúmania v iných odborných publikáciách.

Pojem „juridizácia“

Z hľadiska sémantického, slovo „juridizácia“ použité v názve konferencie je v slovenskom jazyku zatiaľ významovo neustálený jazykový právny novotvar. Tento pojem nie je oficiálne zadefinovaný definovaný v slovenskom právnickom slovníku vo forme nominálnej, reálnej či kontextovej definície. Neuvádza ho ani slovník slovenského jazyka či slovník cudzích slov.

Uvedený pojem sa bežne požíva v slovenskej odbornej právnickej literatúre venovanej ochrane ľudských práv.⁸⁸ Pojem juridizácia sa tak isto používa s rôznym obsahom v odborných príspevkoch na vedeckých konferenciách venovaných medicínskemu právu a biomedicíne.⁸⁹ A tiež pri iných príležitostiach.

Problém teda spočíva v tom, že hoci sa pojem „juridizácia“ bežne používa, zatiaľ nikto na vnútroštátnej úrovni neurčil právne relevantným spôsobom, ktorý význam z viacerých interpretovaných významov pojmu „juridizácia“ je potrebné považovať za obvyklý či tradičný pre účel interpretácie právnych textov.

Na rozdiel od vnútroštátneho práva, v oblasti medzinárodného práva verejného sú pravidlá výkladu textu medzinárodných zmlúv zoradené v nasledujúcom poradí: dobromyselnosť, obvyklý význam výrazov použitých v zmluve v ich celkovej súvislosti, prihliadanie na predmet a účel zmluvy, doplnkové pravidlá výkladu, vrátane prípravných materiálov a okolností, za ktorých sa zmluva uzavrela, výklad zmlúv vyhotovených vo viacerých pôvodných jazykoch. Pritom celková súvislosť znamená nielen preambulu, text a prílohy k zmluve, ale aj všetky dohody a listiny prijaté stranami v čase uzatvárania zmluvy, všetky neskoršie dohody týkajúce sa výkladu alebo implementácie zmluvy, relevantnú medzištátnu prax, ktorá založila dohodu strán o výklade zmluvy, a tiež akékoľvek relevantné pravidlá medzinárodného práva aplikovateľné na zmluvu. Dôležité je aj pravidlo, ktoré ustanovuje, že „výraz sa bude chápať v osobitnom zmysle, ak sa potvrdí, že to bolo úmyslom strán“.⁹⁰

Je iba na škodu veci, že si podobné poradie pravidiel výkladu právnych textov neosvojili aj vnútroštátne subjekty, zaoberajúce sa tvorbou, interpretáciou a aplikáciou práva. Výsledkom je to, že tvorba, interpretácia a aplikácia práva v podmienkach Slovenskej republiky je na úrovni, ktorá je viac ako vzdialená tradičnému chápaniu práva ako „umenia dobrého a spravodlivého“.⁹¹

Aký je teda presný obvyklý význam pojmu „juridizácia“? Ako už bolo spomenuté, v slovenskom právnickom milieu sa používa vo vzťahu k rôznym oblastiam a rôznym aspektom spoločenských vzťahov, a ako tak isto vidieť, tento pojem má rôzny osobitný obsah a rozsah.

Ota Weinberger pod slovom „pojem“ rozumie „význam popisného názvu“. Podľa neho pojem je „určitá neprázdna sústava znakov určujúcich triedu deznátov. Sústavu znakov nazývame tiež *obsah pojmu*. Obsah je vždy neprázdny (inak by nešlo o pojem), rozsah môže byť neprázdny ale tiež prázdny (v tomto prípade hovoríme o *prázdnom pojme*)“⁹².

Obsah pojmu „juridizácia“ by teda mal zahrňovať taký výpočet hlavných znakov, ktorý umožňuje určiť, či pojem je prázdny (neobsahuje žiadne znaky, vlastnosti, ktoré by ho charak-

88 Napr.: Juridizácia ochrany ľudských práv / Ján Svák. In: Exemplo ducti : pocta k životnému jubileu Jozefa Prusáka. - 1. vyd. - Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2012. - ISBN 97880080825409. - S. 43-57.

89 Napr.: Mgr. et Mgr. Silvie Capiková, PhD. Ústav sociálneho lekárstva a lekárskej etiky LF UK v Bratislave, „Juridizácia medicíny a trendy v oblasti biomedicínskeho práva“, Študentská organizácia The European Law Students' Association ELSA Košice, interdisciplinárna vedecká konferencia IV. HUMAN RIGHTS FORUM, organizovaná v Košiciach, v dňoch 20. a 21. marca 2012 (zdroj: Právo a manažment v zdravotníctve, ročník 2012, vydanie3/2012

90 Porovnaj články 31 – 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (č. 15/1988 Zb.)

91 Jus est ars boni et aequi

92 Ota Weinberger: Logika, 1959, SPN Praha, s. 117; (z českého jazyka do slovenského jazyka text preložil autor príspevku

terizovali) alebo neprázdny (obsahuje znaky, vlastnosti, ktoré ho charakterizujú), ako aj to, aký je rozsah pojmu.

Niektoré znaky obsahu a rozsahu pojmu *juridizácia ľudských práv*, zdá sa naznačujú názvy hlavných odborných tém konferencie. Pokiaľ ide o doktrínu, J. Svák zahŕňa pod pojem *juridizácia ľudských práv* prakticky 3 oblasti – právo na súdnu ochranu, vykonateľnosť súdnych rozhodnutí, závažnosť súdnych rozhodnutí.⁹³ N. Vaculíková rozumie pod pojmom *juridizácia ľudských práv* „poprávničenie“ ľudských práv. J. Cuper chápe pod týmto pojmom proces odklonu od pôvodnej prirodzeno-právnej koncepcie ľudských práv, ako nescudziteľných práv, k dnes prevládajúcemu prístupu k ľudským právam na báze pozitívno-právnej doktríny, teda práv zakotvených v pozitívnom práve.⁹⁴

Francúzska právna terminológia používa na označenie slovenského pojmu „*juridizácia*“ výrazy „*juridisation*“ alebo aj „*juridicisation*“. V niektorých prácach francúzske autori (napr. Jerome Pélisse) stavajú pojem *juridizácia* (*juridisation*, *juridicisation*) do vzťahu s pojmom „*judiciarisation*“, odvodeným z latinského „*judicarius*“ alebo „*de judicium*“, čo znamená rozsudok.⁹⁵

Preklad francúzskeho názvu článku Jeroma Pélisseho „*Judiciarisation ou juridicisation* do anglického jazyka znie „*More justice or more rights?*“, čo sa dá do slovenského jazyka variantne preložiť ako „*Viac spravodlivosti alebo viac práv?*“ alebo „*Viac súdnej spravodlivosti alebo viac práv?*“

V slovenskej verzii, by pojem „*judiciarisation*“ mohol v preklade znieť nielen ako „*spravodlivosť*“ či „*súdna spravodlivosť*“ aj pejoratívnejšie ako „*judikaturizácia*“, čo veľmi dobre ladí s tak isto pejoratívne znejúcim výrazom „*juridizácia*“. Ich vzťah je subordinálny, pretože *judikaturizácia*, ako presadzovanie spravodlivosti prostredníctvom súdnej moci, je len jedným z viacerých možných prejavov všeobecného procesu *juridizácie* spoločenských vzťahov, teda uzurpácie regulácie čoraz väčších oblastí spoločenských vzťahov právom. Oba pojmy sa musia interpretovať v ich konjunkcii, ktorá je pravdivá len ak sú pravdivé obidve jej zložky (*súdna spravodlivosť* aj *právo*). Nemôžu mať formu ekvivalencie (*právo* sa rovná *súdnej spravodlivosti* vtedy a len vtedy, keď sa *súdna spravodlivosť* rovná *právu*). Tak isto nemôžu mať formu vylučujúcej disjunkcie (buď *právo* alebo buď *súdna spravodlivosť*), ktorá je pravdivá, len ak je pravdivá jedna jej zložka.

Juridizácia aj judikaturizácia sú negatívne javy

V každom prípade *juridizácia* aj *judikaturizácia* sú negatívne javy najprv vo všeobecnom ponímaní, a potom aj v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva.

V tejto súvislosti je vhodné spomenúť aj to, že v analytickej práci skupiny odborníkov s názvom „*Aux frontieres de la justice, aux marges de la société*“ (Na hranici spravodlivosti, na okraji spoločnosti)⁹⁶ sa v tretej časti nazvanej „*Juridisation du lien social et judiciarisation des conflits*“ (*Juridizácia spoločenských vzťahov a judikaturizácia konfliktov*) píše, že „*juridizácia*“ označuje zvýšený dopyt občanov po práve v každodennom živote“, že sa ním označujú tri základné procesy:

- „*zvýšený dopyt občanov po úlohe práva, ako rozhodujúcim interpretačnom modeli pri regulácii spoločenských vzťahov*;
- *inflácia práva* (na úrovni tvorby legislatívnych aktov aj vykonávacích predpisov);
- *mobilizácia práva* ako súboru pravidiel správania, ktoré usiluje o regulovanie čoraz väčšieho okruhu ľudských aktivít.“⁹⁷

S takto vymedzeným obsahom pojmu „*juridizácia*“ možno súhlasiť, s tým, že ako negatívne znaky pojmu možno uviesť tieto ďalšie procesy:

- úsilie súdnej moci (často politicky iniciované či motivované) prekročiť rozsah jej zverenej

93 Prof. JUDr. J. Svák, DrSc., Vplyv rozhodnutí EŠLP na spravodlivý súdny proces, PEVS, 2014

94 Odborná diskusia s JUDr. Nadeždou Vaculíkovou, PhD. a doc. JUDr. Jánom Cuperom, CSc. na katedre teórie štátu a práva PraF UK, 2.7.2015

95 Jerome Pélisse, *Judiciarisation ou juridicisation?*, Politix, 2009/2 (No 86), De Boeck Supérieur, 2009

96 Z francúzskeho jazyka texty preložil autor tohto článku

97 *Serie Problemes Actuels Concernant la Cohesion Sociale*, „*Aux frontieres de la justice, aux marges de la société*“, Academia Press, 2005

právomoci, prekročiť hranicu možnej a dovolenej interpretácie vôle zákonodarcu (v prípade medzinárodného práva vôle zmluvných štátov resp. vôle medzinárodného spoločenstva),

- úsilie súdnej moci uzurpovať si pozíciu v oblasti tvorby práva, teda v oblasti, ktorá tradične bola priznávaná len zákonodarnej moci (zákony) a výkonnej moci (vykonávacie predpisy) v rámci systému „trojdelenia“ štátnej moci. Dôkazom tohto procesu je narastajúci neprimeraný súdny či sudcovský aktivizmus;
- aplikácia práva na báze „slepej“ spravodlivosti a nie „vidiacej“ spravodlivosti;
- volanie po „vláde práva“ (Rule of law) namiesto po „vláde spravodlivosti a práva“ (Rule of Justice and law).

Juridizácia je teda proces, ktorý vo svojej podstate účelovo vychádza z argumentu právnej interpretácie a *completudine*, kde vôľou zákonodarcu je, aby žiadny spoločenský vzťah, pokiaľ nie je indiferentný, nezostal právne neupravený.

Problém však spočíva v tom, že v prípade juridizácie sa o komplexnosť právnej úpravy spoločenských vzťahov nestará zákonodarcu (čo by malo byť jeho prirodzenou povinnosťou), ale súdna moc, ktorá prostredníctvom súdneho či sudcovského aktivizmu usiluje vyplniť medzery v chýbajúcej existujúcej právnej úprave alebo dokonca programovo vytvárať nové pravidlá v záujme pokrokového rozvoja práva s prihliadnutím na jeho budúci účel a potreby.

Súdny systém, či národný alebo medzinárodný, sa prostredníctvom procesu juridizácie na báze právnej argumentácie a *fortiori* teda nekorektne usiluje prevziať úpravu všetkých sporných otázok vznikajúcich v oblasti spoločenských vzťahov.

Takto ponímaná juridizácia odporuje právnemu argumentu a *coherentia* v konjunkcii s apagogickým argumentom. Dôvody sú zrejmé. Na jednej strane, je pravda, že súdna moc má, právo správne interpretovať právne normy v záujme zachovania koherentnosti právnej úpravy, vychádzajúc z premisy, že zákonodarcu nikdy nemal v úmysle prijať takú právnu normu, ktorá by pripúšťala protirečivý, opačný výklad. Avšak, na druhej strane, je potrebné vychádzať z toho, že vôľou zákonodarcu ani nikdy nebolo prijať takú právnu normu, ktorej obsah by bol nedobromyseľný alebo nespravodlivý. Napríklad, právnu normu, ktorá by nedobromyseľne a nespravodlivo rozširovala kompetencie súdnej moci na úkor iných zložiek štátnej moci v oblasti tvorby právnych noriem, alebo ktorá by umožňovala iným zložkám štátnej moci, aby prostredníctvom juridizácie presadzovali politické ciele vládnucich politických strán v oblasti súdnej moci.

Ak chápeme pojem juridizácia ako súhrn vyššie spomenutých procesov, tak juridizácia ľudských práv by mala znamenať pôsobenie všetkých týchto procesov v oblasti ľudských práv.

Spolu s pojmom judikaturizácia by sa celý problém dal zhrnúť do otázky, či a do akej miery chceme riešiť dovolávanie sa občanov a iných subjektov po vyššej úlohe práva pri regulácii spoločenských vzťahov (juridizácia) na báze spravodlivosti dosahovanej prostredníctvom neprimeraných aktivít súdnej moci (judikaturizácia).

Juridizácia je úlet z reality

Juridizácia ponímaná ako úsilie „poprávničiť“ všetko čo sa dá, údajne v záujme posilnenia ľudských práv a základných slobôd občanov je úlet z reality, ktorý zjavne neprihliada na základný charakter práva ako vôle vládnucej triedy (elity) povýšenej na zákon, kde ustanovenie článku 2 ods. 1 ústavy Slovenskej republiky o tom, že „štátna moc pochádza od občanov“ vyšlo z užívania a stalo sa obsolentné ešte skôr, ako ústava vôbec vstúpila do platnosti, a kde tradičné trojdelenie štátnej moci zaniká pričom ho, zdá sa, rovnako neudržateľne ako dialekticky nahradzuje model dvojdelenia politickej moci medzi hlavnú koalíčnú a hlavnú opozičnú politickú stranu. Prítom politická moc zahŕňa privatizovaný štátny a verejný záujem a všetky zložky trojdelenia štátnej moci (zákonodarnú, výkonnú a súdnu).

Juridizácia je dôsledok vlády práva namiesto vlády spravodlivosti a práva

Juridizácia ľudských práv je prirodzeným dôsledkom uplatňovania princípu vlády práva (Rule of Law) namiesto vlády spravodlivosti a práva (Rule of Justice and Law). V princípe Rule

of Law systémovo absentuje prvok spravodlivosti.⁹⁸ Preto žiadne pokusy „poprávničiť“ reguláciu čoraz širšieho okruhu spoločenských vzťahov pomocou ľudských práv, či už na základe iniciatív „zdola“ alebo „zhora“, v konečnom dôsledku nikdy nedokážu reálne zabezpečiť ľudské práva a základné slobody občanov.

Juridizácia je prejav „slepej“ spravodlivosti namiesto „vidiacej“ spravodlivosti

Juridizácia je prejav fungovania „slepej“ spravodlivosti namiesto „vidiacej“ spravodlivosti; „Slepá“ spravodlivosť je pripravená obetovať ľudské práva a základné slobody jednotlivca v záujme ochrany stability právneho systému štátu. Na rozdiel od toho, „vidiaca“ spravodlivosť je pripravená obetovať stabilitu právneho režimu štátu v záujme ochrany ľudských práv a základných slobôd jednotlivca.

Juridizácia nie je správne východisko pre riešenie problémov

Juridizácia nie je správne východisko pre riešenie problémov súvisiacich s ochranou ľudských práv, pretože táto ochrana nezávisí len na dokonalosti alebo rozsahu poskytovania právnej ochrany. Každá generácia ľudských práv a základných slobôd má svoj pôvod v inej dimenzii spoločenského života, pričom právne prostredie je iba jedno z mnohých možných východísk. Rovnako sú dôležité ekonomické, sociálne, kultúrne a iné pramene ochrany, pri absencii ktorých sa právna ochrana či rozhodovacia činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva stávajú najprv formálnou a potom neefektívnou produkciou. Podľa oficiálnych údajov Európskeho súdu pre ľudské práva publikovaných v 2015⁹⁹, v rokoch 1959 – 2014 súd vyniesol asi 18.000 rozsudkov, pričom v 84% rozsudkov konštatoval najmenej jedno porušenie práv sťažovateľov. Takmer polovicu z celkového počtu predstavovali rozsudky týkajúce sa 5 členských štátov Rady Európy: Turecka (3.095), Talianska (2.312), Ruska (1.604), Rumunska (1.113) a Poľska (1.070). Priemerný počet rozsudkov na jeden kalendárny rok narastá. Na obdobie 1959 -1998 pripadá z vyššie uvedeného počtu len 837 rozsudkov súdu. V období 1999 - 2014 počet rozsudkov varioval medzi najnižším počtom 177 v roku 1999 a najvyšším počtom 1.625 v roku 2009. Z hľadiska počtu prijatých rozsudkov, najviac rozsudkov bolo prijímaných v rokoch 2006 – 2010, kedy ich počet neklesol pod 1.500 rozsudkov ročne. Od roku 2010 počet rozsudkov súdu klesá na počet 891 v roku 2014. Stále je to však veľký počet v porovnaní s počtom 837 rozsudkov, prijatých za prvých 40 rokov existencie súdu. Vzniká otázka, do akej miery je vlastne efektívny systém fungovania Európskeho súdu pre ľudské práva, keď sa vlastne nedarí nielen dosiahnuť ale ani sa priblížiť k hlavnému cieľu, pre ktorý bol súd vytvorený, ktorým je stav vyššej spravodlivosti pre občanov členských štátov rady Európy. Napriek miliardám vynaloženým na fungovanie súdu, prostredie v členských štátoch Rady Európy vyhovuje viac vládam ako občanom, ktorí sú znechutení nefunkovaním národných súdov, vo zvýšenej miere hľadajú ochranu na medzinárodných súdoch, či už Európskom súde pre ľudské práva alebo Súdnom dvore EÚ. Hoci narastá suma, ktorú členské štáty každoročne vynakladajú na úhradu spravodlivého zadostučinenia, ktoré súd priznal sťažovateľom, zdá sa, že jej výška ešte nedosiahla kritickú hranicu, za ktorou by členské štáty Rady Európy boli naozaj nútené prijímať systémové opatrenia na posilnenie a najmä skvalitnenie úlohy národných súdov. Doteraz vyplácané sumy sú pravdepodobne nižšie, ako by boli náklady na systémové opatrenia v oblasti justície a v iných oblastiach, ktoré dnes prispievajú k tomu, že sa občania obracajú pri hľadaní pravdy na medzinárodné súdy.

Táto otázka je osobitne aktuálna v súvislosti s prevenciou porušovania článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach, ktorý zaručuje právo na spravodlivé súdne konanie. Porušenie článku 6 (osobitne neprimeraná dĺžka konania) predstavuje až 42% z celkového počtu súdom konštatovaných porušení práv sťažovateľov. Vzniká otázka, či národné štáty naozaj majú skutočný záujem systémovo riešiť otázku spravodlivého konania a preťahov v súdnom konaní, hoci tento záväzok prevzali už pred mnohými desiatkami rokov. Týka sa to aj druhého, sťažovateľmi najčastejšie namietaného porušenia práva na ochranu vlastníckych práv v zmysle článku 1 Protokolu č. 1, ako aj tretieho najčastejšie namietaného porušenia

98 Vládou Spravodlivosti a Práva možno vyjadriť v 4 kvadrantoch – 1. Vláda Spravodlivosti a Práva; 2. Vláda Spravodlivosti, 3. Vláda Nespravodlivosti a Bezprávia; 4. Vláda Práva. Je zjavné, že optimálna forma vlády sa nachádza v 1. kvadrante vyjadrujúcom konjunkciu vlády Spravodlivosti a Práva;

99 Overview 1959 -2014 ECHR - http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592014_ENG.pdf

práva na ochranu života alebo zákazu mučenia alebo iného neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania zakotvených v článkoch 2 a 3 dohovoru.

Voči Slovenskej republike súd vyniesol v období 1959 - 2014 celkom 322 rozsudkov, z toho porušenie najmenej jedného práva sťažovateľa konštatoval v 287 prípadoch, a v 21 rozsudkoch konštatoval, že došlo k úspešnému zmierovaciemu konaniu medzi štátom a sťažovateľom. Najviac namietanými porušeniami boli dĺžka súdneho konania (196), právo na slobodu a bezpečnosť (44), právo na efektívny opravný prostriedok (33) a právo na spravodlivé súdne konanie.¹⁰⁰

Aj z týchto oficiálnych údajov jednoznačne vyplýva, že najväčším problémom slovenskej justície je neprimeraná dĺžka súdnych konaní, avšak príčinou tohto stavu nie je nedokonalosť právnej úpravy ochrany ľudských práv ale zlyhanie štátu v iných ako právnych oblastiach ako aj hrubé prehliadanie významu práva ako „umenia dobrého a spravodlivého“.

Juridizácia nelieči skutočné príčiny choroby ľudských práv

Juridizácia nelieči skutočné príčiny choroby ľudských práv. Ako už bolo spomenuté, ani najdokonalejší právny systém ochrany ľudských práv a základných slobôd na národnej a medzinárodnej úrovni, vrátane efektívne fungujúcej rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva, neodstráni skutočné príčiny choroby ľudských práv. Tými príčinami sú rozdiely v politickom, hospodárskom, sociálnom, kultúrnom a inom postavení ľudských bytostí. Princíp formálnej rovnosti nikdy nemôže byť všeliakom na riešenie nežiaduceho stavu. Tým liekom nemôže byť dokonca ani princíp materiálnej rovnosti, pretože hlavnou príčinou choroby je samotný človek a ním neadekvátne využívané nepopierateľné právo rozhodovať sa na základe dobra alebo zla.

V tomto zmysle, veľkú perspektívu má genetické inžinierstvo a vývoj poznania v oblasti biomedicíny, a juridizácia v tomto smere, tvorí možno jedinú výnimku z celkovo negatívneho hodnotenia.

Juridizácia zbavuje ľudské bytosti ich prirodzených ľudských práv

Juridizácia ľudských práv aj v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva je vlastne pokus nie posilniť ochranu ľudských práv a základných slobôd, ale naopak, pozbaviť či obmedziť práva a slobodu jednotlivca jeho nescudziteľného práva využiť pri riešení sporov okrem právnych a súdnych prostriedkov, ktoré mu prikazuje juridizácia, aj iné prostriedky.

V oblasti medzinárodných vzťahov sú tieto možnosti exemplárne vymenované v šiestej kapitole Charty OSN¹⁰¹ (mierové riešenie sporov) a zahŕňujú okrem právnych a súdnych prostriedkov aj rokovania, dobré služby, sprostredkovanie, vyšetrovacie konanie, zmierovacie konanie, oblastné orgány a dohody, a iné prostriedky.

Vo vnútroštátnej oblasti sú všetky uvedené prostriedky tak isto využiteľné v podobe priamych rokovaní sporných strán, využitia aktívnej či pasívnej pomoci nejakej tretej strany, využitia mimovládnych organizácií alebo občianskych združení, spoločenstiev vlastníkov, alebo iných dohodnutých prostriedkov (napr. riešenie sporov na základe výsledku futbalového zápasu).

Proces juridizácie však núti občanov, aby všetky spory a otázky riešili súdnou cestou. V dôsledku interpretácie článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach v rozhodovacej činnosti na úrovni Európskeho súdu pre ľudské práva, Slovenská republika musela zrušiť efektívne fungujúci systém hospodárskej arbitráže, ktorá nebola uznaná za relevantný rozhodovací orgán v zmysle článku 6. Dopady tohto reštriktívneho výkladu na fungovanie všeobecných súdov v oblasti riešenia obchodných sporov boli nesmierne a slovenská justícia s nimi nevie vysporiadať prakticky do súčasnosti.

Juridizácia obmedzuje tvorbu a aplikáciu práva v ich tradičných oblastiach

Juridizácia obmedzuje tvorbu a aplikáciu práva v ich tradičných oblastiach, ktorými sú v prvom rade zákonodarná a na úrovni vykonávacích predpisov aj výkonná moc.

¹⁰⁰ Tamže

¹⁰¹ Porovnaj článok 33 ods. 1 Charty OSN

Juridizácia vedie k neprimeranému súdnemu a sudcovskému aktivizmu, vrátane v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva

Neprimeraný sudcovský aktivizmus, ktorý sa pohybuje na hranici tvorby a nie výkladu práva nemá oporu v platnej právnej úprave.

Pokiaľ ide o Medzinárodný súdny dvor (MSD), v zmysle článku 36 ods. 2 Štatútu MSD, súd má záväznú príslušnosť rozhodovať o právnych sporoch, ktoré sa týkajú a) výkladu niektorej zmluvy, b) ktorejkoľvek otázky medzinárodného práva, c) existencie akejkoľvek skutočnosti, ktorá keby sa dokázala, zakladala by porušenie niektorého medzinárodného záväzku, d) povahy alebo rozsahu náhrady za porušenie medzinárodného záväzku. Navyše, podľa článku 59 Štatútu MSD, „rozhodnutie Dvora je záväzné iba pre sporné strany a len pre prípad, ktorý ním bol rozhodnutý“. V tomto zmysle priestor pre neprimeranú interpretáciu na hranici tvorby práva je minimálny. Nemožno ho však teoreticky vylúčiť, pretože jednotliví sudcovia sa môžu o to usilovať prostredníctvom vypracúvania konkurujúcich či nesúhlasných osobitných stanovísk pripojených k zdôvodneniu rozsudku v zmysle článku 56 štatútu MSD. Je tiež zrejmé, že návrhy na novú právnú úpravu formulujú v rámci organizačnej štruktúry OSN Valné zhromaždenie OSN a Komisia pre medzinárodné právo, a to na základe článku 13 ods. 1 písm. a) Charty OSN, ktorý dáva VZ OSN právomoc dávať podnet k štúdiu a robiť odporúčania „aby sa posilňoval pokrok v rozvoji medzinárodného práva a jeho kodifikácie“.

Pokiaľ ide o Európsky súd pre ľudské práva, v zmysle článku 32 ods. 1 Dohovoru o ľudských právach právomoc súdu zahŕňa „všetky otázky týkajúce sa výkladu a aplikácie dohovoru a jeho protokolov“. Podľa článku 45 dohovoru, Rozsudky a rozhodnutia súdu musia byť zdôvodnené a v súlade s ods. 2 toho istého článku, „ak rozsudok alebo jeho časť nevylučuje jedinomyselný názor sudcov, každý sudca má právo pripojiť k nemu osobitné stanovisko“. V zmysle článku 47 ods. 1 dohovoru, súd „môže na žiadosť Výboru ministrov vydávať posudky o právnych otázkach, týkajúcich sa výkladu dohovoru a jeho protokolov. Podľa ods. 2 tohto článku, „takéto posudky sa nemôžu týkať otázok súvisiacich s obsahom alebo rozsahom práva a slobôd stanovených v hlavě I dohovoru a v jeho protokoloch alebo iných otázok, ktorými by sa súd alebo Výbor ministrov mohli zaoberať v rámci konania začatého na základe ustanovení dohovoru.“

Napriek tejto striktnnej právnej úprave, zdá sa, že juridizácia negatívne ovplyvňuje Európsky súd pre ľudské práva, pretože na úrovni Európskeho súdu často dochádza k prejavom neprimeraného súdneho či sudcovského aktivizmu, o čom svedčí napríklad protirečivý vývoj v rozhodovaní vo veci *Lautsi and others v. Italy* v rokoch 2009 a 2011.¹⁰²

Záver

Na úvodnú „Kam sa teda uberajú ľudské práva v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva?“, možno na základe vyššie uvedenej analýzy potvrdiť, že otázka juridizácie ľudských práv je jednoznačne aktuálna, komplexná, zložitá a mnohorozmerná problematika, ktorá ponúka široký priestor pre mnohé úvahy de lege lata i de lege ferenda. Pojem juridizácia nie je dosiaľ kvalifikovaným spôsobom definovaný v slovenskej odbornej terminológii. Podľa názoru autora tohto príspevku, ide o negatívny jav, ktorý sa prejavuje v mnohých smeroch v rámci tvorby, interpretácie a aplikácie práva. Juridizácia je úlet od reality. Je to priamy dôsledok systémovo nesprávnej aplikácie vlády práva (Rule of Law) namiesto vlády spravodlivosti a práva (Rule of Justice and Law). Je to prejav fungovania „slepej“ spravodlivosti namiesto „vidiacej“ spravodlivosti. Je to nesprávne východisko pre riešenie problémov ľudských práv. Neliči skutočné príčiny choroby ľudských práv. Zbavuje ľudí ich prirodzených ľudských práv; Obmedzuje tvorbu a aplikáciu práva v ich tradičných oblastiach; A nakoniec, vedie k neprimeranému súdnemu a sudcovskému aktivizmu, ktorý sa prejavuje na rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva. Vzhľadom na uvedené, je potrebné odmietnuť juridizáciu ako koncepciu, ktorá by napomohla dosahovanie vyššej ochrany ľudských práv a základných slobôd v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva alebo iných národných či medzinárodných súdnych inšancií. Juridizácia nie je cesta. Aj preambula Dohovoru o ochrane ľudských práv potvrdzuje „hlbokú vieru v tie základné slobody, ktoré sú základom spravodlivosti a mieru vo svete, a ktoré sú najlepšie

¹⁰² Case *Lautsi and others v. Italy* (Application no. 30814/06)

zachovávané na jednej strane účinnou politickou demokraciou a na strane druhej spoločným poňatím a dodržiavaním ľudských práv, od ktorých závisia“.

Ochrana ľudských práv v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva by mala vychádzať z ideovej výstavby Všeobecnej deklarácie ľudských práv prijatej v roku 1949¹⁰³ a na ňu nadväzujúcich Paktov o ľudských právach z roku 1966. V zmysle preambuly deklarácie, základom slobody, spravodlivosti a mieru na svete je „uznanie vrodenej dôstojnosti a rovnakých a nescudziteľných práv všetkých členov ľudskej rodiny“. V zmysle článku 1, „všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti i právach. Sú obdarení rozumom a svedomím a majú konať v duchu bratstva“. Juridizácia ľudských práv ako negatívny jav je v príkrom ideovom rozpore aj s článkom 30 deklarácie, podľa ktorého, sa nič v deklarácii „nemôže vykladať tak, aby dávalo ktorémukoľvek štátu, ktorejkoľvek skupine alebo osobe akékoľvek právo vyvíjať činnosť alebo sa dopustiť činov, ktoré by smerovali k potlačeniu niektorého z práv alebo niektorej zo slobôd uvedených v deklarácii“. Táto nemožnosť výkladu sa vzťahuje aj na oblasť súdnej moci a proces pokračujúcej juridizácie spoločenských vzťahov.

¹⁰³ Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prijatá na zasadnutí III. VZ OSN vo forme rezolúcie číslo 217 (III) 10.12.1949

Niekoľko poznámok k extrateritoriálnej pôsobnosti
Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd
Some Remarks On The Extraterritorial Scope
of the Convention for the Protection of Human Rights
and Fundamental Freedoms

JUDr. TOMÁŠ GRÜNWARD

Ústav medzinárodného a európskeho práva

Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy

Department of International and European Law of the Faculty

of Law of the Pan-European University

tomasgrunwald123@gmail.com

Abstrakt:

Autor sa v článku zameriaval na vymedzenie pôsobnosti Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd ako dôležitého aspektu pri posudzovaní extrateritoriálnych porušení ľudských práv zo strany členských štátov Rady Európy. Výber témy si autor zvolil z toho dôvodu, že Európsky súd pre ľudské práva doposiaľ neurčil jasné hranice jurisdikcie obsiahnutej v článku 1 dohovoru. Analýza vybraných judikátov Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorých základným východiskom je územný model výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie, vyústila do úvah autora o formovaní nového modelu založeného na personálnom koncepte.

Kľúčové slová:

Jurisdikcia, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Európsky súd pre ľudské práva, územný model výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie, personálny model výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie

Abstract:

In the article author has focused on the definition of the scope of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as an important aspect as to the consideration of extraterritorial human rights violations committed by the member states of the Council of Europe. Author chose the topic in question due to the fact that the European Court of Human Rights has not clearly determined bounds of jurisdiction set forth in Article 1 of the convention so far. Analyze of chosen judgments of the European Court of Human Rights, whose base is a territorial model of exercise of extraterritorial jurisdiction, resulted in shaping of a new model based on the personal concept.

Key words:

Jurisdiction, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, territorial model of exercise of extraterritorial jurisdiction, personal model of exercise of extraterritorial jurisdiction

Úvod:

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Európsky dohovor“) v súčasnosti predstavuje jeden z najúčinnějších prostriedkov nápravy porušenia ľudských práv na regionálnej úrovni. Rozsah práv a slobôd zakotvených v Európskom dohovore, ako aj v jeho dodatkových protokoloch, dokumentuje kontinuitu procesu medzinárodnoprávnej

regulácie ľudských práv a zároveň je meradlom akceptovateľnosti tohto vývoja členskými štátmi Rady Európy. Evolutívny charakter výkladu ustanovení Európskeho dohovoru sa plne prejavuje v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „Európsky súd“), ktorá má okrem iného dosah aj na územnú jurisdikciu dotknutého členského štátu Rady Európy.

Územná jurisdikcia je vymedzená územím každého zmluvného štátu, na ktorom tento štát vykonáva územnú zvrchovanosť, t.j. štátnu moc.¹⁰⁴ Aj keď vo všeobecnosti je jurisdikcia štátu v zmysle článku 1 Európskeho dohovoru chápaná takýmto spôsobom, rozhodovacia činnosť Európskeho súdu so sebou priniesla nový prístup chápania tohto ustanovenia v podobe výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie zmluvnou stranou Európskeho dohovoru. Negatívna stránka však pozostáva z toho, že Európsky súd doposiaľ neurčil jasné hranice týchto konaní. Aj keď v rámci svojej judikatúry stanovil kategórie územného modelu výkonu extrateritoriálneho jurisdikcie zmluvnými stranami Európskeho dohovoru, tieto môžu byť chápané ako výnimky z územnej jurisdikcie, pretože ich markantným znakom stále ostáva prepojenie medzi územím štátu a právami jednotlivca garantovanými Európskym dohovodom.

Európsky súd sa však od územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie vo svojej nedávnej rozhodovacej činnosti odchyľil, čo vyústilo do formovania nového modelu založeného na personálnom koncepte, hoci v obmedzenej podobe, keďže obsahuje prvky územného modelu. Cieľom tohto článku je podať komplexný pohľad na problematiku extrateritoriálnej pôsobnosti Európskeho dohovoru, ktorá sa vyvíja vplyvom rozhodovacej činnosti Európskeho súdu. V práci nie sú analyzované všetky judikáty, ktoré sa dotýkajú predmetnej problematiky. Autor článku založil ich výber na významnosti konkrétneho analyzovaného judikátu s pridanou hodnotou vo vzťahu k stanovenej téme.

Vymedzenie jurisdikcie podľa článku 1 Európskeho dohovoru

Článok 1 Európskeho dohovoru vymedzuje okruh subjektov, ktorý podlieha jurisdikcii zmluvných strán Európskeho dohovoru. Vysoké zmluvné strany Európskeho dohovoru v podobe členských štátov Rady Európy prevzali na seba záväzok priznať každému, kto podlieha ich jurisdikcii, práva a slobody uvedené v prvej hlave Európskeho dohovoru.

Vplyvom štrasburskej judikatúry sú dávno prekonané názory, na základe ktorých sa pod pojmom *každý* rozumie iba fyzická osoba ako štátny príslušník členského štátu Rady Európy. Z toho dôvodu je možné tento pojem, vymedzujúci okruh osôb oprávnených dovoľávať sa porušenia ľudských práv garantovaných Európskym dohovodom, označiť aj termínom *oprávnené subjekty*.

Podobne ako pri *oprávnených subjektoch*, aj v rámci subjektov *povinných* došlo vplyvom evolutívneho výkladu Európskeho dohovoru k prekonaniu názorov, v zmysle ktorých sa pod týmto pojmom rozumie výlučne členský štát Rady Európy ako zmluvná strana Európskeho dohovoru vykonávajúci jurisdikciu na svojom území. Pri svojej rozhodovacej činnosti sa štrasburské orgány ochrany práva museli vysporiadať so situáciou, kedy k porušeniu ľudských práv garantovaných Európskym dohovodom došlo mimo územia členských štátov Rady Európy, pričom medzi jednotlivým členským štátom Rady Európy a porušením ľudských práv jednotlivcov existovala určitá súvislosť.

V takýchto prípadoch Európsky súd, ani bývalá Komisia pre ľudské práva, ďalej nemohli vychádzať z predpokladu, že jurisdikcia štátu je výlučne spätá s jeho územím, ktorú štát nemôže v žiadnej forme vykonávať na území druhých štátov. Z toho dôvodu bol Európsky súd čoraz viac konfrontovaný s otázkou rozsahu pôsobnosti Európskeho dohovoru mimo hraníc jeho zmluvných strán, pre ktoré súčasne mal predstavovať nástroj kontroly

¹⁰⁴ Strážnická, V.: *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Žilina: Eurokódex, 2013, str. 190

za ich extrateritoriálne konanie. Európsky súd bol s touto otázkou konfrontovaný najmä z toho dôvodu, že článok 1 Európskeho dohovoru a slovné spojenie v ňom obsiahnuté *któ podlieha ich jurisdikcii* je nejasné, pričom jeho doterajšia prax doposiaľ nepriniesla ucelený a ustálený výklad predmetného slovného spojenia. Vzniknuté otvorené otázky vyplývajú najmä zo skutočnosti, že článok 1 Európskeho dohovoru neobsahuje definíciu pojmu *jurisdikcia*, ktorá by bez najmenších pochybností prispela k eliminácii nastolených problémov, ktorým Európsky súd v minulosti čelil, a doposiaľ aj stále čelí.

Od prípravy znenia článku 1 Európskeho dohovoru k formovaniu modelov výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie zo strany členských štátov Rady Európy

Pre nájsť odpoveď na otázku týkajúcu sa prístupu Európskeho súdu k interpretácii článku 1 Európskeho dohovoru je potrebné objasniť historické pozadie prípravy znenia tohto ustanovenia. Podľa pôvodného znenia pripraveného Výborom Rady Európy pre právne a administratívne otázky mali byť členské štáty Rady Európy zaviazané zabezpečiť práva a slobody pre všetky osoby *sídliace v rámci ich území*. Toto slovné spojenie bolo zmenené z toho dôvodu, že mohlo byť považované za reštriktívne, pričom následne sa rozšírilo aj na osoby nachádzajúce sa na územiach štátov, ktoré sa nemohli považovať za *sídliace* v právnom slova zmysle.¹⁰⁵

Novoformulované znenie *každému, kto podlieha ich jurisdikcii* je bez najmenších pochybností širšie ako znenie *každý, kto má právo na pobyt v štáte*. Otázkou však zostáva, či interpretácia článku 1 Európskeho dohovoru zo strany Európskeho súdu vychádza naozaj z pojmu *jurisdikcia* alebo územie, na ktorom mal byť pôvodne článok 1 Európskeho dohovoru založený. Ako je však zrejmé z prípadu *Banković*¹⁰⁶, ktorý bude podrobnejšie analyzovaný v nasledujúcich častiach tohto článku, Európsky súd vždy vychádzal z územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie a článok 1 Európskeho dohovoru chápal v takom zmysle, aby reflektoval obvyklý teritoriálny pohľad jurisdikcie. Ostatné prístupy k chápaniu jurisdikcie boli podľa jeho právneho názoru výnimočné a vyžadovali si zvláštne ospravedlnenie.

Napriek svojej dlhoročnej rozhodovacej činnosti však Európsky súd doposiaľ neurčil jasné hranice výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie zmluvnými stranami Európskeho dohovoru. Európsky súd doposiaľ stanovil „iba“ štyri kategórie územného modelu. Ide o prípady; v ktorých štát vykonáva efektívnu celkovú kontrolu nad iným územím; v ktorých štátne orgány konajú smerom do zahraničia alebo ich konanie má extrateritoriálny účinok; extradiácie a vyhostenia s rizikom porušenia práv jednotlivca v prípade opustenia územia štátu; a diplomatickej a konzulárnej jurisdikcie a jurisdikcie vlajky.¹⁰⁷ Následok absencie určenia týchto hraníc sa môže na strane zmluvných strán Európskeho dohovoru prejavovať vo forme neistoty o dodržiavaní ustanovení Európskeho dohovoru v rámci konaní uskutočnených mimo ich územia, ako aj narušenia hodnovernosti Európskeho súdu ako orgánu s dohliadajúcou a kontrolnou právomocou skúmať, či vnútroštátne orgány konali v súlade s Európskym dohovorm, najmä či dodržali garancie zakotvené v Európskom dohovore. Vplyv uvedenej absencie nakoniec vyústil do formovania personálneho modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie ako výsledku nejednoznačnej a neustálenej judikatúry Európskeho súdu, zahrňujúcej reštriktívne aj extenzívne chápanie pojmu *extrateritoriálna jurisdikcia*.

¹⁰⁵ Rada Európy: *Collected edition of the „Travaux Préparatoires“ of the European Convention on Human Rights*. Ročník III, 1976, s. 260

¹⁰⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Banković* a ostatní proti Belgicku a 16 ďalším zmluvným stranám Európskeho dohovoru, sťažnosť č. 52207/99, 12. december 2001

¹⁰⁷ Miller, S.: *Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification for Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention*. Oxford: *European Journal of International Law*, zväzok 20, číslo 4, 2010, str. 1225

Prvé prípady týkajúce sa extrateritoriálnej jurisdikcie vo vzťahu k Severnej časti Cypru

Prvé prípady, v ktorých sa Európsky súd zaoberal otázkou výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie, sú spojené s politickou krízou v Cyperskej republike. V prípade *Loizidou*¹⁰⁸ išlo o porušenie majetkových práv sťažovateľky z dôvodu pokračujúcej okupácie Turecka v severnej časti Cypru a jeho faktickej kontroly, ktoré sťažovateľke bránili v užívaní osobného majetku. Európsky súd v tomto prípade uviedol, že koncept jurisdikcie v zmysle článku 1 Európskeho dohovoru sa neobmedzuje na územie zmluvnej strany Európskeho dohovoru, hoci predmetné ustanovenie stanovuje limity dosahu Európskeho Dohovoru. Zodpovednosť štátu tak môže vzniknúť aj ako dôsledok jeho vojenskej akcie, prostredníctvom ktorej vykonáva efektívnu kontrolu nad určitou oblasťou mimo svojho územia.¹⁰⁹

Význam tohto rozhodnutia spočíval v tom, že Európsky súd rozhodol o povinnosti zmluvnej strany Európskeho dohovoru v každej takejto oblasti zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv a slobôd garantovaných Európskym dohovorom. Táto povinnosť vyplýva zo skutočnosti, že štát vykonáva efektívnu právomoc a kontrolu priamo prostredníctvom svojich ozbrojených síl. Článok 1 Európskeho dohovoru tak nemôže byť chápaný ako absolútne limitujúci vo vzťahu k povinnostiam zmluvnej strany Európskeho dohovoru vzťahujúcim sa výlučne na ich suverénne územia.¹¹⁰

V rozhodnutí vo veci *Cyprus proti Turecku*¹¹¹ Európsky súd dodal, že vzhľadom na to, že Turecko v praxi vykonáva globálnu kontrolu nad príslušným územím, nemôže byť jeho zodpovednosť obmedzená na akty spáchané jeho vlastnými činiteľmi na tomto území, ale vzťahuje sa aj na akty miestnej správy, ktorá prežíva vďaka jeho podpore.¹¹² V tomto prípade išlo o medzishťátny spor, v ktorom Cyprus namietal systematické porušovanie ľudských práv garantovaných Európskym dohovorom v Severnej časti Cypru zo strany tureckých štátnych orgánov alebo osôb konajúcich s podporou alebo vedomím Turecka.

Prípád Bankovič – krok späť?

V prípade *Bankovič* bolo zo strany Európskeho súdu dovtedy určené extenzívne chápanie pojmu *jurisdikcia* zužené. Sťažnosť bola podaná šiestimi občanmi bývalej Federatívnej ľudovej republiky Juhoslávie v dôsledku bombových útokov NATO na rozhlas a televíziu Srbska, na ktorých participovalo aj 17 zmluvných strán Európskeho dohovoru. Federatívna ľudová republika Juhoslávie nebola v čase uskutočnenia bombových útokov zmluvnou stranou Európskeho dohovoru. Následkom zničenia budovy bolo zabitých 16 osôb, v mene ktorých podali ich príbuzní predmetnú sťažnosť.

Európsky súd v tomto prípade našiel spojenie medzi zosnulými a zmluvnými stranami Európskeho dohovoru v podobe bombových útokov predstavujúcich extrateritoriálne konanie členských štátov Rady Európy. Otázka, na ktorú musel Európsky súd nájsť odpoveď, spočívala v tom, či sťažovatelia a ich zosnulí príbuzní spadali do jurisdikcie zmluvných strán Európskeho dohovoru. Európsky súd analyzoval dovtedy vytvorenú judikatúru súvisiacu s problematikou extrateritoriality a rozhodol, že daný prípad nespadá do existujúcich kategórií územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie, ktoré sa vyznačovali výnimočnosťou

108 Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Loizidou* proti Turecku, sťažnosť č. 15318/89, 23. marec 1995

109 Odsek 62 rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Loizidou* proti Turecku

110 Budzianowska, D.C.: *Some Reflections on the Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights*. Wrocław: Wrocław Review of Law, Administration and Economics, zväzok 2, číslo 1, 2012, str. 54

111 Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Cyprus* proti Turecku, sťažnosť č. 25781/94, 10. máj 2001

112 Svák, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. I. zväzok*. Žilina: Eurokódex, 2011, str. 85

a osobitným ospravedlnením. Tento právny názor Európskeho súdu súčasne definoval tieto kategórie veľmi reštriktívnym spôsobom.

Európsky súd ďalej analyzoval pojem *efektívna kontrola*, s ktorým sa zaoberal aj v prípade *Loizidou*. Podmienkou existencie jurisdikcie bolo preukázanie, že štát dôsledkom vojenskej okupácie alebo prostredníctvom súhlasu, pozvania alebo dovolenia vlády, vykonáva určitú formu verejnej moci normálne vykonávanej touto vládou.¹¹³ Aplikujúc tento test, Európsky súd v tomto prípade rozhodol o nedostatku jurisdikcie v zmysle článku 1 Európskeho dohovoru.

Rozhodnutie v tejto veci sa tak odlišovalo od dovtedy ustáleného a všeobecne akceptovaného chápania Európskeho dohovoru ako žijúceho nástroja. Na rozdiel od prípadov týkajúcich sa Severnej časti Cypru, Európsky súd v prípade *Bankovič* odmietol extenzívny výklad článku 1 Európskeho dohovoru. Európsky dohovor súčasne charakterizoval ako multilaterálnu zmluvu vzťahujúcu sa zásadne na regionálny kontext, najmä na právny priestor zmluvných strán Európskeho dohovoru.

Upustenie od reštriktívneho výkladu článku 1 Európskeho dohovoru

Ďalším významným prípadom, ktorý prekonal predchádzajúcu právnu argumentáciu Európskeho súdu obsiahnutú v rozhodnutí k prípadu *Bankovič*, pričom opätovne potvrdil extenzívny výklad článku 1 Európskeho dohovoru, bol prípad *Issa*.¹¹⁴ Sťažnosť bola podaná štátnymi príslušníkmi Iraku v mene svojich príbuzných, ktorí zahynuli v dôsledku vojenskej operácie tureckých ozbrojených síl v severnej časti Iraku. Na rozdiel od prípadu *Louizidou*, výkon efektívnej celkovej kontroly nebol v tomto prípade preukázaný vzhľadom na veľký počet ozbrojených síl iných štátov operujúcich v tejto oblasti. Výkon tejto kategórie územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie však Európsky súd súčasne nevyklúčil.

Takéto stanovisko zaujaté Európskym súdom bolo odlišné od vnímania pojmu *jurisdikcia* vo vzťahu k prípadu *Bankovič*. V prípade *Bankovič* Európsky súd vnímal jurisdikciu z pohľadu rozdelenia právomoci medzi zmluvnými stranami Európskeho dohovoru, kde absencia extrateritoriálnej jurisdikcie viedla k vákuu v oblasti ochrany ľudských práv. V prejednávanom prípade však Európsky súd chápal jurisdikciu ako prostriedok zaručenia zodpovednosti štátu nad ochranou ľudských práv zakaždým, kedy štát vykonáva právomoc a kontrolu nad jednotlivcami napriek tomu, že sa nachádzajú na území cudzieho štátu.¹¹⁵

Načrtnutie nového modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie

Rozhodnutie Európskeho súdu v prípade *Öcalan*¹¹⁶ prinieslo nový pohľad na problematiku interpretácie článku 1 Európskeho dohovoru pozostávajúceho z výkonu právomoci a kontroly štátu nad jednotlivcom. Spoločne s prípadmi *Bankovič* a *Issa* bol tento prípad súčasne podrobený kritike akademickej obce smerujúcej k neucelenosti judikatúry Európskeho súdu.¹¹⁷ Sťažovateľ bol členom kurdskej liberálnej strany a teroristickej organizácie

¹¹³ Odsek 71 rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Bankovič* a ostatní proti Belgicku a 16 ďalším zmluvným stranám Európskeho dohovoru

¹¹⁴ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Issa* proti Turecku, sťažnosť č. 31821/96, 16. november 2004

¹¹⁵ Dyson, J.A.: *The Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights: Now on a firmer Footing, but is it a sound one?*. Prihovor na Univerzite v Essexu, 30. január 2014

¹¹⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Öcalan* proti Turecku, sťažnosť č. 46221/99, 12. máj 2005

¹¹⁷ Abdel-Monem, T.: *How Far Do the Lawless Areas of Europe Extend? Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights*. Florida: J. Transnat'l L. & Pol'y, zväzok 14, číslo 2, 2005, str. 196 - 197

zodpovednej za útoky, ktoré si v Turecku vyžiadali niekoľko obetí. Po úteku do Kene bol vzatý na palubu lietadla na letisku v Nairobi a následne zatknutý a prevezený do Turecka predstaviteľmi tohto štátu.

Významnou skutočnosťou v tomto prípade bol právny názor Európskeho súdu, v zmysle ktorého bol sťažovateľ pod právomocou a jurisdikciou Turecka.¹¹⁸ Je síce pravdou, že výkon extrateritoriálnej jurisdikcie by teoreticky mohol spadať do kategórie prípadov diplomatickej a konzulárnej jurisdikcie a jurisdikcie vlajky, keďže sťažovateľ bol zo strany Kene odovzdaný predstaviteľom Turecka na palubu lietadla registrovaného v Turecku, avšak Európsky súd svoje rozhodnutie na tomto základe nezaložil. Tento prípad potvrdil extenzívne chápanie rozsahu pôsobnosti Európskeho dohovoru.

Formovanie personálneho modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie

Najvýznamnejším rozhodnutím vzťahujúcim sa na problematiku extrateritoriálnej jurisdikcie, ktoré Európsky súd v nedávnej minulosti vydal, sa týkalo prípadu *Al-Skeini*.¹¹⁹ Sťažnosť bola podaná šiestimi štátnymi príslušníkmi Iraku v mene ich príbuzných, ktorí počas vojenskej intervencie *Koalicie ochotných* uskutočnenej v Iraku v rokoch 2003 – 2004 boli zabití ozbrojenými silami Spojeného kráľovstva, alebo zomreli následkom zlého zaobchádzania príslušníkmi týchto ozbrojených síl. Európsky súd vo svojom rozhodnutí uviedol, že výnimočné okolnosti vyplývajúce z prevzatia právomoci Spojeného kráľovstva nad zachovaním bezpečnosti v Iraku znamenali, že štátni príslušníci Iraku zabití počas vykonaných bezpečnostných operácií podliehali jurisdikcii Spojeného kráľovstva v zmysle článku 1 Európskeho dohovoru. V porovnaní s prípadom *Banković*, v ktorom Európsky súd nerozhodol o výkone extrateritoriálnej jurisdikcie zo strany zmluvných strán Európskeho dohovoru, v prípade *Al-Skeini* došlo bez najmenších pochybností k posunu, a to vzhľadom na spoločný základ oboch konaní v podobe uskutočnenia spoločnej vojenskej intervencie viacerými štátmi.

V predmetnom prípade sa Európsky súd odklonil od striktného stanoveného územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie založeného na jeho štyroch kategóriách a poukázal na intenzitu právomoci a kontroly predstaviteľov zmluvnej strany Európskeho dohovoru nad jednotlivcami, z ktorej súčasne vyplýva povinnosť zabezpečiť dodržiavanie práv a slobôd garantovaných Európskym dohovorom mimo jeho územia. Existencia jurisdikcie okupujúceho štátu v takýchto prípadoch neznamenalala, že jurisdikcia v zmysle článku 1 Európskeho dohovoru nemohla nikdy existovať mimo územia členských štátov Rady Európy.¹²⁰ Aplikujúc vyššie uvedené na predmetný prípad, Spojené kráľovstvo tak vykonávalo verejnú moc, ktorá je za normálnych okolností vykonávaná suverénnou vládou. Z toho dôvodu preto príslušníci ozbrojených síl Spojeného kráľovstva vykonávali právomoc a kontrolu nad jednotlivcami počas vojenských operácií, čím bolo založené jurisdikčné spojenie medzi zabitými a Spojeným kráľovstvom v zmysle článku 1 Európskeho dohovoru.

Európsky súd však od územného modelu v plnej miere neupustil a nerozhodol o samostatnej a výlučnej existencii personálneho modelu spočívajúceho vo výkone právomoci a kontroly zmluvnej strany Európskeho dohovoru nad jednotlivcom, bez prepojenia na územie zmluvnej strany Európskeho dohovoru. To vyplýva z právneho názoru Európskeho súdu ohľadom existencie výkonu *určitej formy verejnej moci normálne vykonávanej suverénnou vládou*.¹²¹

118 Odsek 91 rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Öcalan* proti Turecku

119 Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Al-Skeini* a ostatní proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 55721/07, 7. júl 2011

120 Odsek 142 rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Al-Skeini* a ostatní proti Spojenému kráľovstvu

121 Odsek 149 rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Al-Skeini* a ostatní proti Spojenému kráľovstvu

Vzájomný vzťah modelov výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie a otázka nevyhnutnosti a potreby existencie personálneho modelu

Existenciu okolností, ktorých charakteristickým znakom je výnimočnosť a osobitné ospravedlnenie, Európsky súd skúmal v prípade *Loizidou*. Na základe ich vyhodnotenia nechápal koncept jurisdikcie vychádzajúci z článku 1 Európskeho dohovoru ako reštriktívny. Toto hľadisko bolo potvrdené aj v neskorších rozhodnutiach, v ktorých Európsky súd navyše odmietol právny argument pozostávajúci z aplikácie Európskeho dohovoru výlučne v európskom právnom priestore. Spoločným znakom územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie, ako ho Európsky súd charakterizoval v prípade *Banković*, bolo prepojenie územia štátu s právami jednotlivca garantovanými Európskym dohovormom.

Európsky súd v rámci rozhodnutia v prípade *Banković* vychádzal výlučne z teritoriálneho konceptu Európskeho dohovoru. V zmysle právnej argumentácie Európskeho súdu obsiahnutej v tomto rozhodnutí nebolo poslaním Európskeho dohovoru, aby bol aplikovaný všade vo svete, a to ani vo vzťahu k správaniu členských štátov Rady Európy.¹²²

Druhý model výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie, ktorý judikatúra Európskeho súdu formovala, vychádza z výkonu právomoci a kontroly štátu nad jednotlivcom. Tento model potvrdil nepredvídateľnosť rozhodovacej činnosti Európskeho súdu, ktorá upustila od stanovených kategórií územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie.

Formovanie nového modelu sa naplno prejavilo v prípade *Al-Skeini*, v ktorom však Európsky súd úplne neupustil od pôvodného modelu, keď stanovil akýsi zmiešaný model v podobe *výkonu určitej formy verejnej moci normálne vykonávanej suverénnou vládou*, ktorý nemožno zaradiť do žiadnej zo štyroch kategórií územného modelu. Otázkou však zostáva, či Európsky súd v prípade *Al-Skeini* jednoducho nevyjadril neúprimnosť k personálnemu modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie, ktorý dlhé roky rozvíjal, keďže aplikoval voľnejší územný model jurisdikcie.¹²³

V tejto súvislosti je však potrebné poukázať na skutočnosť, že aplikácia samostatného a výlučného personálneho modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie môže priniesť aj určité riziko. Otázka právomoci a kontroly nad jednotlivcami ako základ jurisdikcie štátu by sa zúžila na tvrdenie, podľa ktorého má štát záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv o ľudských právach vo vzťahu k všetkým jednotlivcom, ktorých ľudské práva môže porušiť.¹²⁴ Z toho vyplýva, že personálny model môže byť aplikovateľný vo veľmi extenzívnej forme, čím by sa rozsah záväzkov štátu vzťahoval na všetky osoby, ktoré sa nachádzajú za jeho hranicami. Za takéhoto stavu by Európsky dohovor nemohol byť viac charakterizovaný ako regionálny nástroj nápravy porušenia ľudských práv. Stanovený *zmiešaný* model sa javí ako vhodný kompromis. Jeho aplikácia by však mala vychádzať z individuálnych okolností každého jednotlivého prípadu za súčasného rešpektovania európskeho štandardu ľudských práv.

Záver:

Doterajšia rozhodovacia činnosť Európskeho súdu zreteľne nezodpovedala otázku rozsahu pôsobnosti Európskeho dohovoru. Táto absencia ponecháva členské štáty Rady Európy v neisto- te vo vzťahu k ich extrateritoriálnym konaniam, ktoré nemusia byť v súlade s ustanoveniami Európskeho dohovoru, a súčasne môžu mať za následok narušenie hodnovernosti Európskeho súdu.

122 Svák, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. I. zväzok*. Žilina: Eurokódex, 2011, str. 86

123 Rynjaert, C.: *Clarifying the Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights*. Utrecht: Utrecht Journal of International and European Law, zväzok 28, číslo 74, 2012, str. 59

124 Scheinin, M.: *Extraterritorial Effect of the International Covenant on Civil and Political Rights*, dielo obsiahnuté v Coomans, F. a Kamminga, M.: *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Antverpy: Netherlands International Law Review, zväzok 52, číslo 3, 2015

Rozhodnutia Európskeho súdu týkajúce sa problematiky extrateritoriálnej pôsobnosti Európskeho dohovoru vychádzajú z územného modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie zmluvnými stranami Európskeho dohovoru a z jeho štyroch kategórií. Judikatúra Európskeho súdu okrem tohto modelu formulovala aj model personálny, ktorý je založený na výkone právomoci a kontroly štátu nad jednotlivcami, avšak v obmedzenej miere, keďže stále obsahuje prepojenie na územie zmluvnej strany Európskeho dohovoru. Aplikácia samostatného a výlučného personálneho modelu však môže priniesť určité riziká spojené s transformáciou Európskeho dohovoru ako regionálneho nástroja nápravy porušenia ľudských práv na nástroj univerzálneho charakteru. Stanovený zmiešaný model predstavuje vhodný kompromis. Jeho aplikácia však musí reflektovať individuálne okolnosti každého jednotlivého prípadu za súčasného rešpektovania európskeho štandardu ľudských práv.

Vplyvom evolutívneho výkladu Európskeho dohovoru však nie je možné v budúcnosti vylúčiť aplikáciu samostatného a výlučného personálneho modelu výkonu extrateritoriálnej jurisdikcie. Uvedené vyplýva z toho, že Európsky súd sa snaží vykladať Európsky dohovor v zmysle súčasných potrieb života a spoločnosti. Takýto prístup mu umožňuje aj prekonanie jeho konštantnej judikatúry, keď nastanú také zmeny vo vývoji spoločnosti, ktoré najmä vzhľadom na ich aprobovanie v jednotlivých členských štátoch Rady Európy je potrebné uplatniť v záujme vytvorenia moderného systému európskej ochrany ľudských práv.¹²⁵

Použitá literatúra:

Abdel-Monem, T.: *How Far Do the Lawless Areas of Europe Extend? Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights*. Florida: J. Transnat'l L. & Pol'y, zväzok 14, číslo 2, 2005

Blahož, J.: *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: ASPI, 2005

Budzianowska, D.C.: *Some Reflections on the Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights*. Wrocław: Wrocław Review of Law, Administration and Economics, zväzok 2, číslo 1, 2012

Dyson, J.A.: *The Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights: Now on a firmer Footing, but is it a sound one?*. Prihovor na Univerzite v Essexu, 30. január 2014

Miller, S.: *Revisiting Extraterritorial Jurisdiction: A Territorial Justification for Extraterritorial Jurisdiction under the European Convention*. Oxford: European Journal of International Law, zväzok 20, číslo 4, 2010

Rada Európy: *Collected edition of the „Travaux Préparatoires“ of the European Convention on Human Rights*. Ročník III, 1976

Ryngaert, C.: *Clarifying the Extraterritorial Application of the European Convention on Human Rights*. Utrecht: Utrecht Journal of International and European Law, zväzok 28, číslo 74, 2012

Scheinin, M.: *Extraterritorial Effect of the International Covenant on Civil and Political Rights*, dielo obsiahnuté v Coomans, F. a Kamminga, M.: *Extraterritorial Application of Human Rights Treaties*. Antverpy: Netherlands International Law Review, zväzok 52, číslo 3, 2015

Svák, J.: *Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch. I. zväzok*. Žilina: Eurokódex, 2011

Strážnická, V.: *Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv*. Žilina: Eurokódex, 2013

Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva:

Loizidou proti Turecku, sťažnosť č. 15318/89, 23. marec 1995

Cyprus proti Turecku, sťažnosť č. 25781/94, 10. máj 2001

Bankovič a ostatní proti Belgicku a 16 ďalším zmluvným stranám Európskeho dohovoru, sťažnosť č. 52207/99, 12. december 2001

Issa proti Turecku, sťažnosť č. 31821/96, 16. november 2004

Öcalan proti Turecku, sťažnosť č. 46221/99, 12. máj 2005

Al-Skeini a ostatní proti Spojenému kráľovstvu, sťažnosť č. 55721/07, 7. júl 2011

¹²⁵ Blahož, J.: *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: ASPI, 2005, s. 227

Právo na spravodlivý proces medzi golgotou, sinajom a olympom The Right to a Fair Trial between Golgotha, Sinai and Olymp

JUDr. Patrik Rako, LL.M

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav verejného práva

Tomášikova 20, 82101 Bratislava

patrik.rako@gmail.com

Abstrakt

Príspevok poukazuje na vývoj spravodlivého procesu počas vývoja spoločnosti. Na tomto základe prechádza právny vývoj od Golgoty cez Sinaj až po Olymp. Počas tohto vývoja príspevok poukazuje na dôležité mílniky vo vývoji a nahliada na ne cez prizmu ktorá doteraz nebola interpretovaná resp. bola opomínaná. Z tohto hľadiska sa zameriava na vývoj verejných procesných práv ako výrazu právneho štátu, ktoré sa transformovali skrz koncepty prirodzeného, verejného a postnacionálneho práva. Zároveň však neopomína dôsledky týchto transformácií ktoré sa stali mementom vo vývoji štátu a práva a všeobecne.

Kľúčové slová: *trestná zodpovednosť, spravodlivý proces, rovnosť pred zákonom.*

Abstract

Conference paper deals with distinction on right to a fair trial during development of the society. On behalf of that the conference paper goes through legal development from the Golgotha to the Sinai until the Olymp. During the development refers to the important milestones in the law and focus on them under the extraordinary scope which was omitted until now. From this point of view is focused on procedural rights as a matter of the rule of law which is a transformation from natural law, public law and postnational law. Accordingly to that is not omitted fact that this transformation play a key role in the development of the state and law.

Kľúčové slová: *criminal liability, right to fair trial, rule of law*

ÚVOD

*„Drobné, všedné činy obyčajných ľudí dokážu zastaviť temnotu.“
Gandalf, Hobbít*

Zvolená téma príspevku je úzkostlivo pertraktovaným predmetom odborných i verejných diskusií, pretože sa jedná o praktický a uchopiteľný prejav abstraktnej doktríny právneho štátu, ku ktorej realizácii sa Slovenská republika prostredníctvom svojej Ústavy v čl. 1 ods. 1 zaviazala. Z tohto titulu sa vyspelosť právneho štátu meria kvalitou uplatňovania spravodlivého procesu voči adresátom práva a tak, ako to býva zvykom pri každom ideály, dokonalo rovnovážny stav nie je možné dosiahnuť. Právny štát je neustále sa vyvíjajúci dialektický pojem, ktorý plynie vždy len *pro futuro* a tak aj súdny proces môže byť spravodlivý nielen zajtra, ale hlavne tu a teraz, pretože aj slnko musí vyjsť dnes a nie až zajtra, nikdy nie však včera.

Úsvit nového dňa znamená pre uplatňovanie spravodlivého procesu svoju vlastnú dialektiku a výzvu, ktorá sa uplatňuje v justičnej praxi. V našich podmienkach sa k pojmu spravodlivosti väčšina právnikov stavia príliš skepticky až odmietavo, pretože sa už cynicky domnieva, že spravodlivosť nie je možné dosiahnuť a je len v rukách všemohúceho Boha. Neosobujeme si právo autoritatívne určovať, či má táto myšlienka fatalizmu svoje *ratio* a zmysel v tak krátkom a pominuteľnom živote človeka, kedy stačí mihnutie oka na to, aby sa všetky

veci zmenili, aby sa zmenil celý svet. Nestotožňujeme sa s týmto prístupom, pretože ľudská invencia, resp. vrodené zmysly, medzi ktoré sa okrem hladu, lásky zaraďuje aj spravodlivosť a pochádzajú od darcu života, je schopná pretvoriť veci k dobrému. Pochopením zmyslu slov, kedy v každom je kúsok neba a že sme stворení na obraz Boží, nám dáva nádej prekonať nepriazeň osudu a pokúsiť sa definovať vlastné bytie i spoločnosti ako takej. Vďaka tomuto pohľadu je možné si uvedomiť, že každý procesný úkon ako súdu, tak i účastníkov prevažne trestného konania je súčasťou naplnenia veľkej množiny – spravodlivého procesu. S ohľadom na to, že sme programovo zameraný na trestné právo, z doktrínálneho hľadiska sa jedná o široký priestor, planinu, kde je niekoľko vrcholkov i oáz, ktoré tento priestor dopĺňajú a svojím spôsobom i definujú, pričom podľa svojho rozloženia a postavenia určujú, akou cestou sa má k svojmu cieľu pocestný vydať. Predstavujú nám, že nie cieľ sám o sebe je tým hlavným, čo je potrebné dosiahnuť, ale utvrdzujú nás v poznaní, že práve zvolená cesta je tým cieľom, k akému je žiadúce sa dopracovať. Takto je možné najčistejšie vyjadriť podstatu procesualizmu.

Vzhľadom na to, že doktrína v stredoeurópskom priestore nemá dlhodobú demokratickú alebo monarchistickú tradíciu, ktorá by bola garantom právnej kontinuity a ktorá pôsobí ako korekčný mechanizmus justičných excesov zamerali sme sa prierezovo na vývoj spravodlivého procesu medzi Olympom, Sinajom a Golgotou.

1. Doktrínálny vývoj

Nachádzať právne základy spravodlivého procesu je možné už od antických čias. Spriaznenosť práva na spravodlivý proces v plynutí času a konceptu práva je súčasťou neustáleho napätia medzi prirodzeným a pozitívnym právom. To, že je právo na spravodlivý proces, resp., že konanie má byť spravodlivé, čiže imanentnou súčasťou konceptu prirodzeného práva, dokladuje už Cicero: „je hriechom, pokúsiť sa zmeniť tento zákon, iba ak by sme sa pokúsili zrušiť akúkoľvek časť z toho a je nemožné ho zrušiť úplne. Nemôžeme byť oslobodení od svojich povinností, či už senátom alebo ľuďmi, a nepotrebujeme sa pozrieť mimo samých seba pre vykladačov alebo tlmočníkov. Nebudú iné zákony v Ríme a v Aténach, alebo rôzne zákony teraz aj v budúcnosti, ale jeden večný a nemenný zákon bude platiť pre všetky národy a všetky časy, a tam bude len jeden pán a vládca, ktorý je Boh, nad nami všetkými, pretože je autorom tohto zákona, jeho vyhlasovateľom a jeho vykonávajúcim sudcom.“¹²⁶ Pre rímske prirodzenoprávne myslenie je typické, že hmotné i procesné práva sú dané metaprávne alebo metafyzicky a platia bez ohľadu na čas a priestor.

Z tohto pohľadu sa vyvinuli aj trestnoprocesné zásady typu *audiatur et altera pars*¹²⁷, ktoré sú jedným zo základných princípov spravodlivosti, dnes označovanej ako procesnej spravodlivosti. Postupom stredoveku sa vďaka recepcii rímskeho práva a kresťanskej cirkvi princípy prirodzeného práva a spravodlivosti dostávajú i do stredovekého právneho myslenia. S presunom do stredoveku sa koncept prirodzenej spravodlivosti a práv z nich vyplývajúcich ako hmotných, tak aj procesných mení. Už nie je sám najvyšším konceptom dobra, či správneho, ku ktorému sa máme dopracovať, ale je subsidiárnym vzhľadom k večnému zákonu, ktorý je *supra* právom. Prirodzené právo je inkorporáciou večného práva dovnútra človeka, ktoré formuje jeho právne vedomie a vnímanie ako procesnej, tak aj hmotnej spravodlivosti.

Z toho istého pohľadu Tomáš Akvinský ako hlavný predstaviteľ zavádza racionalizmus do práva, ktorý má svoje ďalekosiahle procesné dôsledky, pretože, pokiaľ je podľa neho ľudská prirodzenosť racionálna konať ako je nám prirodzené, to znamená konať racionálne, čím konať racionálne znamená konať cnostne, a tým nám aj prirodzené právo určuje konať cnostne.¹²⁸

Avšak stále nie je možné poznať značný akcent oddelenia procesných práv od ich hmot-

¹²⁶ PATTERSON, D. 1999. *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1999. s. 211

¹²⁷ Vyzdvihnutie uvedenej sentence je pripisované Senecovi

¹²⁸ BUDZISZEWSKI, J. 2014. *Commentary on Thomas Aquinas's Treatise on Law*. Cambridge : Cambridge University Press , 2014., s. 259

ného výsledku. Postup k oddeleniu začal počas stredoveku na dnešných britských ostrovoch. Dôvod, prečo tomu tak bolo, je možné hľadať v odmietnutej recepcii rímskeho práva a jeho ďalšej modifikovanej podoby – je totiž právom súkromným. Vzhľadom na štátne zriadenie a proces tvorby práva nie je možné nachádzať vo vtedajšom právnom systéme to, čo dnes označujeme právom verejným.

Prijatie Magny Charty v r. 1215 s významnými procesnoprávnymi garanciami, ktoré aj dnes tvoria základ práva na spravodlivý proces nebolo pokusom o kodifikáciu týchto práv, ako je to všeobecne prezentované. „Podľa feudálnych predstáv verejné právo bolo produktom porady a súhlasu než nariadením. Preto úspešné vládnutie spočívalo v schopnosti sklbiť efektívne tieto rozporné koncepty. Katastrofické zlyhanie tak vykonať je možné ilustrovať tým, že kráľ John bol zaviazaný prijať Magnu Chartu Libertatum. Magna Charta bola dekrét, ktorý v dôsledku pripomínal panovníkovi jeho feudálne povinnosti.“¹²⁹ Napriek tejto podstatnej nuanse dokument priniesol mnoho otázok a výziev do budúcnosti a napomohol tak tvorbe dvoch kľúčových vecí pre dnešné právo na spravodlivý proces:

- I. položil základy pre budúci vznik verejného práva, kde patrí i trestné konanie,
- II. umožnil vďaka trestnoprocesným garanciam vznik doktrínálneho prúdu v právnom myslení zvanom *rule of law*, neskôr pri kreovaní Spojených štátov amerických ako *due process of law*, v nemeckých končinách známom ako *rechtsstaat*, ktorý dnes je zobrazený najmä prostredníctvom práva na spravodlivý proces.

Prínos Magny Charty pre tzv. právny štát je možné diferencovať v siedmich základných kategóriách:

- A. právo musí byť prístupné, a tak ako je to najviac možné aj pochopiteľné, jasné a predvídateľné,
- B. otázky práv a povinností by mali byť bežne riešené použitím zákonov a nie diskrečnou právomocou,
- C. „krajinské“ právo sa má uplatňovať rovnako na všetkých pokiaľ objektívne dôvody neodôvodňujú rozdiely,
- D. verejní činitelia musia vykonávať svoju právomoc, ktorá im bola zverená v dobrej viere, férovo, pre dôvod, ktorý im bola zverená a nie nedôvodne,
- E. právo musí poskytovať adekvátnu ochranu ľudským právam,
- F. sporom musí byť umožnené riešenie, bez obmedzujúcich výdavkov a neadekvátneho meškania,
- G. rozhodujúce procedúry poskytované štátom musia byť vykonávané slušne, spravodlivo.¹³⁰

Samostatne sa obdoba práva na spravodlivý objavuje v *Statue of Westminster* z r. 1345, pričom jej základnou tézou, resp. obsahom je, že nikto nesmie byť vyhostený, uväznený, vydedený alebo odsúdený na smrť, bez vypočutia a spravodlivého procesu.¹³¹ **S príchodom renesancie a neskoršej moderny dochádza k transformácii konceptu prirodzeného práva. Transformácia prirodzeného práva postupuje metodologicky. Dôvod, prečo bolo potrebné, aby prišlo k transformácii, bol prozaický, začal sa vytvárať národný štát a kreovať suverén. Z prirodzeného práva daného metaprávny subjektom ľuďom, sa stáva právo, ktoré stojí nad súkromnými vzťahmi. Ako sme poznamenali, dovtedy idea štátnosti a občianstva neexistovala alebo bola personifikovaná do osoby cisára, vládcu, senátu, republiky, Ríma, či feudála, a prvé dokumenty ako Magna Charta, Statue of Westminster nemali nijaký konštituujujúci charakter pre nové štátne zriadenie, či ideu suveréna. V tejto transformácii zohral prvotnú úlohu Pufendorf. Na základe jeho ideí a rodiaceho sa národného štátu bolo potrebné vytvoriť suveréna, ktorým sa však ešte nestal ľud, ale jeho absolútny vládca – monarcha. Nájdienie si suveréna**

¹²⁹ LOUGHLIN, M. 2010. *Foundations of Public Law*. Oxford : Oxford University Press, 2010., s. 39

¹³⁰ BINGHAM, T. 2011. *Lives of the Law. Selected Essays and Speeches: 2000-2010*. Oxford : Oxford University Press, 2011., s. 10-11

¹³¹ DENNING, Lord, Hon. 2005. *The due process of law*. London : Oxford University Press., 2005.,

bolo len prvou podmienkou vo vývoji verejného práva. Stala sa základom pre neskorší inštitucionalizmus a jeho revolučnú transformáciu do podoby zástupcu a služby ľudu.¹³² Neskôr prostredníctvom premeny prirodzeného práva na verejné právo dochádza k separácii politických inštitúcií a k vytváraniu nezávislej justície, ktorá stratila feudálny charakter. Avšak, stále procesné práva nie sú súčasťou verejného práva tak, ako sa kreovalo, nakoľko prevládala inkvizitický druh procesu. Druhý faktor, ktorý určoval transformáciu do použiteľnej podoby, priniesol Jean Bodin, ktorý zmenil dovtedy exegetickú metódu k historicko-politickej. Tým sa zmenil objekt skúmania z tzv. pozitívneho práva, t.j. práva nariadať, na právo verejné – právo všeobecného prospechu, či dobra.¹³³ **V neposlednom rade vylepšenie konceptu verejného práva do modernej podoby poskytuje Rousseau skrz koncept spoločenskej zmluvy.**

V prvom rade poznamenal, že suverén nie je jednotlivá osoba alebo úrad, ale jednotlivá vôľa ľudu, národa alebo teritoriálnej republiky. Druhým prvkom, ktorý prináša koncepcia spoločenskej zmluvy je na rozdiel od predošlých, ktoré zamieňali prirodzenú rovnosť za podrobenie sa vládnutiu, koncept, kedy sa prirodzená rovnosť nahrádza rovnosťou politickou – každý si je pred zákonom rovný s rovnakými právami i povinnosťami. Synergia týchto troch hlavných prínosov k transformácii prirodzeného práva na právo verejné ako ho poznáme dnes, vytvorila priestor pre budúce ústavné dokumenty, medzinárodné konvencie, či dohovory, ktoré už obsahujú procesné práva, ktoré tvoria spravodlivý proces ako súčasť verejného práva. Kľúčovým je teda prerod prirodzeného práva, ktoré je ideálne a stojí mimo nás a platí za každých okolností a jeho hlavným znakom je spoločné dobro na právo verejné, ktoré stojí nad súkromným, ale nie je právom, ktorého hlavným znakom je supremacia štátu, či vlády ako suveréna, ale jeho objekt zostal zachovaný - spoločné dobro, jednotiacia línia občanov, s nástupom moderných teórií nazývanom ako verejný záujem.

Postupom času začína vystupovať do popredia odlišný koncept, ktorý má vplyv na procesné práva. Vplyvom utilitarizmu Benthamu vystúpil do popredia právny pozitívizmus. V jeho prípade nie je kľúčovým prvkom verejného práva *common good*, ale zákonosť. Jeremy Bentham k *rule of law* **v časti moc legislatívy nad očakávaniami konštatuje, že „zákonodarcu nie je pánom dispozície s ľudským srdcom: je iba ich vykladačom a služobníkom. Kvalita jeho práva závisí od ich súladu so všeobecným očakávaním. Je výsostne nevyhnutné preto pre neho správne pochopiť smer týchto očakávaní, z dôvodu činnosti v súlade s nimi. Taký je pohľad na objekt: dovoľte nám preskúmať podmienky nevyhnutné k splneniu. Prvou z týchto podmienok, ale zároveň najťažšie splniteľnou je, že zákon môže byť predchodca formovania očakávaní. Druhá podmienka – nechať zákon byť poznatý. Zákon ktorý je nepoznaný nemá žiadny efekt podľa očakávaní: neslúži ako prevencia opačnej reakcii.; tretou podmienkou – zákony musia byť bezrozporné.; štvrtá – jediným možným ako spraviť zákony konzistentnými je nasledovať princíp užitočnosti. Je hlavný bodom ktorý spája všetky očakávania. Piatou podmienkou je metóda práva... oba štýl aj usporiadanie majú byť čo najjednoduchšie.; Šiesta podmienka – z dôvodu predchádzania očakávania, je taktiež nevyhnutné aby právo, či zákon bol prítomný v mysli tak ako má byť vykonaný.; Siedma a posledná podmienka pre reguláciu očakávania je, že zákon musí byť istotne zrozumiteľný. Táto podmienka závisí z časti od zákona z časti na sudcoch.“**¹³⁴ Pozitívizmus v tejto podobe akcentuje okrem siedmich hlavných podmienok zvrchovanosť zákonodarcu. Napriek zvrchovanosti zákonodarcu vzhľadom k anglickej tradícii justícia obmedzuje jeho ľubovôľu pri tvorbe zákonov. Limitácia svojvôle je hlavným prvkom *rule of law* a neskoršej koncepcie spravodlivého procesu. Obmedzenie tvorby zákonov na základné pravidlá, ktoré musí zákonodarcu naplniť aby ním vytvorené právo bolo možné označiť za platné, je garantované uvedenými siedmimi podmienkami, ktoré sa neskôr objavujú v doktríne 20. storočia. Avšak ako pozitívista, nutne potrebuje pre platnosť zvrchovanosti zákona, či zákonodarcu obmedziť interpretačné možnosti súdov. Pozitívista je skeptik v prípade procedurálnej interpretácie, či nadradenosti procedúr nad výsledkom konania. Preto je jedným z dôvodov dominancie pozitívizmu

132 MORGAN, E. 1989. *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*. New York: Norton, 1989

133 MICHELÓN, C., MACORMAC, N.. 2013. *After Public Law*. Oxford : Oxford University Press, 2013., s. 16

134 BENTHAM, J. *Principles of the Civil Code* (W Tait, 1843) at Ch XVII, 'Power of Laws over Expectation': www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pcc/index.html

nad iusnaturalizmom dokonca druhej svetovej vojny, resp. dokonca studenej vojny tzv. **trestajúci štát**¹³⁵.

Positivismus prebral koncepciu z feudálnej zvrchovanosti vládcu a podriadenia súdnej moci exekutíve. V tomto prípade je súdna moc podriadená zákonodarstvu, a tak jediný zákon prostredníctvom štátu je schopný trestať. V otázke justičnej interpretácie, resp. proceduralnej interpretácie sa prejavuje Benthamov pozitívizmus nasledovne „*pokiaľ je právo ťažké, nejasné, nekoherentné, občan má vždy príležitosť poznať ho; dáva slepé varovanie, menej pôsobivé než by mohlo, ale vždy použiteľné: limity zlého, ktoré môžu byť vytrpené sú najmenej vnímané. Ale keď sa sudca odváži pripisovať sám sebe silu vykladať právo, je to to isté ako povedať, že nahrádza svoju vôľu za zákonodarcovu, každá vec je arbitrárna – nikto nemôže predpovedať smer, ktorým sa jeho nálada bude uberať. Je spoluporotcom, ktorý k veľkému údivu pozorovateľov, kreslí rovnakým atramentom trpké alebo sladké plody ako si praje.*“¹³⁶

Jeden z hlavných predstaviteľov právneho pozitívizmu je tiež Hans Kelsen. Kelsen sa ostro vyjadruje proti prirodzenému právu tak, že „*spravodlivosť je iracionálny ideál. A akokoľvek je snád nenahraditeľný ľudskému chceniu a konaniu, ľudskému poznaniu ostáva neprístupný. Je mu ponechané iba pozitívne právo.*“¹³⁷ Kelsen útočí na prirodzené právo s tým, že jeho nosnou ideou je spravodlivosť. Nie je. Spravodlivosť ako je uznávaná, je spravodlivosťou Božou, stojacou mimo nás, nedosiahnuteľnou ideou, ktorej sa môžeme priblížiť len na hranicu ľudských možností. Pri transformácii prirodzeného práva nešlo o zmenu tejto koncepcie, každý bol uzrozumený, že spravodlivosť je v rukách Boha. Kelsen však vo svojej dobe nedokázal postrehnúť, že prirodzenoprávny koncept sa transformoval – nemal ako. Podstatné je dodať, že z hmotného hladiska ide o spravodlivosť sociálnu. Tá sa dosahuje však správnym postupom, resp. konaním, ale podrobnejšie až s novodobou vlnou diskurzu. Kelsen však pozitívne právo chápe ako súčasť normativizmu. „*Norma stanovená skutočným voľným aktom bytia, je pozitívna norma. Z hľadiska morálneho alebo právneho pozitívizmu prichádzajú do úvahy ako predmet poznania jedine normy pozitívne, t.j. voľnými aktami (a to ľudskými voľnými aktami) stanovené normy.*“¹³⁸ **Kľúčové však je, že stále nie je naplnený moderný obsah verejného práva. Chýbajú mu dva dôležité prvky, ktoré umožnili jeho komplexnú transformáciu do modernej podoby – konštitucionalizmus a skúsenosť dvoch svetových vojen.**

Domáci pozitívisti v doktríne taktiež zdieľajú Benthamov prístup a ostávajú uviaznutí v spôsobe myslenia z minulých dvoch storočí. Napríklad Barány vychádza z chápania, že „*právo je pre človeka vonkajší normatívny systém, ktorý verejná moc uznáva za právo.*“¹³⁹ Tento druh pozitívizmu je mylný už vo svojom naratíve. Pre pochopenie pozitívneho a prirodzeného práva je nutné ozrejmiť základný fakt, ktorý implikuje predošlé – prirodzené právo nie je nijaký vonkajší normatívny systém, ale transformáciou je verejným právom, ktoré má za cieľ spoločné dobro a spoločné dobro je výsledkom jednotiacej vôle ľudu a ich konštruktu politickej rovnosti pred zákonom. Ďalej Barány konštatuje, že „*prirodzené právo, ktoré v skutočnosti nie je právom, ale súčasťou právneho vedomia, získava právny prvok až vo vzťahu s pozitívnym právom, ktorý môže mať rôzne podoby.*“¹⁴⁰ Taktiež sa jedná o omyl. Verejné právo a jeho predmet je nezávislý od druhu normy, ktorou je vyjadrený. Jeho určujúcim činiteľom je *common good* (určené spoločenskou zmluvou) nadradené súkromným záujmom, ktoré, aby sa stali nárokovateľné sú pozitívnym právom. A to je diferenciálny rozdiel.

V ďalšom vývoji verejného práva do podoby, kedy procesné právo presahuje na úkor hmotného, je dôležité si uvedomiť silu transformácie verejného práva. Jeho supremacia spôsobuje jeho možnú zneužitelnosť z pozície moci, pretože nie je v tejto časti obmedzená,

¹³⁵ Trestajúci štát je doktrína ktorá znamená, že štát reaguje na vývoj trestnej činnosti *ex post facto* a vykonáva až následné trestajúcu činnosť za spáchané trestné činy. Opakom je presadzovanie dnešnej podoby tzv. preventívneho štátu, tkroý má zatiaľ viac negatív ako pozitív, ktoré nám odhalili páni Assange a Snowden.

¹³⁶ BENTHAM, J. *Principles of the Civil Code* (W Tait, 1843) at Ch XVII, 'Power of Laws over Expectation': www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pcc/index.html

¹³⁷ KELSEN, H. 2007. *General Theory of Law and State*. New Jersey : The Lawbook Exchange, Ltd., 2007., s. 13

¹³⁸ KELSEN, H. 2000. *Všeobecná teória norem*. Masarykova Univerzita: Brno, 2000, s. 19

¹³⁹ BARÁNY, E. 2007. *Pojmy dobrého práva*. Eurokódex: Bratislava, 2007, s. 36

¹⁴⁰ *Ibid.* s. 36

chyba mu mocenský korektív. Preto je možné až do vzniku modernej jurisprudencie, resp. verejného práva, v takej podobe, aká je dnes, hovoriť napríklad o justičných vraždách. Bez tejto skúsenosti by verejné právo nezískalo svoju podobu. „Justičná vražda, ako ju náš jazyk výstižne pomenúva, predstavuje pravý smrteľný hriech, ktorého sa právo dopúšťa. Strážca a ochrana zákona sa zmení na vraha zákona - je to lekár, ktorý podá chorému jed, poručník, ktorý usmrť zverení sirotu. Pre súdnu moc, ktorá porušila právo, niet zhubnejšieho žalobcu ako temná, vyčítavá postava toho, kto sa stal zločincom na základe porušenia právneho čítania – je to jej vlastný krvavý tieň. Obeť predajnej alebo partajnej justície je takmer násilne vytlačaná z cesty práva, stáva sa pomstiteľom a vykonávateľom svojho práva na vlastnú päsť a nezriedka, ak prestrelí najbližší cieľ, úhlavným nepriateľom ľudskej spoločnosti, lupičom a vrahom.“¹⁴¹

Dôležitým poznatkom k zamedzeniu tohto výsledku je poznanie, že justičná vražda je konaním procesným. Výsledok je vopred daný a jemu sa podriadiuje celý proces, celé konanie. Z tohto pohľadu verejné právo neobsahuje nijaké garancie spravodlivého procesu, neuvedomuje si svoju silu a jej zneužitelnosť. Po hrôzach dvoch svetových vojen a zlyhania právneho pozitivizmu vznikajú dva dôležité prvky, ktoré umožňujú verejnému právu získať svoju modernú podobu. Tým prvým je vytváranie moderného konštitucionalizmu a vytváranie ústav po vzore Spojených štátov a rozmach koncepcie a medzinárodnej ochrany ľudských práv a základných slobôd. Tieto dva posledné mantinely obmedzia zneužitie verejného práva na mocenský prospech a zároveň umožnia rozvoj neo-iusnaturalizmu a pokračovateľa pozitivizmu v podobe analytickej jurisprudencie.

Neoprirodzenoprávna škola nadväzuje na koncept prirodzeného práva pred transformáciou. Vzhľadom na fatálne zlyhanie právneho pozitivizmu sa moderné právnické myslenie zameriava na navrátenie morálky, abstraktnej Božej spravodlivosti do práva. Tento prístup dokazuje slávna Radbruchova formula. Avšak neskoršie prichádza trojica autorov Fuller, Finnis a Dworkin so svojimi vlastnými koncepciami prirodzeného práva. Prvý z uvedenej trojice Fuller, označuje svoj koncept „vnútornou morálkou práva, je v tomto zmysle **procesnou** formou prirodzeného práva, aj keď slovo procesné aby sme sa vyhli nedorozumeniu, by sa malo chápať vo zvláštnom a širšom zmysle, aby napríklad zahrnulo materiálnu zhodu medzi úradným postupom a platným zákonom. Termín procesný sa však veľmi hodí pretože naznačuje, že sa nezaobráame materiálnymi cieľmi právnych pravidiel, ale tým ako sa musí systém pravidiel regulujúcich ľudské správanie vytvoriť a usporiadať, pokiaľ má byť účinný alebo zostať tým čím chce byť.“¹⁴² Napriek opomenutiu poznania transformácie prirodzeného práva je prínos vnútornej morálky práva pre koncepciu verejného práva značný. Všeobecné dobro, ktoré na základe spoločenskej zmluvy určí ľud ako zdroj moci, resp. svojbytná autorita schopná o sebe rozhodovať, už nie je hlavným cieľom verejného práva. Morálka práva nám dopĺňa, že k jeho realizácii je kľúčové prísť správnou cestou – vo vnútornej zhode medzi postupom a cieľom, tzv. správnym konaním. Preto hlavnou ďalšou časťou verejného práva je garantovať túto zhodu. Používanie pojmovej dichotómie dobrý – správny je jazykom anglo-americkej právnej doktríny. Dobré vyjadruje kvalitu stavu vecí a správne vyjadruje kvalitu konania. S tým je spojená právnosť konania, t.j. či je predmetné správne konanie aj právne. Napokon, z tejto identifikácie vyplýva následné uplatnenie v sedimentovanej praxi, inak povedané v ustálených a nemenných princípoch zaužívanou praxou.¹⁴³

Otázka posudzovania v rámci procedurálnych postupov, čo je správnym konaním a zároveň aj právnym, dopĺňa ďalší z predstaviteľov moderného prirodzenoprávneho myslenia Ronald Dworkin o teóriu právnych princípov. Budúci význam právnych princípov vo verejnom práve, konkrétne v prípade práva na spravodlivý proces, ukáže svoju silu v rámci vzájomného pomeriavania obzvlášť trestnoprocesných osobitostí práva na spravodlivý proces. Dworkin charakterizuje princípom, že ide o „štandard, ktorý sa má dodržiavať nie preto, že to pomôže dosiahnuť alebo zaistiť ekonomickú, politickú alebo sociálnu situáciu, ktorá sa považuje za žiaducu, ale preto, že ich požaduje spravodlivosť, slušnosť alebo nejaká iná dimenzia morálky.“¹⁴⁴ Tento druh štandardu sa odvolá na pôvodné prirodzenoprávne kat-

141 IHERING, R. 2009. *Boj za právo*. Kalligram. Bratislava, 2009, s. 81

142 FULLER, L.L. 1998. *Morálka Práva*. Oikoymenth. Praha, 1998, s. 92

143 PROCHÁZKA, R. 2005. *Dobrá vôľa a spravodlivý rozum*. Kalligram. Bratislava, 2005, s. 179

144 DWORKIN, R. 2001. *Když se práva berou vážně*. Oikoymenth. Praha, 2001, s. 44

egórie. Avšak spravodlivosť, slušnosť sú procesnými požiadavkami na konanie, výsledok, ku ktorému sa máme dopracovať, je v hmotnom práve daný, ale spôsob, t.j. správne konanie, ktoré má k nemu viesť, je nakoniec tým, čo určuje kvalitu výsledného práva. Dworkin do verejného práva zavádza proporcionalitu, t.j. princíp pomeriavania, ktorý je dominujúcim princípom ústavného súdnictva, ale i trestného konania, kedy ho môžeme vidieť pri konkurencii polahčujúcich a pritažujúcich okolností, či aplikácii osobitných druhov svedkov, kedy štátny zástupca pomeriavanim určí, či záujem štátu nad potrestaním spravidla väčšej skupiny páchatelov prevažuje nad úplným usvedčením tzv. kajúcnika. Dworkin ešte ozrejmuje rozdiel medzi pravidlom a princípom. „*Pravidlá je potrebné aplikovať metódou všetko alebo nič, ak sú dané skutočnosti o ktorých pravidlo hovorí, potom pravidlo buď platí a v takom prípade je nutné akceptovať odpoveď, ktorú dáva alebo neplatí a potom rozhodnutie nič neprináša.*“¹⁴⁵

Nepochybne ďalším k radu neoiusnaturalistov patrí Finnis. Ten dopĺňa kritériá zadané vnútornou morálkou práva do praktického aspektu. Fullerových osem zásad vnútornej morálky práva označujeme ako zahŕňajúce kvality inštitúcií a procesov. Vyhlásenie zákona podľa Finnisovho prístupu nie je naplnené tým, že sa nachádza v zbierkach, oficiálnych vydaniach, ale pretože existuje trieda právnikov, ktorí sú bez ťažkostí a veľkých výdajov schopní poradiť všetkým, ktorú chcú vedieť, kde sa v práve nachádzajú. Koherencia právnych predpisov nie je chápaná len ako legislatívna povinnosť vzťahujúca sa na tvorbu právnych predpisov, ale justícia ich oprávnila a je schopná ísť za hranicu normy, aby udržala zmysel navzájom sa pretínajúcich a konfliktných noriem. Prospektivita ako kvalita je najviac podľa Finnisa spätá so spravodlivým procesom. „*V každom okamihu vidíme, že vláda zákona zahŕňa určité vlastnosti procesu ktoré môžu byť systematicky zabezpečené iba inštitúciou súdnej moci a jej výkonu osobami odborne vybavenými a motivovanými konať v súlade so zákonom. Je zrejmé, že oveľa viac o inštitucionálnej vláde práva môže byť povedané z hľadiska historickej skúsenosti – nutné veci ako je nezávislosť súdnictva, otvorenosť súdneho konania, právomoc súdov preskúmať konanie a činnosť nielen iných súdov, ale aj väčšiny ostatných úradných miest ako aj dostupnosť súdov, vrátane pre chudobných.*“¹⁴⁶

Oponent v podobe zakladateľa analytickej jurisprudencie však taktiež priznáva, že koncept prirodzeného práva vo svojej procesnej podobe, nakoľko je jeho primárnym zobrazením, je konceptom opodstatneným, ktorý sa ani dôkladnému pozitivistovi nepodarí preklenúť. V prípade vzťahu práva a morálky rozpoznáva Hart tri definíčné kritériá ako dôležitosť, imunita voči zámernej zmene, dobrovoľný charakter morálnych priestupkov. Pri priesečníku medzi zákonom a morálkou rozpoznáva kritériá ako ľudská zraniteľnosť, približná rovnosť, obmedzený altruizmus, obmedzené zdroje, obmedzené porozumenie. V Hartovej analytickej jurisprudencii víťazí koncept minimálnej morálky práva. Prečo sa v pozitivistickom koncepte kalkuluje s minimálnym obsahom prirodzeného práva je preto, že „*všeobecným argumentom bude jednoducho to, že bez takého obsahu by právo a morálka nemohli podporovať minimálny cieľ prežitia, ktorý ľudia pri združovaní s inými ľuďmi majú. Ak by takýto obsah chýbal ľuďa – takí akí sú – by nemali žiadny dôvod dobrovoľne dodržiavať akékoľvek pravidlá; a bez minimálnej spolupráce zo strany tých ktorý zistili, že je v ich záujme podriať sa pravidlám a udržiavať ich, by bol nátlak na osoby, ktoré sa dobrovoľne poriadit nehodlajú, celkom nemožný.*“¹⁴⁷

Hartov žiak Josef Raz v rámci obnovy pozitivismu sprofanovaného tragédiami dvoch svetových vojen taktiež významne prispieva do nastoleného diskurzu, avšak sám sa za žiadneho priaznivca z preferovaných strán neoznačuje. Jeho prínos spočíva v oddelení absolútnej prevahy morálnych dôvodov spôsobujúcich neplatnosť právnej normy. „*Nepredpokladá sa, že morálne dôvody niekoho kto má dodržiavať právne predpisy (alebo niektoré zákony), sú absolútne dôvody. Môžu byť príležitostne prepísané, napríklad tak, že je potrebné priniesť zraneného muža do nemocnice, alebo aby sa zabránilo útlaku menších. Úvahy, ako sú tieto, môžu odôvodniť porušenie zákona bez ohľadu na dôvody, ktoré má k ich rešpektovaniu; tieto dôvody sú prevážené okolnosťami. Niektorí prirodzenoprávníci si mysleli, že morálna platnosť zákona je absolútna a nič nemôže ospravedlniť jej porušenie.*“¹⁴⁸ Oba tieto znovuzrodené prístupy vyvolali diskusiu, ktorá má význam aj pre procesné vnímanie verejného práva a slúži k rozvoju exist-

145 Ibid., s. 46

146 FINNIS, J. 2011. *Natural Law and Natural Rights*. Oxford : Oxford University Press , 2011., s. 271

147 HART, H.L.A. 2004. *Pojem Práva*. Prostor: Praha, 2004, s. 192

148 RAZ, J. 1999. *Practical Reason and Norms*. Oxford : Oxford University Press, 1999., s. 1633

encie materiálneho právneho štátu, dôkladnejšie však ním garantovaných procesných práv.

ZÁVER

Ako sme nie raz už konšatovali právny štát, ktorý sa v praxi prejavuje práve prostredníctvom spravodlivého procesu je nikdy nekončiaci a nenaplniteľný proces. Je to idea, ktorá ženie ľudskú činnosť a túžbu po spravodlivosti k výšinám, ktoré by bez nej nebola schopná dosiahnuť. Potrebné však je si uvedomiť, že z podstaty človeka vyplýva, že tento ideál spravodlivosti nikdy nedosiahneme – nie sme totiž dokonali. Táto vlastnosť je prítomná jedine v Bohu, poslednom a najvyššom sudcovi. A tak je to aj správne. Človek si práve pre svoju podstatu nemá osobovať právo rovnat sa Bohu, jeho prítomnosť je totiž v živote každého z nás prostredníctvom našej existencie. Ak si všimneme férovosť, láskavosť a slušnosť ducha človeka sú tou správnou esenciou, ktorá je cieľom spravodlivého procesu. Cieľom spravodlivého procesu je v konečnom dôsledku nič iné len spravodlivosť sociálna. Tento fakt je potrebné neopomínať. Z vlastnej skúsenosti vieme, že ak sa uprednostní číra vypočítavosť bez ohľadu na dôsledky, výsledkom je ekonomický prepád, rozkradnutý štát, rozvrátená spoločnosť a jej vnútorná súdržnosť. Tento jav v rámci Slovenska, ktorý všetci vnímame, ale nedokážeme pomenovať veľmi dobre v komparatívnom pohľade zobrazila Bertelsmanova nadácia.¹⁴⁹ Justícia je však veľmi zaujímavý prvok v živote človeka. Justícia, tak ako je zobrazená na sochách, či malbách je síce slepou Bohyňou, ale stále má svoj meč. A keďže je slepá nepreferuje prvoplánovú pomstu, ale jeden hlboký priamy, zväčša takmer smrteľný dobre mierený úder. Cieľom je obvykle ekonomika samotná a životná úroveň adresátov práva, čo opäť predstavuje sociálne otrasy.

Riešením tohto stavu je obnovenie dôvery a viery v budúcnosť, vlastné sily a schopnosti. Ako však takéto riešenie má vyzeráť v podmienkach spravodlivého procesu? Napriek tomu v akom stave svet nachádzame stále platí, že slušnosť a spravodlivosť otvára dvere nielen do Európy, ale i do srdc ľudí a sveta. Nie je účelom tohto záveru poučovať i beztak veci znalého čitateľa, ale ponúknuť svetielko budúcnosti už teraz. Súčasné adoptovanie trhových praktík i na spoločenské vedy má svoj ďalekosiahly dôsledok, ktorým je potlačanie kritického myslenia a schopnosti hľadať východiská z kríz spoločnosti, inak než len na mechanickom materiálnom základe. Profesia právnik je tomu najlepším príkladom, pretože dodnes neustále platí axióma, že k životu človeka sú potrebné len tri veci a to: majetok, duša a telo. Pre dušu tu máme kňazov, pre telo lekárov a pre majetok sú príslušní advokáti. Avšak okrem majetku je úloha právnik aj inde. Jeho úlohou je slúžiť spravodlivosti, pretože je to on, ako predstaviteľ profesie, ktorí určuje, čo je právo, čo je spravodlivé a ako je potrebné sa k tomu dopracovať. Táto výnimočnosť profesie zároveň veľmi zväzuje a prináša nielen odborný, ale aj emočný tlak na osobnosť právnik. Ako sme si už načrtli sú to práve osobnosti a ľudské osudy právnikov, ktorí určujú beh dejín a držia prst na tepe doby. Táto výnimočnosť má však svoju odvrátenú stránku v podobe vysokých nárokov na osobnostnú výbavu a kvalitatívne prvky v rámci jej kultivácie. A v tomto nielen, že zaostávame ako spoločnosť, ale i profesia a skôr preferujeme opačné trendy, šikovní schopní ľudia - schopní všetkého. Za posledných päť rokov nám zomrelo niekoľko kolegov, ktorí boli i osobnosťami verejného života, pričom pri niektorých osobách išlo o násilnú dodnes nevyšetrenú smrť. Tieto okolnosti by mali vzbudzovať ostrážitosť, ale nestalo sa tomu tak. Nadalej psy štekajú a karavána ide ďalej a výsledky v oblasti spravodlivého procesu aspoň na povrchu, kam dovidíme, nič nenaznačujú. Kultúrny pohyb sa však vždy odohráva pod povrchom. Ale napriek tomu, silnie potreba po dôslednom uplatňovaní spravodlivého procesu zo strany adresátov práva. Na túto žiadosť a výzvu bude potrebné v budúcnosti reagovať, ak sa nemá naplniť krvavý scenár z perzských listov, kedy postava v nich hovorí, že pri založení novej krajiny do nej nepustíme nijakých právnikov, všetkých ich zabijeme. Avšak kto bude na túto výzvu musieť zareagovať? Odpoveď zatiaľ nie je jasná, ale je zrejmé, že právnický stav nezostane stranou a bude v centre diania.

149 Pozri bližšie: <http://www.aktuality.sk/clanok/273141/radicova-staci-nekradnut-a-netunelovat-a-hned-bude-viac-verejnych-penazi/>

Bibliografia

- PATTERSON, D. 1999. *A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory*. Oxford : Wiley-Blackwell, 1999.
- BUDZISZEWSKI, J. 2014. *Commentary on Thomas Aquinas's Treatise on Law*. Cambridge : Cambridge University Press , 2014.
- LOUGHLIN, M. 2010. *Foundations of Public Law*. Oxford : Oxford University Press, 2010.
- BINGHAM, T. 2011. *Lives of the Law. Selected Essays and Speeches: 2000-2010*. Oxford : Oxford University Press , 2011.
- DENNING, Lord, Hon. 2005. *The due process of law*. London : Oxford University Press,, 2005.
- MORGAN, E. 1989. *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America*. New York: Norton, 1989
- MICHELÓN, C., MACORMAC, N.. 2013. *After Public Law*. Oxford : Oxford University Press, 2013.
- BENTHAM, J. *Principles of the Civil Code (W Tait, 1843) at Ch XVII, 'Power of Laws over Expectation'*: www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pcc/index.html
- KELSEN, H. 2007. *General Theory of Law and State*. New Jersey : The Lawbook Exchange, Ltd., 2007.
- KELSEN, H. 2000. *Všeobecná teorie norem*. Masarykova Univerzita: Brno, 2000.
- BARÁNY, E. 2007. *Pojmy dobrého práva*. Eurokódex: Bratislava, 2007
- IHERING, R. 2009. *Boj za právo*. Kalligram. Bratislava, 2009
- FULLER, L.L. 1998. *Morálka Práva*. Oikymenh. Praha, 1998
- PROCHÁZKA, R. 2005. *Dobrá vůle a spravedlivý rozum*. Kalligram. Bratislava, 2005
- DWORKIN, R. 2001. *Když se práva berou vážně*. Oikymenh. Praha, 2001
- FINNIS, J. 2011. *Natural Law and Natural Rights*. Oxford : Oxford University Press , 2011.
- HART, H.L.A. 2004. *Pojem Práva*. Prostor: Praha, 2004
- RAZ, J. 1999. *Practical Reason and Norms*. Oxford : Oxford University Press, 1999.
- <http://www.aktuality.sk/clanok/273141/radicova-staci-nekradnut-a-netunelovat-a-hned-bude-viac-verejnych-penazi/>

Zásahy do práva na súkromie z hľadiska judikatúry európskeho súdu pre ľudské práva

Interference with privacy rights from the perspective of case-law of the european court of human rights

Jozef Čentéš, prof. JUDr. PhD.

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

jozef.centesh@flaw.uniba.sk

Abstrakt

V príspevku je venovaná pozornosť rozsahu pôsobnosti Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a charakteristike práva na súkromie. Osobitná pozornosť je venovaná judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. V texte sú charakterizované kritériá, ktoré umožňujú zásahy do práva na súkromie. Konkrétne sú tieto kritériá posudzované z hľadiska zásady legality, zásady legitimacy a zásady proporcionality.

Kľúčové slová:

právo na súkromie, súkromný život, rodinný život, dohovor, Európsky súd pre ľudské práva, zásah do práva na súkromie.

Abstract:

The Present paper draws attention to the scope of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as well as to the characteristics of the right to privacy. Particular attention is devoted to the case-law of the European Court of Human Rights. Criteria allowing for interference with the right to privacy are characterised. Specifically, these criteria are assessed in the light of the principle of legality, principle of legitimacy and principle of proportionality.

Key words:

right to privacy, private life, family life, convention, European Court of Human Rights, infringement of the right to privacy

Jedno z najdôležitejších základných práv jednotlivca predstavuje **právo na súkromie**, ktoré je garantované tak na medzinárodnej úrovni, ako aj na vnútroštátnej úrovni. Dôležitosť tohto základného práva potvrdzuje rovnako judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu Slovenskej republiky. Vzhľadom na zameranie tohto príspevku bude v ďalšej časti venovaná pozornosť Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej spravidla len „Dohovor“) a judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva vo vzťahu k zásahom do práva na súkromie.

1. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Základnou medzinárodnou zmluvou v rámci európskeho systému ochrany základných ľudských práv a slobôd, ktorá ustanovuje štandard ľudských práv a základných slobôd je Dohovor.

Z hľadiska Dohovoru je podstatným rozsah jeho pôsobnosti, ktorý vymedzuje subjekty podliehajúce jurisdikcii Európskeho súdu pre ľudské práva. V článku 1 Dohovoru sa zmluvné strany zaviazali poskytnúť ochranu ľudským právam zakotveným v Dohovore „každému“ kto podlieha ich jurisdikcii (oprávnené subjekty). Pojem „každý“ vyjadruje princíp univerzalizmu ako základného princípu medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv. Na druhej strane za povinné subjekty sú považované tie, pod ktorých jurisdikciu podlieha oprávnený subjekt. Dohovor predstavuje dynamický medzinárodnoprávny dokument, ktorý prostredníctvom dodatkových protokolov a najmä judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva umožňuje reagovať aj na súčasné problémy dodržiavania ľudských práv.¹⁵⁰

Dohovor má niektoré osobitosti, ktoré presahujú tradičnú hranicu medzi vnútroštátnym právnym systémom a medzinárodným poriadkom a ktoré ho odlišujú od iných medzi-národných zmlúv, keď v medzinárodnom práve nejde (tradične) o záväzky štátov medzi sebou navzájom, ale ustanovujú sa záväzky štátov voči jednotlivcom. Kontrolný mechanizmus založený Dohovorom je vytvorený tak, aby chránil jednotlivcov pred neoprávnenými zásahmi vnútroštátnych orgánov do práv ním garantovaných. Dohovor je ústavou listinou základných občianskych a politických práv a slobôd členských štátov Rady Európy. Dohovor predstavuje spoločné hodnoty pre európsku demokraciu.¹⁵¹ V tomto zmysle má Dohovor rovnakú funkciu ako záruky dodržiavania ľudských práv a základných slobôd zakotvených v ústavách členských štátov Rady Európy. Zabezpečuje subjektívne práva a slobody, ktoré slovami preambuly Dohovoru vychádzajú z kolektívneho záväzku rešpektovať rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, na ktoré sa môže obrátiť každý, kto sa nachádza pod jurisdikciou niektorého z členských štátov.¹⁵² Dohovor tak poskytuje procesné nástroje jednotlivcom na priamu ochranu ich ľudských práv a základných slobôd voči štátom na Európskom súde pre ľudské práva.¹⁵³

Vychádzajúc z úpravy Dohovoru a jeho dodatkov možno v zásade právo na súkromie rozdeliť na dve oblasti, a to právo na súkromný život a právo na rodinný život. Podľa obsahového zamerania rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva možno potom právo na súkromný život vymedziť ako: a) zákaz zhromažďovania a úschovy osobných údajov, b) práva spojená s menšinovou sexuálnou orientáciou, c) ochranu obydlia a osobnú slobodu, d) ochranu korešpondencie a tajomstva prepravovaných správ.¹⁵⁴

Súkromný život je široký pojem, ktorý je nevhodný na vyčerpávajúcu definíciu, zahŕňajúci *inter alia*, aspekty fyzickej, psychickej a sociálnej identity jednotlivca, ako právo na osobnú autonómiu a osobnostný rast, právo na založenie a rozvoj vzťahov s ostatnými ľudskými bytosťami.¹⁵⁵ Garancie poskytované článkom 8 Dohovoru majú v prvom rade v úmysle zaistiť bez vonkajších zásahov rozvoj osobnosti každého jednotlivca vo vzťahu s ďalšími ľudskými bytosťami.¹⁵⁶ Primárnou funkciou práva na rešpekt k súkromnému životu je zabezpečiť priestor na rozvoj a sebarealizáciu individuálnej bytosti.¹⁵⁷

Európsky súd pre ľudské práva k súkromnému životu uviedol (...) „*bolo by príliš obmedzujúce ohraničiť pojem na vnútorný kruh, v ktorom jednotlivec môže žiť svoj osobný život podľa vlastného výberu, a úplne z neho vylúčiť vonkajší svet mimo tohto kruhu. Rešpektovanie súkromného života musí tiež zahŕňať určitý stupeň práva vytvoriť a rozvíjať vzťahy s ostatnými ľudskými bytosťami. Navyše sa zdá, že niet dôvodu pre princíp, prečo toto chápanie pojmu súkromný život by sa malo prijať na vylúčenie činnosti odbornej alebo obchodnej povahy, keďže počas svojho pracovného života má väčšina ľudí významnú, ak nie najväčšiu možnosť rozvíjať vzťahy s okolitým svetom.*“¹⁵⁸

150 Bates E.: The Evolution of the European Convention on Human Rights: From Its Inception to the Creation of a Permanent Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2010, 608 s.

151 Szczechowicz K.: Podsluch telefoniczny w polskim procesie karnym, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2009, s. 22.

152 Podrobnejšie pozri Van Dijk, P., Van Hoof, F., Van Rijn, A., Zwak, L.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, (online). Intersentia, Antwerpen – Oxford, 2006, (cit. 2012-08-18). Dostupné na internete http://www.amazon.co.uk/Theory-Practice-European-Convention-Rights/dp/9050955460#reader_9050955460.

153 Svák, J., Šikuta, J.: Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v systéme vnútroštátneho práva. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, 2008, č. 1, s. 133.

154 Primerane pozri PL. ÚS 10/2014..

155 Evans v. Spojené kráľovstvo z 10. apríla 2007. S. a Marper v. Spojené kráľovstvo zo 4. decembra 2008.

156 Botta v. Taliansko z 24. februára 1998.

157 Pl. ÚS ČR 24/10.

158 Peck v. Spojené kráľovstvo z 28. januára 2003. Sidabras a Džiautas v. Litva z 27. júla 2004.

Zo samotnej povahy práva na súkromný život vyplýva, že sa nejedná o jednotné právo, ale skôr o určitý komplex práv chrániacich osobnosť jednotlivca ako celku. Má nemajetkovú povahu a pôsobí voči všetkým. Toto právo je právom všeobecným či univerzálnym v tom zmysle, že jeho porušením bývajú narušené aj ďalšie zvláštne práva, ktoré tvoria jeho obsah (napr. právo na zachovanie nedotknuteľnosti intímnej sféry, právo na osobnú identitu, meno a priezvisko, tajomstvo dopravovaných správ).¹⁵⁹

Tento pohľad podporuje skutočnosť, že nie je vždy možné rozlíšiť, ktoré činnosti jednotlivca sa týkajú jeho súkromného života a ktoré sú súčasťou jeho profesionálneho alebo obchodného života. V takomto prípade spravidla nie je vždy možné jednoznačne rozlíšiť, ktoré aktivity jednotlivca tvoria súčasť jeho profesionálnych a neprofesionálnych aktivít. Osobitne to platí v prípade osoby vykonávajúcej slobodné povolanie, jej práca v tomto kontexte totiž môže tvoriť súčasť života do takej miery, že sa stáva nemožným vedieť, v akom postavení v danom časovom okamihu koná.¹⁶⁰ Odopretie ochrany podľa článku 8 Dohovoru, ktoré by sa týkalo len obchodných aktivít fyzickej osoby by mohlo viesť k nerovnakému zaobchádzaniu, pretože táto ochrana by zostala prístupná osobe, ktorej profesionálne a neprofesionálne aktivity sú spojené tak, že sa nedá medzi nimi rozlišovať. V tejto súvislosti možno zvýrazniť, že podľa článku 8 ods. 1 Dohovoru sa priznáva toto právo každému bez rozdielu: „Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydľia a korešpondencie.“

Uvedený názor možno podporiť judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva podľa ktorej ide o zásah do súkromného života aj v prípade obchodnej činnosti napr. odpočúvania telefonického hovoru, ktoré pokrýva obchodné a aj súkromné aktivity,¹⁶¹ prípadne profesionálnych aktivít napr. odpočúvanie telefonických hovorov advokáta,¹⁶² alebo sociálnych aktivít.¹⁶³

Možno uviesť, že záujmy chránené článkom 8 ods. 1 Dohovoru spolu súvisia, nie vždy je možné ich od seba oddeliť a tak často bude zasiahnutých viac chránených záujmov alebo aj všetky, ako je súkromný život, či rodinný život.

2. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva

Významnú úlohu pri výklade a hodnotení zásahov do súkromia jednotlivca zohráva judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva¹⁶⁴ (v minulosti aj Európska komisia). Pri posudzovaní oprávnenosti zásahov do práva na súkromie Európsky súd pre ľudské práva v prvom rade skúma, či daný skutkový stav možno *ratione materiae* považovať za súčasť práva na súkromie. Po kladnej odpovedi na túto otázku Európsky súd pre ľudské práva následne pristupuje k posúdeniu kritéria legality zásahu, jeho legitímnosti a napokon jeho proporcionality. Tieto zásady sa posudzujú v určitej postupnosti. Najskôr sa skúma, či zásah bol legálny (zákonný). V ďalšom sa potom skúma, či bol zásah legitímny, a napokon či bol proporcionálny. Ak sa dospeje k negatívnej odpovedi pri niektorom z týchto zásad, ďalej sa v skúmaní problematiky nepokračuje a konštatuje sa porušenie článku 8 Dohovoru.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Mates, P.: Ochrana soukromí v správním právu. 2. aktualizované a podstatně přepracované vydání, Linde, Praha, 2006, s. 20.

¹⁶⁰ Niemietz v. Nemecko zo 16. decembra 1992.

¹⁶¹ Huvig v. Francúzsko z 24. apríla 1990. Svák, J.: Zásady a tendencie práva na súkromie. Justičná revue, r. 52, 2000, č. 11, s. 1200.

¹⁶² Kopp v. Švajčiarsko z 25. marca 1998. Podobne pozri Klass a ostatní v. Nemecko zo 6. septembra 1978, Schönberger a Durmaz v. Švajčiarsko z 20. júna 1988, Campbell v. Spojené kráľovstvo z 25. marca 1992 k aplikovateľnosti článku 8 Dohovoru vo vzťahu ku „korešpondencii s advokátom.“

¹⁶³ Niemietz v. Nemecko zo 16. decembra 1992.

¹⁶⁴ V podrobnostiach pozri Van Dijk, P., Van Hoof, F., Van Rijn, A., Zwak, L.: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, (online). Intersentia, Antwerpen – Oxford, 2006, (cit. 2012-08-18). Dostupné na internete <http://www.amazon.co.uk/Theory-Practice-European-Convention-Rights/dp/9050955460#reader_9050955460>.

¹⁶⁵ I. ÚS 274/05, I. ÚS 117/07 a PL. ÚS 10/2014. Záhora, J.: Uchovanie počítačových údajov a ochrana súkromia. In: Justičná revue, r. 63, 2011, č. 6-7, s. 904. Čentés, J. – Lazareva, N.: Legalita, legitimita a proporcionality odpočúvaní a zaznamenávaní telekomunikačnej prevádzky. In: Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného zákonodarstva“ – pocta akademikovi, Dr. H. c. prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. k 80. narodeninám, s. 183-198, konanej dňa 19. januára 2012, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, Bratislava.

2.1. Zásada legality

Legalita zásahu do práva na súkromie znamená, že orgán verejnej moci môže zasiahnuť do tohto práva iba na **základe zákona** a v **súlade so zákonom**.¹⁶⁶

Európsky súd pre ľudské práva vyslovil, že požiadavka „v súlade so zákonom“ znamená, že právny predpis je dostatočne presný; že musí existovať prostriedok (opatrenie) na ochranu pred svojvoľnými zásahmi orgánov verejnej moci do záujmu, ktorému sa priznáva ochrana; ak právna úprava priznáva možnosť úvahy, rozsah a spôsob jej uplatnenia sa musí ustanoviť s dostatočnou jednoznačnosťou, aby sa zabezpečila taká ochrana.¹⁶⁷ Okrem toho zásah do súkromia musí mať oporu vo vnútroštátnom právnom poriadku,¹⁶⁸ ktoré musí poskytovať určitú ochranu proti svojvoľným zásahom orgánov verejnej moci do práv zaručených článkom 8 ods. 1 Dohovoru. Nebezpečenstvo svojvôle vyvstáva osobitne jasne tam, kde je niektorá právomoc výkonnej moci vykonávaná tajne.¹⁶⁹ Samotný základ v domácom právnom poriadku však nestačí; právna norma, o ktorú ide, musí byť dostupná jednotlivci, ktorého sa týka, pričom tento jednotlivec musí mať možnosť predvídať účinky jej aplikácie¹⁷⁰ a musí byť zlučiteľná s princípom právneho štátu.

V tejto súvislosti je potrebné sa zaoberať kvalitou zákona, ktorý zásah do tohto práva umožňuje. Zákon by smeroval proti výsadnému postaveniu práva, ak by posudzovacia právomoc orgánov verejnej moci pri zásahu do základných práv nepoznala medze. Preto zákon musí definovať rozsah a podmienky výkonu takejto právomoci dostatočne jasne, s ohľadom na sledovaný legitímny cieľ, aby jednotlivcovi fyzickej osobe poskytol adekvátnu ochranu proti svojvóli.¹⁷¹

Osobitne možno zvýrazniť potrebu precíznej úpravy inštitútov, ktoré umožňujú orgánom verejnej moci zasiahnuť do základných práv jednotlivca utajovaným spôsobom (napr. odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 Trestného poriadku). V týchto prípadoch musí mať jednotlivec primerane určené okolnosti a podmienky, za ktorých môžu orgány verejnej moci zasiahnuť do jeho základných práv utajovaným spôsobom.¹⁷²

V kontexte s dôvernými opatreniami pri týchto inštitútoch orgánmi verejnej moci, s ohľadom na nedostatok verejnej kontroly a riziko zneužitia moci sa kladie dôraz na dostatočnú presnosť právneho predpisu. Úroveň presnosti požadovanej po vnútroštátnej právnej úprave, ktorá v žiadnom prípade nemôže počítať so všetkými eventualitami, do značnej miery závisí na obsahu skúmaného textu, na oblasti, ktorú má pokrývať a statusu osôb, ktorým je určená.¹⁷³ Keďže aplikácia opatrení pri týchto inštitútoch sa vymyká kontrole dotknutých osôb, ako aj verejnosti, „zákon“ by bol v rozpore s princípom právneho štátu, ak by právo na interpretáciu výkonnej moci alebo súdu nepoznalo obmedzenia. Preto zákon, aby poskytol osobám adekvátnu ochranu proti svojvóli, musí definovať rozsah a spôsob výkonu takejto moci dostatočne jasne, aby dal jednotlivcovi primeranú ochranu proti svojvoľnému zasahovaniu.¹⁷⁴

Zákonná úprava zásahu musí byť formulovaná tak, aby nebola popretím chránených

¹⁶⁶ Čentéš, J.: *Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 38.

¹⁶⁷ Szczechowicz K., Orlowska- Zielińska B., Chosen aspects of the protection of private communication in legal systems and the influence of the European Court of Human Rights jurisdiction on their formation by the application of procedural telephone interception, *Studia Prawnoustrojowe*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2012, s. 268. Olsson v. Švédsko z 12. marca 1988. K uvedenej požiadavke bližšie pozri text k bodu 1.4 tejto kapitoly.

¹⁶⁸ Wiśniewski A.: Wymóg zgodności z prawem ograniczeń praw i wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. In: *Radca Prawny*, 11, 2003, č. 3, s. 91.

¹⁶⁹ Sokol, T.: *Odposlech*. In: *Státní zastupitelství 2008*, ročník VI., č. 10, s. 18. Malone v. Spojené kráľovstvo z 2. augusta 1984. Lambert v. Francúzsko z 24. augusta 1998.

¹⁷⁰ Handyside Case. A: 1976, č. 24, s. 22, § 48.

¹⁷¹ Malone v. Spojené kráľovstvo z 2. augusta 1984, Amman v. Švajčiarsko z 16. februára 2000, Rotaru v. Rumunsko z 4. mája 2000.

¹⁷² Malone v. Spojené kráľovstvo z 2. augusta 1984, Leander v. Švédsko z 26. marca 1987 a II. ÚS 289/09. Interception of Communication in the United Kingdom, February 1985, HMSO, Cmnd. 9438, In: Halfordová v. Spojené kráľovstvo z 25. júna 1997, ods. 21 a nasl., s. 36.

¹⁷³ Hassan a Tchaouch v. Bulharsko z 26. októbra 2000.

¹⁷⁴ Silver a ostatní v. Spojené kráľovstvo z 25. marca 1983.

práv a tomu musí zodpovedať aj ich interpretácia. Právny predpis musí byť dostupný a predvídateľný.¹⁷⁵

Požiadavka „**dostupnosti**“ je splnená v prípade verejného publikovania právneho predpisu alebo uverejnenia oznámenia o jeho vydaní s určením miesta, kde možno doň nahliadnuť.

V rámci požiadavky „**predvídateľnosti právneho predpisu**“ sa vyžaduje, aby právny predpis dostatočne jasne vo svojich ustanoveniach poskytoval jednotlivcovi náležitú indikáciu podľa okolností a podmienok, za akých je verejná moc zmocnená k zásahu do jeho základných práv (napr. práva na súkromie) v rámci tajných opatrení.¹⁷⁶ Z uvedeného vyplýva, že aj zásah, ktorý má svoj základ v právnej norme, môže za určitých okolností v konkrétnom prípade znamenať porušenie práv garantovaných Dohovorom.¹⁷⁷ Podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva samotný zákon môže porušovať práva jednotlivca, ak je tento jednotlivec priamo ovplyvnený zákonom pri súčasnom nedostatku konkrétného prostriedku na jeho uplatňovanie.¹⁷⁸ Z tohto dôvodu je dôležité, aby zákonný základ prípustného zásahu do základného práva jednotlivca spĺňal podmienku istého stupňa materiálnej kvality. Oprávnený zásah do základného práva možno uskutočniť zákonom len v súlade so všeobecnými princípmi, za ktorých možno obmedziť základné právo jednotlivca.¹⁷⁹

3.2 Zásada legitimacy

V zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva predmetom skúmania **legitímnosti zásahu** do práva na súkromie je posúdenie, či opatrenie umožňujúce zásah do verejnej moci do tohto práva zodpovedalo niektorému z cieľov špecifikovaných Dohovorom. Konkrétne to znamená, že tieto zásahy sa môžu uplatniť len v prípadoch a za okolností, ktoré vyplývajú z článku 8 ods. 2 Dohovoru.¹⁸⁰

V článku 8 ods. 2 Dohovoru sú ustanovené hranice (limity) obmedzenia práva zo strany orgánu verejnej moci, ktoré je prípustné, v prípadoch, „*keď je to, v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.*“ Z uvedeného vyplýva, že ochrana práv uvedených v článku 8 ods. 1 Dohovoru nie je absolútna, pretože článok 8 ods. 2 Dohovoru ustanovuje výnimky, za ktorých možno obmedziť uvedené práva.¹⁸¹

V súvislosti s požiadavkou „**nevyhnutný v demokratickej spoločnosti**“ Európsky súd pre ľudské práva zaujal názor, že slovo „nevyhnutný“ sa nemôže vyčerpať slovami „bežný“, „užitočný“, „rozumný“ alebo „želaný“, ale sa vzťahuje len na existenciu „naliehavej spoločenskej potreby“ vykonať daný zásah. Prvotné posúdenie naliehavej spoločenskej potreby v jednotlivom prípade je na vnútroštátnych orgánoch, ktoré používajú priestor na uváženie a to tak vo vzťahu k povahe cieľa obmedzenia, ako aj na povahu dotknutých činností; ich rozhodnutia zostávajú vystavené prieskumu Európskeho súdu pre ľudské práva.¹⁸²

Z uvedených dôvodov orgánu verejnej moci nestačí preukázanie, že opatrenie je vhodné pre demokratické účely. „Nevyhnutnosť“ zároveň vyžaduje, aby opatrenie bolo úmerné k dosiahnutiu konkrétného cieľa, ktorého sa týka. Pri splnení tejto podmienky sa prihliada najmä na závažnosť trestného činu,¹⁸³ intenzitu zásahu do práva na súkromie.

¹⁷⁵ PL. ÚS 10/2014.

¹⁷⁶ Kopp v. Švajčiarsko z 25. marca 1998.

¹⁷⁷ I. ÚS 117/07, III. ÚS 68/2010 a II. ÚS 96/2010.

¹⁷⁸ Klass a ostatní v. Nemecko zo 6. septembra 1978.

¹⁷⁹ Primerane pozri PL. ÚS 43/95 a PL. ÚS 10/20014.

¹⁸⁰ Čentéš, J.: Odpočúvanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 44.

¹⁸¹ Schorm, V. A.: Několik poznámek k omezení základních práv a slobod zaručených Evropskou úmluvou o lidských právech z důvodu bezpečnosti, Právní aspekty situace po 11. září 2001, Brno, Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2002, s. 82 a nasl.

¹⁸² Dudgeon v. Spojené kráľovstvo z 22. októbra 1981, Silver a ostatní v. Spojené kráľovstvo z 25. marca 1983. Handyside, s. 23; rovnako Case of Young, James and Webster. A: 1976, č. 44, s. 25.

¹⁸³ Drgonec, J.: Limity ústavného práva na súkromie. In: Bulletin slovenskej advokácie, 1996, č. 4, s. 52. Iordachi a ostatní v. Moldavsko z 10. februára 2009.

Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva, „zásah do práva možno považovať za nevyhnutný v demokratickej spoločnosti, len ak konkrétny systém odpočúvania zahŕňa aj primerané a účinné záruky proti zneužitiu“¹⁸⁴ Tieto záruky sa skladajú zo zodpovedajúcich právnych predpisov a účinnej kontroly ich dodržiavania.¹⁸⁵ Kritériá ich hodnotenia majú iba relatívny charakter a závisia od okolností prípadu, ktorými sú najmä podstata, rozsah, a trvanie prostriedkov tajného dohľadu, právny základ pre vydanie povolenia na ich uplatnenie; typ orgánu verejnej moci s právomocou dovoliť uplatňovať a kontrolovať využívanie takých prostriedkov; ako aj formy opravných prostriedkov poskytnutých na preskúmavanie rozhodnutia, ktorým sa dovoľuje tajný dohľad. Zmyslom týchto záruk je poskytnutie primeranej ochrany fyzickej osobe proti svojvoľnému zásahu zo strany orgánov verejnej moci do práva na súkromie. Úkony predstavujúce zásah do súkromia sa nesmú ocitnúť mimo akúkoľvek bezprostrednú (preventívnu a následnú) súdnu kontrolu.¹⁸⁶

V štruktúre článku 8 ods. 2 Dohovoru sa odzrkadľuje tzv. **negatívny záväzok štátu** spočívajúci v obmedzení zásahov verejnej moci do súkromného života a rodinného života¹⁸⁷ každého nositeľa tohto práva (fyzickej osoby); verejná moc sa má zdržať neoprávnených zásahov do súkromného života fyzickej osoby. Jednotlivé okolnosti uvedené v článku 8 ods. 2 Dohovoru predstavujú legitímny cieľ na obmedzenie uvedených práv Zároveň možno zvýrazniť, že podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva, (...) „*keďže tento odsek umožňuje obmedzenie práva zaručeného Dohovorom, musí byť vykladaný zužujúco.*“¹⁸⁸

Obmedzenie základných práv musí okrem iného spĺňať aj limit vzájomnej kolízie týchto práv (t.j. je potrebné ustanoviť kritériá, ktoré určia prioritu jedného práva pred druhým) a legitímny cieľ (t.j. istý verejný záujem na obmedzení).¹⁸⁹ Z hľadiska legitimacy napr. zásahu do práva na súkromie sem možno zaradiť predovšetkým nevyhnutnosť danú verejným (všeobecným) záujmom na ochrane spoločnosti pred trestnými činmi a na tom, aby tieto trestné činy boli zistené a ich páchatelia spravodlivo potrestaní.¹⁹⁰ Sledovaný verejný záujem musí byť dostatočne závažný, aby prevážil záujem jednotlivca na nezasahovaní do jeho práv chránených v článku 8 ods. 1 Dohovoru. V iných prípadoch orgán verejnej moci je povinný zdržať sa akýchkoľvek zásahov do výkonu práva na rešpektovanie súkromia.¹⁹¹

Na podklade uvedených skutočností možno zvýrazniť, že záujem štátu na ochrane pred zločinnosťou zakladajúci legitímnosť zásahov do práva na súkromie musí byť uvedený do rovnováhy so závažnosťou zásahu do tohto práva.

2.3 Zásada proporcionality

Proporcionality zásahu znamená dodržanie rovnováhy vo vzťahu medzi základným právom a výberom prostriedkov, ktorými orgán verejnej moci disponuje pri plnení legitímneho cieľa. Pri výbere prostriedkov, verejná moc je limitovaná tým, že zásah do tohto práva je možný len vtedy, keď je to nevyhnutné (sledovaný cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami), a vykonať ho možno len v duchu požiadaviek kladených na demokratickú spoločnosť vyznačujúcu sa pluralizmom, toleranciou a voľným duchom. Z týchto dôvodov zásah do tohto práva musí zodpovedať naliehavej spoločenskej potrebe a musí byť primer-

¹⁸⁴ Malone v. Spojené kráľovstvo z 2. augusta 1984. Dohovor výslovne neustanovuje kontrolný systém. Európsky súd pre ľudské práva tento systém preskúmvava nepriamo prostredníctvom požiadaviek, ktoré vyplývajú z jeho judikatúry a článkov Dohovoru o možnosti obmedzenia základných práv a slobôd.

¹⁸⁵ Nowicki, M. A., Europejski Trybunał Praw Człowieka : Orzecznictwo. T. 2, Prawo do życia i inne prawa, Kraków : Zakamycze, 2002, s. 826 a nasl.

¹⁸⁶ Camenzind v. Švajčiarsko zo 16. decembra 1997.

¹⁸⁷ Vzhľadom na zameranie tohto príspevku v ďalšej časti rodinnému životu nie je venovaná osobitná pozornosť.

¹⁸⁸ Klass a ostatní v. Nemecko zo 6. septembra 1978.

¹⁸⁹ Primerane pozri Svák, J., Cibulka, L., Klíma, K.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť. Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava, 1. vydanie, 2008, s. 417.

¹⁹⁰ Čentéš, J. – Lazareva, N.: Legalita, legitimita a proporcionality odpočúvania a zaznamenávania telekomunikačnej prevádzky. In: Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného zákonodarstva“ – pocta akademikovi, Dr. H. c. prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. K 80. narodeninám, konanej dňa 19. januára 2012, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, Bratislava, s. 184.

¹⁹¹ Primerane pozri I. ÚS 117/07.

aný sledovanému legitímnemu cieľu a zároveň pri určovaní rozsahu obmedzenia je dôležité zohľadniť podstatu práva, ktoré sa má obmedziť.¹⁹² Preto je vždy dôležité starostlivo zvažovať, ako je zásah intenzívny.¹⁹³

Podľa Pavla Holländera zásada proporcionality je všeobecným testom riešenia kolízie základných práv, prípadne verejných dohier, teda aj kolízie verejných dohier a základných práv kolidujúcich s právom na súkromie.¹⁹⁴

Posúdenie prípustnosti zásahu do súkromnej sféry jednotlivca z hľadiska proporcionality (v širšom slova zmysle) zahŕňa posúdenie:

- A. spôsobilosti (vhodnosti),
- B. potrebnosti,
- C. primeranosti (v užšom zmysle),
- D. minimalizácie obmedzenia základného práva.

Pri posúdení **spôsobilosti (vhodnosti)** konkrétneho opatrenia k naplneniu účelu je zisťované, či konkrétne opatrenie je vôbec schopné dosiahnuť sledovaného legitímneho cieľa, ktorým je ochrana iného základného práva alebo verejného statku (úžitku). Rozsah obmedzenia použitý verejnou mocou má závisieť nielen od cieľa sledovaného obmedzením, ale aj od druhu obmedzovaného práva. Výsledok posúdenia vzťahu primeranosti medzi namietaným zásahom a sledovanými legitímnymi cieľmi bude závisieť od zistenia, či zásah spočíval v relevantných a dostatočných dôvodoch.¹⁹⁵

Základnou ideou zásady proporcionality je obmedziť na najnutnejšiu mieru zásahu do základných práv jednotlivca. Na druhej strane treba mať vždy na zreteli, že všetky základné práva sa chránia len v takej miere a rozsahu, dokiaľ uplatnením jedného práva nedôjde k neprimeranému obmedzeniu, či popretiu iného základného práva. V záujme rešpektovania zásady proporcionality je potrebné selektovať z viacerých dostupných možností pre dosiahnutie cieľa možnosť primerane zaručujúcu potrebnú rovnováhu medzi právom jednotlivca základným právom jednotlivca a záujmami štátu.¹⁹⁶ Z týchto dôvodov v prípade proporcionality treba zvažovať použitie najšetnejšieho prostriedku vo vzťahu k zásahu do základného práva (zásada potrebnosti). Posúdenie potrebnosti sleduje analýzu plurality možných normatívnych prostriedkov vo vzťahu k zamýšľanému účelu a ich subsidiaritu z hľadiska obmedzenia základného práva, alebo verejného statku. Ak možno zákonodarcom sledovaného účelu dosiahnuť alternatívnymi normatívnymi prostriedkami je potom ústavne konformný ten, ktorý danú ústavne chránenú hodnotu obmedzuje v miere najmenej.¹⁹⁷

Posúdenie **primeranosti** (v užšom zmysle), t.j. či ujma na základnom práve nie je neprimeraná vo väzbe na zamýšľaný cieľ, znamená, že opatrenia obmedzujúce základné práva nesmú, ak ide o kolíziu základného práva s verejným záujmom, svojimi negatívmi dôsledkami prevyšovať pozitíva, ktoré predstavuje verejný záujem na týchto opatreniach.¹⁹⁸ Nevyhnutným predpokladom posúdenia primeranosti je pomerovanie (porovnanie) kolízií stojacich ústavných hodnôt. Obsahom tohto pomerovania je posúdenie empirických, systémových, kontextových i hodnotových argumentov. Poslednou okolnosťou posúdenia prípustnosti zásahu o opodstatnenosti priority verejného dobra pred kolíziou s ním stojacim základným právom je nutnou podmienkou rozhodnutia rovnako využitie všetkých možností minimalizácie obmedzenia tohto základného práva.

192 I. ÚS 13/00 a III. ÚS 68/2010. Pozri aj Svák, J.: Ústava Slovenskej republiky v texte európskej komformnosti. v Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie k 20. výročiu prijatia Ústavy SR. Lonfingier. Bratislava, 2012, 359 s. 74.

193 S. a Marper v. Spojené kráľovstvo zo 4. decembra 2008.

194 Holländer, P.: Zásada proporcionality: jednosmerná ulice, nebo hermeneutický kruh? Na príkladoch verejných dohier a základných práv kolidujúcich s právom na súkromí. In: Šimíček, V.: **Právo na súkromí**. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011, s. 46.

195 Gillow v. Spojené kráľovstvo z 24. novembra 1986. Pozri aj W. v. Spojené kráľovstvo z 8. júla 1987, A. B. a C. v. Írsko zo 16. decembra 2010.

196 Peck v. Spojené kráľovstvo z 28. januára 2003.

197 Musil, J. – Švestka, J. – Holländer, P.: Bezpečnostní výzvy a omezení základních práv v postmoderní realitě. Právní aspekty situace po 11. září 2011, Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2002, s. 104-105.

198 Pl. ÚS ČR 4/94, Pl. ÚS ČR 41/02.

Rovnováha verejného záujmu a súkromného záujmu je dôležitým kritériom pre určovanie primeranosti obmedzenia každého základného práva.¹⁹⁹ Podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva požiadavka primeranosti vyžaduje, aby verejná moc preukázala relevantné a dostatočné dôvody na zásah. Požiadavky, ktoré zo zásady proporcionality vyplývajú dopadajú v prvom rade na demokratického zákonodarcu. V oblasti aplikácie práva dopadajú potom na celú oblasť judičiálnu aj správnu a konečne dopadajú, ako ultima ratio, aj na ústavný prieskum normatívnych i individuálnych právnych aktov ústavným súdom. Nutnou podmienkou je taktiež využitie všetkých možností minimalizácie obmedzenia základného práva jednotlivca.

3. Záver

Vo vzťahu k rešpektovaniu práva na súkromie možno uviesť tieto skutočnosti. Rešpektovanie práva na súkromie ako základného práva patrí k znakom právneho štátu. Obmedzenie tohto práva musí rešpektovať hodnoty vytvárajúce koncept právneho štátu. K obmedzeniu súkromia jednotlivca zo strany verejnej moci môže prísť len celkom výnimočne a len v prípadoch, ktoré sú odôvodnené kolíziou s iným základným právom. V prípade stretu základného práva s verejným záujmom je treba posudzovať účel (cieľ) takéhoto zásahu vo vzťahu k použitému prostriedkom. Nevyhnutným predpokladom v tomto prípade je dodržanie kritéria legality, legitimitnosti a proporcionality zásahu, a to najmä s ohľadom na cieľ, ktorý má byť dosiahnutý a na mieru obmedzenia práva na súkromie. Pri nedodržaní niektorého z týchto kritérií, ide o zásah, ktorý nie je v súlade s Dohovorom.

Použitá literatúra

Bates E.: The Evolution of the European Convention on Human Rights: From Its Inception to the Creation of a Permanent Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2010, 608 s., ISBN 978-0-19-920799-2.

Čentěš, J.– Lazareva, N.: Legalita, legitimita a proporcionality odpočívani a zaznamenávania telekomunikačnej prevádzky. In: Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného zákonodarstva“ – pocta akademikovi, Dr. H. c. prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. k 80. narodeninám, s. 183-198, konanej dňa 19. januára 2012, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, Bratislava.

Čentěš, J.: Odpočívanie – procesnoprávne a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C. H. Beck, 2013, 272 s., ISBN 978-80-89603-09-1.

Drgonec, J.: Limity ústavného práva na súkromie. Bulletin slovenskej advokácie, 1996, č. 4, s. 50-61.

Kmec, J., Kosář, D., Kratochvíl, J., Bobek, M.: Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., ISBN 978-80-7400-365-3.

Mates, P.: Ochrana osobných údajů ve zvláštních zákonech. Právní aspekty situace po 11. září 2001, Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2002, 123 – 134 s., ISBN 80-210-3009-7.

Musil, J.-Švestka, J.-Holländer, P.: Bezpečnostní výzvy a omezení základních práv v postmoderní realitě. Právní aspekty situace po 11. září 2001, Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2002, 94 – 106 s., ISBN 80-210-3009-7.

Nowicki, M. A.: Europejski Trybunał Praw Człowieka : orzecznictwo. T. 2, Prawo do życia i inne prawa, Kraków : Zakamycze, 2002, 1504 s. ISBN 83-88551-45-0.

Schorm, V. A.: Několik poznámek k omezení základních práv a slobod zaručených Evropskou úmluvou o lidských právech z důvodu bezpečnosti, Právní aspekty situace po 11. září 2001, Brno, Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2002, 83 – 106 s., ISBN 80-210-3009-7.

199 PL. ÚS 7/96.

- Svák, J.: Zásady a tendencie práva na súkromie. *Justičná revue*, r. 52, 2000, č. 11, s. 1199-1215.
- Svák, J., Šikuta, J.: Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v systéme vnútroštátneho práva. *Notitiae ex Academia Bratislavavensi Iurisprudentiae*, 2008, č. 1, s. 80-87.
- Svák, J., Cibulka, L., Klíma, K.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 1. vydanie, 2008, 977 s., ISBN 978-80-88931-87-4.
- Svák, J.: Ústava Slovenskej republiky v teste Európskej konformnosti. Ústava Slovenskej republiky – 20 rokov v národnom a európskom pohľade. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie k 20. výročiu prijatia Ústavy SR. Lonfínger. Bratislava, 2012, 359 s., ISBN 978-80-971046-1-0.
- Szczechowicz K.: Podsluch telefoniczny w polskim procesie karnym, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2009, 178 s., ISBN 978-83-7299-613-8.
- Šimíček, V.: Právo na soukromí. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011, 212 s., ISBN 978-80-210-5449-3.**

Nenávistný prejav, historická pravda a súčasnosť.²⁰⁰

JUDr. Andrea Erdősová, PhD.

**Ústav Medzinárodného a európskeho práva,
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava
andrea.erdosova@gmail.com**

Abstrakt:

Sloboda prejavu patrí k základným ústavným právam. Pochopenie jej významu a hraníc jej výkonu znamená ich zakotvenie do súčasných ústavnoprávných inštitútov, ktoré predstavujú oporu demokratických zriadení. Je to však tiež otázka politických a teoretických debát o hodnotách, ktoré sa menia oproti minulosti. Právo musí garantovať každému rovnoprávne postavenie a katalóg základných slobôd, medzi nimi právo na slobodu prejavu a ochranu osobnostných práv. Ich napätie je preto treba vyvažovať citlivo, aby nedochádzalo k útokom alebo potlačovaniu práv jednotlivca, či skupiny osôb prostredníctvom šírenia nenávistných myšlienok a názorov.

Kľúčové slová:

hate speech (nenávistný prejav), sudcovská tvorba práva (právo precedensov), juridizácia, popieranie holokaustu, sloboda prejavu, Európsky súd pre ľudské práva

Abstract:

Freedom of speech is among the central values of modern constitutional democracies. Efforts to understand what this freedom mean and what are the limits of its exercising is to translate them into enduring institutional arrangements and constitute a major part of democracies today. It is the question of political and theoretical debates over the values, which are not the same as they were in the past. The law must secure for each person an equal and extensive scheme of basic liberties, including the freedom of speech and protection of his/her personal rights. The tension between them must be balanced very gently as to avoid attacks or disparages a person or group of people through a spread of ideas and attitudes which come from hate speech.

Key Words:

hate speech, judge made law (common law system), juridisation, negation of holocaust, freedom of speech, European Court of Human Rights

Skratky: ESLP (Európsky súd pre ľudské práva), Dohovor (Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd)

Rozdiely koncepcie slobody slova je nutné hľadať nielen v histórii, ktorá Európu poznačila skúsenosťou druhej svetovej vojny, ale aj v systéme práva, ktorý dbá o svoju písanú podobu vždy viac tam, kde je menší priestor pre jeho sudcovskú tvorbu.

Largo sensu, právne systémy rýdzej formy judge made law a kontinentálneho práva sa čoraz viac stierajú a postupne sme svedkami vzájomnej konvergencie súdov na úrovni štátov i nadnárodnej úrovni. Je to rozhodne v oblasti ochrany základných práv a slobôd dôsledok už viac než pol storočia pôsobiaceho a procesne zefektívňujúceho sa konania pred Európskym

²⁰⁰Tento článok je výsledkom projektu VEGA č. 1/0382/14 s názvom **Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva**

súdom pre ľudské práva. Okrem toho, že je počínajúc 1998 r. jeho inštitucionálnym nástrojom stály súd a prakticky od vzniku Rady Európy teoretickým základom Dohovor o ochrane základných práva slobôd, ktorý je interpretovaný ako živý právny nástroj, získal si tento autentický a autoritatívny výklad práva svoje stále miesto. Nie vždy sa tak dialo s nadšením a proaktivitou sudcov v domovských členských štátoch, ale postupne sa judikatúra ESLP stávala integrálnou súčasťou vnútroštátnej doktríny, čím jej podľa nášho názoru vďačíme za to, čo premietame v teórii pod pojmom juridizácia ľudských práv. Ide o pojem výsostne špecifický, a hoci sa náhodne mohol v teórii práva vyskytovať, je to označenie, ktoré do odborného diskurzu priniesol predovšetkým J. Svák, ktorý ho pertraktuje vo viacerých významových rovinách. V našom príspevku si prepožičiame tú, kde juridizácia zastrešuje ochranu, ktorú by teoreticky deklarované práva (law in books) bez nej v praxi nemali garantovať. Je práve úlohou procesu juridizácie, aby sloboda prejavu a ochrana osobnosti vo vzájomnom kontrapunkte dokázali účinne a citlivo čeliť novým podmienkam masových médií, internetu či sociálnych sietí. (law in action)

Na tému slobody prejavu poskytol svoj pregnantný výklad J. Hart, keď odlišil historické korene, ako aj súčasné rozdiely mantinelov slobody prejavu v USA a v Európe. Jeho teoretické východiská sú v mnohom inšpiratívne. Tvrdí, že v Spojených štátoch amerických je presadzovaná teória „trhu myšlienok“, pri ktorej odkazuje na sudcu Brandeisa v prípade *Whitney v. California* (1927), podľa ktorého „(...) sloboda slova končí tam, kde vyriešený prejav vyvoláva jasné a bezprostredné nebezpečenstvo (clear and present danger) nezákonného činu, alebo inak povedané, pokiaľ medzi prejavom a činom už nie je príležitosť k odpovedi.“²⁰¹

Pozadie tejto celospoločenskej atmosféry zrejme ale hneď v základoch kauzálnu spája často citovaný prvý dodatok k americkej ústave, ktorý hovorí, že „Kongres neprijme žiadny zákon, obmedzujúci slobodu slova alebo tlače“.²⁰²

Koincidentne so slobodou slova reaguje súdna prax aj na oblasť ochrany osobnostných práv. V skratke a zjednodušene možno povedať, že spomínaná teória „clear and present danger“ sa objavuje aj vo filozofii ochrany osobnostnej sféry, preto napríklad súkromie politikov v USA prakticky postráda právnu ochranu. *Súdy nie sú považované za fórum vhodné na posúdenie, ktoré skutočnosti zo života politika majú byť predmetom verejnej diskusie.*²⁰³

Dalo by sa povedať, že aj v tomto systéme sa prejavuje zásada „trhu myšlienok“, takže je ponechané verejnosti, aby táto sama určila, čo bude diskutovanou témou a čo je na okraji jej záujmu. Naznačený princíp je ďalej rozvíjaný aj pri postihovaní extrémistických prejavov. Zatiaľ čo v USA je väčšina rasistických, fašistických a iných extrémnych prejavov legálnych, v Európe je uzda ich zákonnosť pevne v rukách trestných kódexov, hoci sú aj tu v jednotlivých štátoch rozdiely, pokiaľ ide o formulácie skutkových podstát, prísnosť trestov, ako aj pokrytie určitých druhov a foriem prejavov extrémizmu. Bez toho, že by sme zachádzali do jednotlivých nuansov slobody prejavu v USA a v Európe, nemožno celkom prehliadnuť aj recentný vývoj histórie, zvlášť zlomový okamih nielen pre USA, ale aj celý civilizovaný zvyšok sveta, ktorý priniesol 11. septembra 2001. Ten zasiahol nielen sféru fyzickej slobody jednotlivca, ale aj pocit neochvejnej istoty pevných demokratických základov, ktoré odolávajú aj široko otvorenej a nehatenej slobode slova. Preto sa zdá, že extrémizmus šírený prostredníctvom realizácie slobody prejavu, spojený s hrozbou terorizmu, je v USA v súčasnosti, oveľa viac ako v minulosti, považovaný iba za „neškodnú“ súčasť slobodného „trhu myšlienok“.

Ak sme na počiatku príspevku naznačili odlišné chápanie slobody prejavu naprieč kontinentami, je treba zároveň zdôrazniť, že tých odlišností je rozhodne dosť na to, aby sa nedotkli aspoň v argumentačnej rovine aj problematiky, ktorá na Slovensku rozprúdila intenzívne debaty o spôsobe formulácie trestného činu alebo viacerých skutkových podstát, ktoré by sa

201 Hart, J.: *Sloboda prejavu v USA a v Európe*, In Právny rozhledy, č. 1/2002, citát s. 29; v referencii na americký prístup bez prihliadania na iné hodnoty a contrario európskej koncepcii pozri i.a. Baker, C. E.: *"Hate Speech"* (2008). *Scholarship at Penn Law*. Paper 207, [online], [cit. 2011-07-17], dostupné: http://lsr.nellco.org/upenn_wps/207

202 „The Constitution of the United States“, Amendment 1, [online], ratifik. 1791-12-15, [cit. 2011-07-20], dostupné: <http://www.usconstitution.net/const.html#Am1>.

203 Hart, J.: *Sloboda prejavu v USA a v Európe*, In Právny rozhledy, č. 1/2002; súdy a sudcovia v americkom modeli nie sú takmer vôbec chránení pred kritikou, prevláda názor, že autoritu súdu nemožno vynucovať ochranou pred slovnými útokmi a zdá sa, že tu nad všetko stojí sloboda slova, k tomu pozri i.a. Kosář, D.: *Kritika soudců. Mýty a polopravdy*, In Zborník z konferencie: VIA IURIS: „Transparentnosť rozhodovania súdov“, konanej 26. novembra 2009 v Senci, ISSN 978-80-970467-5-0., s. 55

týkali tzv. nenávistných prejavov²⁰⁴ alebo prejavov extrémizmu.

V slovenskom právnom poriadku prešiel Trestný kódex v tomto zmysle turbulentným vývojom.²⁰⁵

Názorové prúdy pritom vychádzali z dvoch odlišných prístupov k problematike, ktoré konotujú aj protipólne koncepcie slobody slova v USA a v Európe. Kým prvý z nich nadväzoval na záver Ústavného súdu ČSFR, ktorý zásah do slobody slova vymedzil nedostatkom legitímneho cieľa²⁰⁶, druhý z nich sa týkal hrozby verbálnych a iných prejavov, ktoré môžu podnecovať aj extrémnejšie formy násilia.²⁰⁷

Vo väzbe na hranice útočných prejavov je treba spomenúť rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý uznesením z 10. januára 2002 rozhodol o pozastavení účinnosti § 102 a 103 Trestného zákona- *Hanobenie republiky a jej predstaviteľa*, pretože dospel k záveru, že ich ďalším uplatňovaním môže dôjsť k ohrozeniu slobody prejavu tvoriacej súčasť ako ústavnej úpravy základných práv a slobôd podľa čl. 26 ústavy a čl. 17 Listiny základných práv a slobôd, tak aj medzinárodnoprávnej úpravy podľa čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.²⁰⁸ To sa ale netýka zodpovednosti, ktorá vzniká v oblasti ochrany osobnostných práv, či možnosti trestnej represie pre inú skutkovú podstatu trestného činu.

Postoj Českej republiky k otázkam nenávistného prejavu pars pro toto manifestuje nález Ústavného súdu, ktorý vo vzťahu k pravcovému extrémizmu deklaroval, že „sa stotožňuje s princípmi brániacej sa demokracie, ktorých aplikácia je opodstatnená s prihliadnutím k historickým skúsenostiam s nacistickou a komunistickou totalitou nielen v našom štáte, ale aj v celoeurópskom kontexte. Ak sú odporcovia demokracie a hodnôt, na ktorých demokracia stojí, pripravení na ňu zaútočiť, musí byť aj demokratický režim pripravený brániť sa proti týmto aktom, a to v nutných prípadoch aj obmedzením základných práv.“²⁰⁹

Judikatúru EŠLP v tomto kontexte mapuje predovšetkým prípad **Glimmerveen a Hagenbeck v. Holandsko**²¹⁰. Sťažnosť podal predseda Holandskej ľudovej únie, politickej strany, ktorá presadzovala myšlienku etnicky homogénnej populácie. Tvrdil, že dvojťažďňové väznenie za šírenie horlivých traktátov, porušilo jeho práva podľa článku 10 Dohovoru. Tieto

204„hate speeches“, ktoré sa používajú na označenie slov alebo symbolov, ktoré sú útočné, zastrahujúce, rušivé a ktoré podnecujú násilie, nenávisť alebo diskrimináciu na základe rasy, náboženstva, pohlavia sexuálnej orientácie alebo iného rozlišujúceho statusu, definované podľa: <http://www.enotes.com/genocide-encyclopedia/hate-speech>

205Kým v § 260 Trestného zákona Trestného zákona od jeho prijatia v roku 1961 (účinnosť od 1. januára 1962) bol upravený **zákaz podpory a propagácie fašizmu alebo iných podobných hnutí** a § 261 **verejných prejavov sympatií k nim**, novelou Trestného zákona č. 485/2001 Z.z., došlo k doplneniu § 261 v tomto znení: „Kto verejne prejavuje sympatie k fašizmu alebo k inému podobnému hnutiu uvedenému v § 260 alebo verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje alebo sa snaží ospravedlniť zločiny fašizmu alebo iného podobného hnutia uvedeného v § 260, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“, v ktorom sa počítalo už aj postihovaním tzv. Osviečimskej lži. Nový Trestný zákon (zákon č. 300/2005 Z. z., účinný od 1. januára 2006) spomína popieranie holokaustu v 422 ods. 2: **Trest šesť mesiacov až tri roky odňatia slobody hrozil tomu, kto verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje alebo sa snaží ospravedlniť holokaust.** Napokon od 1. septembra 2009 nadobudla účinnosť novela Trestného zákona (zákon č. 257/2009 Z. z.), podľa ktorej je **zakázané popierať v zásade tie činy, ktoré príslušný medzinárodný trestný súd vyhlásil za genocídu, zločin proti mieru, vojnový zločin alebo zločin proti ľudskosti. Trestné je verejné popieranie, ale tiež popieranie formou výroby, šírenia a prechovávaní materiálov, na ktorých je toto popieranie zachytené (tzv. extrémistických materiálov)**, pričom už nie je uvádzaný termín "holokaust", ale jeho širšie pokrytie pojmami: genocída a zločiny proti ľudskosti a obdobné činy vo všeobecnosti, čo predstavuje podstatnejšie obmedzenie slobody prejavu oproti minulosti.

206konkrétne sa malo postihovať len „aktívne konanie“, a teda „v nijakom prípade samotné myslenie alebo vyznane sa z tohto myslenia“, pozri nález ÚS zo 4. septembra 1992, sp. zn. **Pl. ÚS 5/92**; k tomu porovnaj: „Ak by sme pripustili trestnoprávny postih a akýkoľvek výrok, ktorý je určitej spoločenskej skupine spôsobilý vyvolať emocionálnu bolesť, bola by sloboda prejavu závislá na vôli parlamentnej väčšiny“ In: Lipšic, D.: *K trestnému postihu K trestnému postihu extrémistických prejavov*, In Trestný právo, č. 4, 2003, s. 8

207K tomu pozri i.a. Pirošková, M.: *Osviečimská lož, revizionizmus a negacionizmus* - špeciálna príloha Delet-u. 2005, [online], Bratislava: Delet, o.z., ISSN: 1336-2313, [cit. 2011-07-30], dostupné: <http://old.delet.sk/showarticle.php?articleID=631>

208K tomu pozri uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. januára 2002, **sp. zn. Pl. ÚS 1/02**, ktorý pozastavil účinnosť §§ 102 a 103 Trestného zákona a následne 1. septembra 2012 došlo k zrušeniu sporných ustanovení

209 Nález Ústavného súdu ČR z 27.11.2011, sp. Zn. IV. ÚS 2011/10

210**Glimmerveen a Hagenbeck v. Holandsko**, rozhodnutia ex Európskej komisie o prijateľnosti z **11. októbra 1979**, č. spojených sťažností 8348/78 a 8406/79, k tomu pozri aj Taylor, P.M.: *Freedom of Religion*. UN and European Human Rights Law and Practice, [online], United Kingdom, London: at the University Press, Cambridge, 2005. ISBN 10 0-521-85649-3, [cit. 2011-07-30], dostupné:

http://books.google.com/books?id=sS94Lw9eObIC&pg=PA80&lpg=PA80&dq=Glimmerveen+and+Hagenbeck+v.+Netherlands&source=bl&ots=0j9IXdGMX&sig=ylyxehLZj-ZkL1eC4H_WcC10-pc&hl=sk&ei=TG-CTeHaJsvtsbfj42QAw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CDgQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false

traktáty obsahovali vyjadrenia ako: „Väčšia časť našej populácie má už dlhý čas dosť prítomnosti stoviek tisícov Surinamov, Turkov a iných tzv. „hostujúcich“ pracovníkov, títo v našej krajine už viac nie sú žiadaní.“ Vtedy existujúca Európska komisia potvrdila, že sa sťažovateľ nemôže dovolávať ochrany podľa článku 10 Dohovoru, za predpokladu, že treba aplikovať článok 17 Dohovoru, ktorého účelom je ochrániť ustanovenia obsiahnuté v Dohovore pred totalitnými hnutiami a exploatáciou ich vlastných záujmov.

V kontexte systému Dohovoru sa osoby odsúdené za popieranie holokaustu neraz obracali na štrasburské orgány ochrany práva a namietali porušenie článku 10 Dohovoru a/alebo článku 6 Dohovoru, respektíve článku 3 Dohovoru. Komisia i Súd sa v rámci ustálenej judikatúry odvolávali na článok 17 Dohovoru, podľa ktorého: „Nič v tomto Dohovore sa nemôže vykladať tak, aby dávalo štátu, skupine alebo jednotlivcovi akékoľvek právo vyvíjať činnosť alebo dopúšťať sa činov zameraných na zničenie ktoréhokoľvek z tu priznaných práv a slobôd alebo na obmedzovanie týchto práv a slobôd vo väčšom rozsahu, než to ustanovuje Dohovor.“²¹¹

Popieranie holokaustu alebo dokonca jeho obhajovanie sa teda výrazne prieči cieľu, ktorý sleduje Dohovor, o čom svedčia aj niektoré sťažnosti vedené proti Francúzsku, z nich i.a. prípad **Lehideux a Isorni v. Francúzsko**²¹² v ktorom Súd jednak prihliadol na nemožnosť pokusu falzifikovať overené dejinné fakty, ale aj na potrebu objektivizácie histórie tam, kde sú otázky predmetom odbornej i celospoločenskej diskusie. Sťažovatelia tu namietali odsúdenie za ich vyjadrenia, ktoré údajne implikovali podporu spolupráce s nacistami počas druhej svetovej vojny. Išlo prakticky o uverejnenie výzvy v denníku *Le Monde*, ktorá mala podnietiť čitateľov, aby posielali svoje príspevky Asociáciám na obhajobu pamiatky maršála Pétaína. Súd sa v predmetnej veci odmietol zaoberať historickou rolou maršála Pétaína, ktorá bola predmetom pretrvávajúcej diskusie medzi historikmi, avšak nepatrila do kategórie tzv. overených historických faktov, ako napríklad dokázaných skutočností vzťahujúcich sa k Holocaustu, ktorých negácia alebo revízia sa vymyká ochrane článku 10 Dohovoru v spojení článkom 17 Dohovoru.(ods. 47) Súd nemal pochybnosť o hrozbe popierania takýchto skutočností, naopak zdôraznil, že ich dôležitosť, práve v spojení so spáchanými zločinmi proti ľudskosti, zvyšuje úmerne aj nebezpečenstvo akejkoľvek snahy na ne zabudnúť.(ods. 54) Na druhej strane však vzal do úvahy, že spomínané asociácie boli založené v súlade s právom a nebolo z dôvodu ich činnosti proti nim nikdy vedené žiadne konanie.(ods. 56) Preto Súd nepovažoval odsúdenie sťažovateľov za primerané sledovanému legitímnemu cieľu, takže konštatoval porušenie článku 10 Dohovoru. Prípady zároveň odmietol prejednať podľa článku 17 Dohovoru.

Obrazne, priestor, na ktorom sa stretáva téma „historickej pravdy“ a ochrany osobnostných práv, poskytol pre naše expozé prípad **Karsai v. Maďarsko**, ktorý má svoj hlbší význam aj s ohľadom na aktuálne tendencie niektorých maďarských pravicových exponentov. Zásah do osobnostných práv však nemal prebehnúť z pozície popierača historicky preukázaných skutočností, ale z opačnej strany- od sťažovateľa, namietajúceho porušenie článku 10 Dohovoru. Ten, ako uznávaný historik, autor viacerých publikácií, vedecky skúmal problematiku druhej svetovej vojny, konkrétne plány na vyhľadanie Židov a Rómov. V tlači zaragoval polemicky na tému prejavovania piety voči Pálvi Telekimu.²¹³ Išlo o kontext širšej celospoločenskej debaty, v ktorom sťažovateľ publikoval článok, kritizujúci pravicové médiá, konkrétne pána B.T., prikrášľujúceho osobu Pála Telekiho, ktorého naopak sťažovateľ považoval za jednu z najtrestuhodnejších osobností histórie Maďarska. Kritizovaný novinár B.T. mal podľa neho zbavovať Telekiho zodpovednosti za deportácie maďarských židov, ktoré, ako uvádzal, vyústili do „mierneho židovského výprasku“.

S odkazom na ochranu dobrej povesti, sa pán B.T. vnútroštátne domohol rozhodnutí

211k tomu pozri i.a. **Glimmerveen and Hagenbeek v. The Netherlands** z 11. októbra 1979, č. spojených sťažností 8348/78 a 8406/79; **Nachtman v. Rakúsko**, rozhodnutie o prijateľnosti z 9. septembra 1998, sťažnosť č. 36773/97

212**Lehideux a Isorni v. Francúzsko** z 23. septembra 1998, č. sťažností 55/1997/839/1045; porovnaj mutatis mutandis **Witzsch v. Nemecko** z 20. apríla 1999, č. sťažností 41448/98

213**Karsai v. Maďarsko** z 1. decembra 2009, sťažnosť č. 5380/07; ibidem: Pál Teleki: „Maďarský premiér v rokoch 1920 až 1921; 1939 až 1941, počas oboch jeho vlád bolo prijatých niekoľko antisemitických zákonov a počas jeho druhého funkčného obdobia sa Maďarsko pripojilo k Paktu tripartity. Jeho vláda spolupracovala s nacistickým Nemeckom v prvých rokoch druhej svetovej vojny.“

súdu, ktoré potvrdili zásah do jeho práv a priznali mu peňažnú náhradu nemajetkovej ujmy.

ESLP v rozsudku pripomína, že vyjadrenia sťažovateľa neobsahovali výhradne skutkové tvrdenia, ako to uviedli vnútroštátne sudy a tým znížili úroveň ochrany článku 10 Dohovoru. Vyjadrenia sťažovateľa naopak z faktickej úrovne vychádzajú a držia sa jej. (ods. 34)

Ak kauza v niečom asocjuje nám známejší prípad sťažovateľa Feldeka, paralela nie je náhodná, teda aj Súd zdôrazňuje, že podobne ako v prípade Feldek v. Slovensko, debata sa týkala dôležitého verejného záujmu. Z tohto hľadiska je podstatné, že pán B.T. bol autorom viacerých široko publikovaných článkov na túto tému, čím sa dobrovoľne vystavil riziku verejnej kritiky. Vyjadrenia sťažovateľa boli tlmočené v nepriamej forme, no Súd poznamenáva, že **aj ostrá kritika by bola súčasťou ochrany článku 10 Dohovoru bez ohľadu na to, či bola vyjadrená priamo alebo nepriamo.** (ods. 35)

Nakolko neexistovala naliehavá spoločenská potreba postaviť ochranu osobnostných práv účastníka verejnej debaty nad právo sťažovateľa na slobodu prejavu, Súd jednomyseľne konštatoval porušenie článku 10 Dohovoru.

Je nelahké vysporiadať sa s históriou v krajinách, v ktorých mnohí občania ako pôvodne výrazne angažovaní alebo v rôznych formách sympatizujúci s totalitným režimom, siahajú po rokoch opäť po významnejších politických funkciách a popredných zamestnaneckých pozíciách. ESLP vo svojich rozhodnutiach nadviazal na takpovediac „očistu svedomia“ Európy, čo potvrdil i.a. v prípade **Feldek v. Slovenská republika** z 12. júla 2001, č. sťažnosti 29032/95, v ktorom sa odmietol podpísať pod reštriktívnu definíciu pojmu „fašistická minulosť“. *Pojem je široký, môže v tých, čo ho čítajú vzbudiť rôzne predstavy, pokiaľ ide o jeho obsah a význam. Jednou z nich môže byť tá, že osoba bola vo fašistickej organizácii ako člen, dokonca aj keď to nebolo spojené s osobitnými aktivitami propagujúcimi fašistické ideály. Dovolací súd presvedčivo nepreukázal žiadnu naliehavú spoločenskú potrebu pre postavenie ochrany osobnostných práv verejnej osobnosti nad sťažovateľovo právo na slobodu prejavu a všeobecný záujem na podpore tejto slobody, ak ide o otázky verejného záujmu.*

Aby chránil podstatu práv, v opačnom garde Súd spory týkajúce sa popierania holokaustu vyriešil odkazom na právo každého členského štátu Rady Európy obmedziť slobodu prejavu v predmetnej otázke v záujme zachovania bezpečnosti štátu a ochrany práv a slobôd iných.²¹⁴

Judikatúra ESLP je teda z hľadiska rasistických alebo antisemitických vyjadrení v podstate ustálená, nielen pokiaľ ide o prípustnosť obmedzenia slobody takýchto prejavov, alebo aj uloženia trestných sankcií ich exponentom.²¹⁵

Naproti tomu, podľa názoru K. Reid, *medzi legitímnu reportážou o hanebnom spoločenskom fenoméne a neprípustným opakovaním rasistickej propagandy existuje veľmi krehká hranica.*²¹⁶ Ďalej v texte odkazuje na rozsudok **Jersild v. Dánsko**, ktorý sa týkal sťažovateľa- dánskeho novinára Jensa Olafa Jersilda- zamestnanca dánskej vysielacej spoločnosti (Danmarks Radio), ktorý v programe Sunday News Magazine (Søndagsavisen) odvysielal zostrihaný záznam interview s členmi rasistickej organizácie „zelených bünd“ („grøn-jakkerne). Za odvysielanie uvedeného zostrihu, ktorého súčasťou boli urážlivé a ponižujúce poznámky o prisťahovalcoch a etnických skupinách žijúcich v Dánsku, následne kriticky okomentované sťažovateľom, došlo k jeho odsúdeniu a uloženiu povinnosti zaplatiť pokutu z dôvodu napomáhania šíreniu rasistických názorov. Uvedený trest bol následne potvrdený Vysokým súdom východného Dánska ako aj Najvyšším súdom. Novinár namietal porušenie článku 10 Dohovoru.

Významnou črtou tohto prípadu bolo, že sťažovateľ neurobil sporné vyhlásenia sám, ale pomáhal pri ich šírení vo svojom postavení televízneho novinára zodpovedného za spravodajský program.²¹⁷

²¹⁴ K tomu mutatis mutandis **Rephandl v. Rakúsko**, Rozhodnutie o prijateľnosti zo 16. januára 1996, sťažnosť č. 24398/94

²¹⁵ ad trestnú sankciu za národnosocialistické aktivity pozri i.a. **Shimanek v. Rakúsko**, Rozhodnutie o prijateľnosti z 1. februára 2000, sťažnosť č. 32307/96

²¹⁶ Reid, K.: *A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights*, 3rd ed., 2008, London: Sweet & Maxwell Ltd, 709 p., ISBN 978 1847 031204, p. 349

²¹⁷ **Jersild v. Dánsko** z 23. septembra 1994, č. sťažnosti 15890/89, pozri aj preklad rozsudku dostupný online: http://www.radaeuropy.sk/swift_data/source/dokumenty/rada_europy/institucie/rozsudky/jersild.pdf; odsek 31, s odkazom na odseky 9 až 11 rozsudku

ESLP mal vzhľadom k zistenej zákonitosti i legitímnosti zásahu, za úlohu skúmať predovšetkým to, či odsúdenie sťažovateľa a následne uložený trest boli „nevyhnutné“. Zo spôsobu vedenia a z obsahu reportáží napokon usúdil, že objektívne sa nemohlo zdať, že účelom interview bola propagácia rasistických názorov a myšlienok. Naopak z postojov novinára bolo zrejme, že sa voči týmto rasistickým vyjadreniam kriticky vymedzil. (ods. 33) To bol aj hlavný dôvod, prečo ESLP rozhodol, že rasistické názory troch mladíkov, členov „zelených bünd“, nespádajú pod ochranu Dohovoru, zároveň však pomerom 12 ku 7 hlasom rozhodol, že potrestanie novinára za to, že pomohol rozširovať výroky iných, by vážne ohrozilo prínos tlače k rozprave nad otázkami verejného záujmu, čo predstavovalo porušenie článku 10 Dohovoru.

Všeobecne zložitejšia situácia nastáva v niektorých prípadoch dokazovania subjektívnej stránky. J. Herceg v tejto súvislosti poukazuje na to, že *popierať možno len niečo, čo je pravda* a ak by išlo o úmyselné popieranie, musel by o nepravdivosti páchatel vedieť, alebo byť s ňou uzrozmenný. Ak by ale skutková podstata dopadala iba na vedomé lži o holokauste, minula by sa za zákonodarcom sledovaným účinkom. Hľadanie poľahčujúcich okolností v dovolávaní sa vlastnej nevedomosti alebo akademického bádania po „pravde“ neobstojí tam, kde ide o popieranie historických faktov, o ktorých niet pochýb a ktorých poznaniu bráni „nepoučiteľnosť a zaslepenosť“ obžalovaného.²¹⁸

V posledných mesiacoch sme svedkami polarizujúcich sa na názorov na utečeneckú vlnu pochádzajúcu z viacerých afrických a ázijských krajín, ktoré spoločnosť takpovediac rozdeľujú na veľmi citlivom mieste. Na jednej strane je tu skúsenosť, keď zlyhal „človek“ a jeho morálna zodpovednosť voči tým, ktorí boli v ohrození života počas obdobia Holokaustu, na druhej strane sa do súčasných diskusií miesia obavy o budúcnosť Európskej únie, hodnotového systému Európy ako kontinentu a kultúrnej i náboženskej tradície, hovorí sa častejšie aj o ekonomických rizikách spojených s prisťahovalectvom. O to háklivejšie je treba posudzovať verejne pertraktované názory, ak pochádzajú od politikov, ktorí majú v rukách schopnosť ovplyvňovať väčší počet ľudí a dokonca sa aj sami podieľajú na tvorbe a výkone rozhodnutí. Štrasburský súd prihliadol práve k týmto skutočnostiam, keď riešil prípad **Féret v. Belgicko**. Bol postavený pre úlohu zhodnotiť postoje predsedu belgickej krajine pravicovej strany Národnej fronty, ktorá bola známa svojim vyhraneným postojom voči cudzincom. Dotknutý politik v sťažnosti namietal, že bola porušená jeho sloboda prejavu, keď bol vnútroštátne odsúdený za podnecovanie k nenávisti, diskriminácii a násiliu o.i. za heslá „zastavte islamizáciu Belgicka“ alebo „pošlite domov neeurópskych žiadateľov o prácu“. ESLP však zobral do úvahy naliehavú spoločenskú potrebu, ktorou bola v tomto prípade ochrana práv imigrantov. Konštatoval, že je úlohou verejného predstaviteľa štátu vyjadrovať sa a vystupovať k naliehavým politickým témam, je však potrebné aby sa politik vyhýbal takým prejavom, ktoré by mohli podnecovať k netolerancii. Jeho povinnosťou je brániť demokraciu a jej základy.²¹⁹

Mimo politického spektra, internetové diskusie a sociálne siete sa tiež čoraz častejšie monitorujú za účelom vystopovania autorov nenávistných prejavov s cieľom ich trestno-právneho postihu. Okrem trestného stíhania, ktoré týmito osobám hrozí, zdôrazňuje sa ale viac prevencia, kde môžu byť inšpiráciou krajiny ako Veľká Británia či Dánsko, v ktorých s takými „nenávistníkmi“ pracujú v rámci terapie bývalí radikáli a príslušníci extrémnych hnutí a namiesto trestnej represie nastupuje predchádzanie v podobe tzv. deradikalizačných programov.²²⁰

Internet je však priestorom aj na šírenie tzv. podprahového zla, kde autormi výslovne musia byť osoby, ktoré sa verejne hlásia k extrémnej pravici. Slovo má silnú moc a v rôznych podobách, hoci len hlásenia sa k obhajobe inak legitímnych hodnôt a dobra, môže šíriť nenávisť a opovrhnutie voči určitým skupinám ľudí alebo jednotlivcom. Zatiaľ čo v minulosti boli určité myšlienky a informácie ťažko dosiahnuteľné, dnes leží bremeno skôr na triedení toho, čo spĺňa kvality pravdivostné a hodnotové.

„Vysloviť svoj názor predtým znamenalo dostať sa do nejakého významného média. To

²¹⁸Herceg, J. : *K trestnému postihu osvetímské lži*, In Trestní právo, č. 7-8, 2002, s. 8, analýza prípadov na s. 8-10

²¹⁹ **Féret v. Belgicko** z 16.7.2009, sťažnosť č. 15615/07

²²⁰ Dómeová, A.: Polícia si posvietila na nenávistných diskutéroch. Chystá sa zasiahnuť, Správy, publ. 10. septembra 2015, [cit. 14.9.2015], online:

< <http://www.aktuality.sk/clanok/303796/policia-si-vytiipovala-nenavistnych-diskuterov-chysta-sa-zasiahnuť/> >

chce príležitosti, talent, o niečo sa zaslúžiť. Určitá selekcia tohto druhu –teda nie v zmysle cenúry- vytvárala tlak na validitu šírených názorov. V kybersвете to neplatí, prostredníctvom sociálnej siete sa názory šíria lavínovito. Je to krásny pocit a mnohým sa uľaví, ale ten priestor sa z veľkej časti zahnojí nezmyslami. (...) Postupne ľudia znecitlivia voči informáciám a prestanú byť vnímaví voči správam a vôbec voči medzilidskej komunikácii. (...) je to inflácia informácií a človek ich nedokáže spracovať, čo je obranný mechanizmus mozgu“²²¹

Ako to i.a. s odkazom na nález Ústavného súdu ČR (Pl. 4/94) vyjadril P. Holländer z hľadiska princípu proporcionality, (ktorá sa odráža aj pri jurizdickii ľudských práv – pozn. autorky)-porovnávania proti sebe stojacich práv vychádzajú síce prima facie z rovnocennosti základných práv, resp. verejných statkov, ale tá štruktúra porovnávania po splnení podmienky vhodnosti a potrebnosti, spočíva vo zvažovaní empirických, systémových, kontextových i hodnotových argumentov.²²²

Podľa Masseyho nenávistné prejavy by mali byť suspendované, pretože nevyhnutne vedú k násilii, spôsobujú ujmu špecifickým jednotlivcom alebo skupinám, negatívne pôsobia na verejnú debatu (demokratická diskusia by mala byť oprostená od hnevu a nenávisti) a obsahujú v sebe vnútorné zlo.²²³

Sloboda prejavu teda musí mať svoje limity a nesmie na ne rezignovať ani demokratická forma vlády, práve naopak, tá by voči nim mala byť obzvlášť citlivá, a to najmä s ohľadom na riziká, ktoré môžu pôsobiť proti samotnej podstate demokracie.

Bibliografia chronologicky podľa textu:

Hart, J.: *Sloboda prejavu v USA a v Európe*, In Právny rozhledy, č. 1/2002, s. 28-31

Baker, C. E.: *"Hate Speech"* (2008). *Scholarship at Penn Law*. Paper 207, [online], [cit. 2011-07-17], dostupné: http://lsr.nellco.org/upenn_wps/207

The Constitution of the United States", Amendment 1, [online], ratifik.1791-12-15, [cit. 2011-07-20], dostupné: <http://www.usconstitution.net/const.html#Am1>.

Kosař, D.: *Kritika soudců. Mýty a polopravdy*, In Zborník z konferencie: VIA IURIS: „Transparenťnosť rozhodovania súdov“, konanej 26. novembra 2009 v Senci, ISSN 978-80-970467-5-0., s. 55

Lipšic, D.: *K tretnému postihu extrémistických prejavov*, In Trestní právo, č. 4, 2003, s. 7-8

Pirošíková, M.: *Osvienčimská lož, revizionizmus a negacionizmus* - špeciálna príloha Delet-u. 2005, [online], Bratislava: Delet, o.z., ISSN: 1336-2313, [cit. 2011-07-30], dostupné:

Taylor, P.M.: *Freedom o Religion*. UN and European Human Rights Law and Practise, [online], United Kingdom, London: at the University Press, Cambridge, 2005. ISBN 10 0-521-85649-3

Reid, K.: *A Practitioner´s Guide to the European Convention on Human Rights*, 3rd ed., 2008, London: Sweet & Maxwell Ltd, 709 p., ISBN 978 1847 031204, p. 349

Herceg, J. : *K trestnímu postihu osvětímské lži*, In Trestní právo, č. 7-8, 2002, s. 8, analýza prípadov na s. 8-10

Holländer, P.: *Filipika proti redukcionizmu.*, 1. vydanie. Kaligram, 2009. ISBN 978-80-8101-244, ss. 159-160, referenčný nález Pl. ÚS 4/94

Výborný, Š.: *Nenávistný internet versus právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7357-766-7, s. 57 uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. januára 2002,

221 Höschl, C.: *Evropě hrozí invaze cizích hodnot, ale i nový vůdce*, publ. 6. septembra 2015, zpravy.idnes.cz, online, [cit. 14.9.2015], dostupné: <http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-cyrilem-hoschlem-dgc/domaci.aspx?c=A150902_170215_domaci_jw>

222 Empirický je z hľadiska závažnosti, ktorý je spojený s ochranou základného práva, **systémový** predstavuje zaradenie do štruktúry základných práv a slobôd, **kontextový** pomyšľa na moným negatívnym dosahom obmedzenia jedného práva oproti inému a napokon **hodnotový** predstavuje zvažovanie pozitív v kolízii stojacich základných práv vzhľadom na akceptovanú hierarchiu hodnôt. K tomu viac Holländer, P.: *Filipika proti redukcionizmu.*, 1. vydanie. Kaligram, 2009. ISBN 978-80-8101-244, ss. 159-160, referenčný nález Pl. ÚS 4/94

223 Massey, C. R. *Hate Speech, Cultural Diversity, and the Foundational Paradigms of Free Expression*. UCLA Law Review. 1992, roč. XL, č. 1, s. 103-197, citované podľa Výborný, Š.: *Nenávistný internet versus právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7357-766-7, s. 57

sp. zn. PL. ÚS 1/02, ktorý pozastavil účinnosť §§ 102 a 103 Trestného zákona a následne 1. septembra 2002 došlo k zrušeniu sporných ustanovení

Nález Ústavného súdu ČR z 27.11.2011, sp. Zn. **IV. ÚS 2011/10PL. ÚS ČR 4/94**

Glimmerveen a Hagenbeck v. Holandsko, rozhodnutia ex Európskej komisie o prijateľnosti z **11. októbra 1979**, č. spojených sťažností 8348/78 a 8406/79,

Nachtman v. Rakúsko, rozhodnutie o prijateľnosti z **9. septembra 1998**, sťažnosť č. 36773/97

Lehideux a Isorni v. Francúzsko z **23. septembra 1998**, č. sťažností 55/1997/839/1045

Witzsch v. Nemecko z **20. apríla 1999**, č. sťažností 41448/98

Karsai v. Maďarsko z **1. decembra 2009**, sťažnosť č. 5380/07;

Rephandl v. Rakúsko, Rozhodnutie o prijateľnosti zo **16. januára 1996**, sťažnosť č. 24398/94

Shimanek v. Rakúsko, Rozhodnutie o prijateľnosti z **1. februára 2000**, sťažnosť č. 32307/96

Jersild v. Dánsko z 23. septembra 1994, č. sťažností 15890/89,

Féret v. Belgicko z **16.7.2009**, sťažnosť č. 15615/07

<http://www.aktuality.sk/clanok/303796/policia-si-vytipovala-nenavistnych-diskuterov-chysta-sa-zasiahnut/>

http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-cyrylem-hoschlem-dgc-/domaci.aspx?c=A150902_170215_domaci_jw

JUDr. Boris Balog, PhD.

Fakulta práva Paneurópska vysoká škola, Bratislava

boris.balog@paneuroouni.com

Abstrakt

Príspevok sa venuje právo na súkromie a právo na ochranu osobných údajov so zameraním na ich ochranu v prostredí internetu. Internet so sociálnymi sieťami a vyhľadávačmi znamená rozšírenie možností zasiahnuť do súkromia človeka, ale tiež zasiahnuť do ochrany jeho identity. Klasické ľudskoprávne dokumenty na takúto situáciu vytvorenú špecificky internetom výslovne nereagujú a tým sa vytvára priestor pre rozširovanie ochrany ľudských práv cestou ich juridizácie.

Kľúčové slová:

ochrana súkromia, osobné údaje, Facebook, Google

Abstract

The Paper considers the right to privacy and the right to protection of personal data, focusing on their protection on the Internet. Internet for its social networking and search means extending opportunities to intervene in the privacy of a person, but also undermine the protection of his identity. Classical human rights documents don't expressly react on such situation created specifically by Internet and thus creates a space for the dissemination of the protection of human rights through their juridisation.

Key words:

Protection of Privacy, personal data, Facebook, Google

1. Úvod

Juridizácia ľudských práv znamená tiež rozširovanie katalógu ľudských práv cestou súdnych orgánov, a to či už národných alebo medzinárodných, osobitne európskych, v tom zmysle, že ľudskému právu, ktoré je známe národným a medzinárodným ľudskoprávnym dokumentom dáva nový obsah, nové chápanie, resp. jeho dovtedajší, možno konzervatívny obsah a chápanie rozširuje.

Týka sa to aj práva na súkromie, ktoré je štandardnou súčasťou národných a európskych ľudskoprávných dokumentov, ale ktorého obsah sa postupom času mení a vyvíja. Pri nezmenenej pozitívnej úprave je to práve cesta súdnych orgánov, ktoré dokážu dať tomuto právu nový obsah a umožnia jeho použitie aj v situáciách, ktoré v čase jeho pozitívnej kodifikácie buď neexistovali vôbec, alebo nie v takej podobe, ako ich poznáme dnes. Tým práve cesta juridizácie ľudských práv umožní ich uplatnenie v rýchlo sa meniacej dobe a poskytuje ochranu človeku aj v situácii, ktorá je nová alebo dovtedy neznáma.

Ústavná úprava práva na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života v čl. 19 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) a práva na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe v čl. 19 ods. 3 ústavy zodpovedá úprave a ochrane týchto práv v eu-

²²⁴Tento článok je výsledkom projektu VEGA č. 1/0382/14 s názvom **Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva**

rópskych dokumentoch o ľudských právach a základných slobodách.

Právo na súkromie zarúčené čl. 19 ods. 2 ústavy spočíva v práve jednotlivca rozhodnúť podľa vlastného uváženia, či a v akom rozsahu majú byť skutočnosti z jeho súkromného života sprístupnené iným. Predmetom ochrany je vnútorná, intímna sféra života fyzickej osoby, ktorú utvárajú skutočnosti jeho súkromného života.²²⁵

Ústava v čl. 19 ods. 2 a 3 vychádza z čl. 8 Dohovoru - Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života -

1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydli a korešpondencie.
2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.

Z hľadiska skúmania práva na zmiznutie z internetu je vo vzťahu k čl. 8 Dohovoru, osobitne k jeho odseku 2 dôležité, že tento odsek sa venuje výslovne vertikálnym vzťahom a v oblasti verejnej moci poskytuje ochranu súkromného a rodinného života pred štátnymi orgánmi a zásahmi z ich strany. Tým odsek 2 predstavuje svojim spôsobom zúženie odseku 1, ktorý priznáva právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života každému *erga omnes*. Chápanie primárnej ochrany súkromia a súkromného života vo vertikálnych vzťahoch zodpovedalo dobe, kedy bol Dohovor prijímaný a potrebám, ktoré boli takouto úpravou sledované. V súčasnej dobe je ale namiesto potreba ochrany súkromia a súkromného života v horizontálnych vzťahoch možno ešte výraznejšia, ako vo vzťahoch vertikálnych. Úprava v čl. 19 ústavy je v tomto smere otvorenejšia a flexibilnejšia ako čl. 8 ods. 2 Dohovoru, pretože ústava v čl. 19 ods. 2 a 3 tam zarúčené práva neviaže špecificky na verejnú moc, resp. verejnú autoritu. Ochrana práv zarúčených v čl. 19 ods. 2 a 3 ústavy sa týka tak vzťahov vertikálnych, tieto budú pravdepodobne stále na prvom mieste, ale aj vzťahov horizontálnych. Takémuto chápaniu zodpovedajú aj názory Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý k čl. 19 ods. 2 vyslovil, že „Ústava v čl. 19 ods. 2 nezaručuje ochranu súkromného a rodinného života pred akýmkoľvek zasahovaním. Zaručuje ochranu len pred takým zasahovaním, ktoré je neoprávnené. V súlade s účelom práva na súkromie môžu orgány verejnej moci, fyzické aj právnické osoby zasahovať do súkromného a rodinného života iných vtedy, ak ich zasahovanie možno hodnotiť ako oprávnené. Podmienkou ústavnosti takéhoto obmedzenia práva na súkromie je jeho určenie v súlade so všetkými normami ústavy, ktoré sú právne významné pri uplatňovaní práva na súkromie.“²²⁶ Rovnaký názor vyslovil Ústavný súd Slovenskej republiky už v roku 1996. Do súkromia a do práva na súkromie môžu zasahovať aj súkromné osoby a ochrana súkromia pri takýchto zásahoch musí byť rovnako intenzívna ako ochrana súkromia pred verejno-mocenskými zásahmi. V spojení s modernými informačnými technológiami, ktoré sú súkromné a nie sú vlastnené a riadené orgánmi verejnej moci, začína stále viac a viac vystupovať do popredia práve ochrana súkromia pred súkromnými zásahmi v horizontálnej rovine.

Úprava ochrany súkromného a rodinného života v Charte základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“) v čl. 7 - Rešpektovanie súkromného a rodinného života - zaručuje, že „Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydli a komunikácie“. Táto úprava korešponduje v úpravou v čl. 8 ods. 1 Dohovoru, ale z hľadiska skúmania práva na zmiznutie z internetu prináša významný posun – neposkytuje totiž ochranu súkromiu pri korešpondencii, čo je terminológia Dohovoru päťdesiatych rokov minulého storočia, ale poskytuje ochranu súkromiu pri komunikácii, čo je podľa mňa rozšírenie tejto ochrany, napr. smerom k ochrane súkromia na sociálnych sieťach, ktoré podľa mňa nepredstavujú prostriedok korešpondencie, ale iste predstavujú prostriedok komunikácie.

Na čl. 7 Charty nadväzuje čl. 8 Charty - Ochrana osobných údajov -

225 ČiČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Matica Slovenská, Bratislava, 1997, s. 104.

226 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 13/00.

1. Každý má právo na ochranu osobných údajov, ktoré sa ho týkajú.
2. Tieto údaje musia byť riadne spracované na určené účely na základe súhlasu dotknutej osoby alebo na inom oprávnenom základe ustanovenom zákonom. Každý má právo na prístup k zhromaždeným údajom, ktoré sa ho týkajú, a právo na ich opravu.
3. Dodržiavanie týchto pravidiel podlieha kontrole nezávislého orgánu.

Článok 7 Charty zaručuje právo na rešpektovanie súkromného života, kým článok 8 Charty výslovne upravuje právo na ochranu osobných údajov. Odseky 2 a 3 tohto posledného uvedeného článku Charty spresňujú, že tieto údaje musia byť riadne spracované na určené účely na základe súhlasu dotknutej osoby alebo na inom oprávnenom základe ustanovenom zákonom a že každý má právo na prístup k zhromaždeným údajom, ktoré sa ho týkajú, a právo na ich opravu a že dodržiavanie týchto pravidiel podlieha kontrole nezávislého orgánu.

Úprava ochrany osobných údajov v čl. 8 ods. 2 Charty priniesla posun aj oproti úprave ochrany osobných údajov v ústave, a to v rozsahu, v akom výslovne zaručuje dotknutej osobe aj právo na opravu zhromaždených údajov. Táto oprava, resp. právo na opravu by mohla znamenať aj vymazanie alebo iné odstránenie zhromaždených osobných údajov napr. zo sociálnych sietí, či z internetu ako takého.

2. Sociálne siete a právo na súkromie

Sociálna sieť je služba na internete, ktorá registrovaným členom umožňuje si vytvárať osobný verejný alebo čiastočne verejný profil, komunikovať spolu s ostatnými užívateľmi, zdieľať informácie, fotografie, videá, prevádzkovať chat a ďalšie aktivity. Niekedy sa za sociálnu sieť považujú aj internetová diskusné fóra, kde si užívatelia vymieňajú názory a poznatky na vybrané témy. Komunikácia medzi užívateľmi sociálnych sietí môže prebiehať buď súkromne medzi dvoma používateľmi alebo (najčastejšie) hromadne medzi užívateľom a skupinou s ním prepojených ďalších používateľov. V súčasnosti najznámejšou a najväčšou sociálnou sieťou na svete je Facebook s počtom približne 1,4 miliardy registrovaných užívateľov.

Jednou z najviac diskutovaných tém okolo sociálnych sietí je zdieľanie a možnosti zneužitia citlivých dát, dôveryhodnosť oznámení a dôveryhodnosť identity užívateľa. Obmedzený a opatrný prístup zvolila na svojom začiatku sociálna sieť LinkedIn pre profesijné kontakty, do ktorej bolo možné sa prihlásiť len na pozvanie niekoho, kto už v sieti fungoval a navyše bolo užívateľom doporučované, aby si požívali len dôveryhodné kontakty, ktoré poznajú profesne. Úplne opačný prístup zvolila sieť Facebook, kam sa mohol zaregistrovať ktokoľvek s e-mailovou adresou, pričom údaje uvádzané osobou v profile nemusia zodpovedať skutočnosti.

Rizikom zásahu do súkromia na sociálnych sieťach je najmä skutočnosť, že predmetom zverejnenia môžu byť skutočnosti zo života človeka bez toho, aby sám toto zverejnenie uskutočnil alebo inicioval, resp., aby mal nad ním nejakú kontrolu, či vôbec o ňom vedomosť. Predmetom zverejnenia môže byť tak komentár, ale aj fotografie či videá. Zásah do súkromia je o to závažnejší, že zachytenie fotografie, či videa a ich zverejnenie na sociálnej sieti je dnes možné úplne bezproblémovo v podstate každým mobilným telefónom a dokáže to urobiť ktokoľvek v podstate online v reálnom čase a zverejniť to okamžite a bez nejakých technických komplikácií na sociálnej sieti. Ide o zásah do súkromia, ktorý má horizontálny charakter a ochrana proti nemu nie je jednoduchá. Otázkou, ktorá presahuje rámec tohto príspevku a odpoveď na ňu nie je jednoduchá, ale je mnohovrstvová a mnohorozmerná je, aká by mala byť úloha štátu v takejto situácii. Či by štát mal len vytvárať základné pravidlá pre ochranu osobných údajov ako takých, ale bez osobitnej úpravy a regulácie sociálnych sietí a tiež by mal vytvárať základné pravidlá ochrany osobnosti, súkromia a osobných údajov tak ako v každej inej situácii, alebo by mal osobitne regulovať sociálnu sieť. Miera zásahu štátu by tiež mohla závisieť od vnútornej sebaregulačnej schopnosti každej sociálnej siete. Takúto vnútornú regulačnú snahu vidieť pri niektorých internetových vyhľadávačoch, ako napr. služba Google Removals.

Existenciu Facebooku si všimol aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný

súd“), aj keď jeho postoj k nej je výrazne konzervatívny a myslím, že aj výrazne teoretický. Ústavný súd sa venoval Facebooku v súvislosti s komunálnymi voľbami a porušovaním obmedzujúcich pravidiel volebnej kampane. Vo vzťahu ku sociálnej sieti, ktorá má 1,4 miliardy užívateľov vyslovil ústavný súd zaujímavý názor, že „prístup verejnosti na túto sieť je viazaný na registráciu prostredníctvom emailu a uvedením mena a hesla, t. j. je určitým spôsobom obmedzený“.²²⁷ Nie som si istý, či ústavný súd a jeho sudcovia vedia, čo je to registrácia prostredníctvom e-mailu a uvedenie mena a hesla, resp. čo si pod tým predstavujú. V skutočnosti ide totiž o úkon, ktorý trvá doslova niekoľko sekúnd a je ho možné urobiť prostredníctvom celého množstva technických prostriedkov a zvládajú ho deti už na základnej škole, možno aj mladšie.

Ústavný súd je ale vo vzťahu k Facebooku kludný, v podstate v ňom žiadne ohrozenie nevidí, pretože ho chápe ako niečo obmedzené. Obmedzené na 1,4 miliardy užívateľov.

Aj v ďalšom rozhodnutí sa ústavný súd venoval Facebooku, kde k jeho charakteru vyslovil, že z „povahy sociálnej siete Facebook ako rozsiahleho komunitného webového systému, ktorý je primárne prostriedkom sociálnej komunikácie, nie prostriedkom pravidelného informovania verejnosti, ústavný súd konštatuje, že nejde o hromadný informačný prostriedok“.²²⁸ Iste, nejde o klasický hromadný informačný prostriedok, ako napr. noviny alebo rozhlas, či úradnú tabuľu obce, ale na druhej strane, schopnosť Facebooku poskytovať a šíriť informácie vysoko prekračuje schopnosti akéhokoľvek domáceho slovenského hromadného informačného prostriedku. Facebook nemá hranice a prekonáva úplne ľahko aj jazykové rozdiely. Slovenský rozhlas dokopy nikto nepočúva ani na Slovensku, Slovenskú televíziu dokopy nikto nesleduje ani na Slovensku, slovenské noviny dokopy nikto nečíta ani na Slovensku a v zahraničí už úplne nikto. Facebook ale takéto obmedzenie nepozná, informácia na ňom zverejnená sa šíri svetom bez ohľadu na hranice a bez ohľadu na jazyk. Preto je aj z hľadiska informovania oveľa intenzívnejším zdrojom ako akýkoľvek domáci prostriedok hromadného informovania verejnosti.

Hlbšie ponorenie do problematiky Facebooku, ale aj hlbší zmysel pre pochopenie toho, čo to vlastne Facebook je, v porovnaní so slovenským ústavným súdom, ukázal Ústavný súd Českej republiky.

„Facebook je rozsáhlou multifunkčnou internetovou sociálnou sieťou. Jedná sa o komunikačnú platformu, ktorá primárne slúži k navazovaniu a udržiavaniu vzťahov online a k šíreniu informácií. Facebook umožňuje predovšetkým vytváranie sietí sociálnych kontaktov, komunikáciu medzi užívateľmi, vzájomné sdieľanie najrôznejších multimediálnych obsahov, organizáciu udalostí a prezentáciu užívateľov, má však také mnoho ďalších funkcií. Po registrácii má užívateľ možnosť vyhľadať ďalších užívateľov tejto siete, se ktorými by bol rád v kontakte, a požiadať je o „prátelstvo“ (potvrzení oboustranného zájmu o tento kontakt).

Užívateľ si môže individuálne nastaviť kromě jiného i rozsah sdieľaní uverejňovaných informácií a pomocou nástrojov ochrany súkromia tak má možnosť zvoliť, kto uvidí jím zverejňovaný obsah alebo jeho se týkajúci obsah, kto a ako jej môže kontaktovať a vyhľadať. Jinými slovami - profil užívateľa na sociálnej sieti môže fungovať otvorene (je verejný pre všetky ostatné užívateľov Facebooku alebo dokonca všetky užívateľov internetu) alebo uzavrene (stážovateľ buď obecně volí, jakému okruhu užívateľů zveřejní své informace, nebo tuto volbu může provádět i u jednotlivých příspěvků a informací zvlášť).

Komunikácia na Facebooku môže zjednodušene povedané prebiehať pomocou tzv. „chatu“ (diskuze), pomocou správ (možnosť poslať si správy s jediným užívateľom či s určitým okruhom užívateľov) alebo prostredníctvom profilovej (osobnej) stránky každého užívateľa, na ktorú môže umiestňovať príspevky sám užívateľ, ale i ostatní užívateľi, pokiaľ to individuálne nastavenie užívateľa umožňuje. Dľa užívateľom zvoleného nastavenia súkromia môže byť obsah profilovej stránky užívateľa prístupný len jeho priateľom, vybraným okruhom - skupinám priateľov, všetkým osobám registrovaným na sieti Facebook alebo i osobám neregistrovaným do siete Facebook, ale využívajúcim internet (viz www.facebook.com).

V tejto súvislosti sa Ústavní soud nemôže prikloniť k záveru Obvodního soudu pro Prahu 9, že sociálna sieť Facebook nie je určená na súkromnú komunikáciu, keďže sa jedná o rozsiahly spo-

²²⁷ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 42/2011.

²²⁸ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 25/2015.

lečenský webový systém sloužící ke komunikaci mezi uživateli a sdílení multimediálních dat, který je aktivně využíván více než miliardou uživatelů.

Povaha sociální sítě Facebook není dle názoru Ústavního soudu jednoznačně soukromá či veřejná. Vždy záleží na konkrétních uživateli, jakým způsobem si míru soukromí na svém profilu, případně přímo u jednotlivých příspěvků, nastaví. Teoreticky může uživatel prostřednictvím této sítě komunikovat pouze s jediným dalším uživatelem, a to aniž by tuto komunikaci mohli vidět, či do ní zasahovat, ostatní uživatelé. Taková komunikace by pak jistě mohla být považována za ryze soukromou, byť skutečněnou prostřednictvím sociální sítě využívané miliardou uživatelů, stejně jako je za soukromou možno považovat emailovou komunikaci dvou osob, uskutečněnou např. prostřednictvím emailové služby Gmail (www.gmail.com), kterou takéž využívají miliony uživatelů (obdobně v České republice např. emailová služba dostupná na stránkách www.seznam.cz). Uživatel sociální sítě Facebook však má možnost učinit svůj profil také zcela veřejným a tedy přístupným všem uživatelům sociální sítě Facebook, případně i všem uživatelům sítě internet. Tato možnost je hojně využívána např. politickými stranami, zájmovými skupinami, umělci, poskytovateli služeb, obchodníky a dalšími, jejichž cílem je prezentovat se prostřednictvím sociální sítě Facebook co nejširšímu počtu uživatelů internetu. Toto nastavení ale volí i část „běžných“ uživatelů.“²²⁹

Zverejnenie obsahu informácií na internetových stránkach sa líši od územne obmedzeného šírenia informácií takými médiami ako sú tlačoviny v tom, že cieľom tohto zverejnenia je v zásade všade prítomnosť obsahu uvedených informácií. S týmto obsahom sa môže okamžite zoznámiť neobmedzený počet užívateľov internetu kdekoľvek na svete nezávisle na tom, či má jeho vydavateľ v úmysle, aby bol tento obsah prístupný aj mimo členského štátu jeho sídla a mimo jeho kontroly.

Aj preto je ochrana súkromia a osobných údajov na Facebooku, či inej sociálnej sieti, témou stále viac aktuálnejšou a páličivejšou a ide o vzťah v zásade horizontálny, kde sociálna sieť a jej prevádzkovateľ vystupuje iba ako poskytovateľ služby, ktorý do jej obsahu nevstupuje a ponecháva jeho formovanie na užívateľoch sociálnej siete.

3. Smernica Európskej únie

V sekundárnom práve Európskej únie upravuje ochranu fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov smernica Európskeho parlamentu a Rady 95/46/ES z 24. októbra 1995 o ochrane fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov a voľnom pohybe týchto údajov (ďalej len „smernica“). Táto smernica sa vzťahuje na osobné údaje úplne alebo čiastočne spracovávané automatizovanými prostriedkami a tiež na osobné údaje spracovávané inými ako automatizovanými prostriedkami, ktoré tvoria súčasť nejakého informačného systému.

Smernica podlieha transpozícii v jednotlivých členských štátoch Európskej únie do vnútroštátnej legislatívy. Účelom vnútroštátnych zákonov o spracovaní osobných údajov je ochrana základných práv a slobôd, najmä práva na súkromie, ktoré priznáva článok 8 Dohovoru.

Aj informačné systémy, súčasťou ktorých je spracovanie osobných údajov, musia rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb, najmä právo na súkromie, bez ohľadu na národnosť alebo miesto pobytu týchto osôb a že tieto systémy musia prispievať k hospodárskemu a sociálnemu pokroku, rozširovaniu obchodu a blahobytu jednotlivcov.

Základná požiadavka smernice, ktorá podlieha transpozícii v členských štátoch Európskej únie je, že spracovanie osobných údajov sa musí vždy pohybovať v medziach zákona a musí byť korektné z hľadiska jednotlivcov, ktorých sa týka. Spracované osobné údaje musia byť adekvátne, relevantné a ich rozsah nesmie byť väčší ako vyžaduje účel ich spracovania. Súčasne, účel spracovania osobných údajov musí byť jasný a oprávnený a musí byť stanovený v čase zhromažďovania osobných údajov a pre prípad, že sa účel spracovania osobných údajov stanoví až po zhromaždení osobných údajov, nesmie byť takto následne stanovený účel nezlučiteľný s pôvodne určeným účelom spracovania osobných údajov.

Princípy ochrany osobných údajov stanovené v smernici sa musia vzťahovať na lubovoľné

²²⁹ Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. III. ÚS 3844/13.

informácie, týkajúce sa identifikovateľnej osoby a aby spracovanie osobných údajov bolo zákonné, musia byť splnené dve kumulatívne podmienky, po prvé, že spracovanie osobných údajov musí byť potrebné na splnenie legitímnych záujmov, ktoré sleduje osoba zodpovedná za spracovanie osobných údajov alebo tretie osoby, ktorým sú údaje sprístupnené, a po druhé, že neprevyšujú základné práva a slobody dotknutej osoby. Napriek tomu treba prihliadať na skutočnosť, že druhá z týchto podmienok si vyžaduje zvaženie protichodných práv a záujmov, ktoré v zásade závisí od konkrétnych okolností jednotlivého prípadu a v rámci ktorého osoba alebo inštitúcia spracovávajúca osobné údaje, musí prihliadať na význam práv dotknutej osoby vyplývajúci z článkov 7 a 8 Charty.

Súčasne, ak má byť spracovanie osobných údajov korektné, musí mať dotknutá osoba možnosť dozvedieť sa o existencii spracovateľskej operácie a ak sú údaje zhromažďované od tejto osoby, musia jej byť poskytnuté presné a úplné informácie s ohľadom na okolnosti zhromažďovania. Osobné údaje musia byť spracovávané korektné a zákonne, zhromažďované za vymedzeným, jasným a oprávneným účelom a že nebudú ďalej spracovávané spôsobom, ktorý by nebol zlučiteľný s týmito cieľmi. Pojem „*spracovanie*“ použitý v článku 3 ods. 1 smernice podľa definície uvedenej v jej článku 2 písm. b) znamená „*vykonávanie akýchkoľvek operácií alebo súboru operácií s osobnými údajmi s použitím alebo bez použitia automatizovaných prostriedkov*“. Toto posledné ustanovenie uvádza viacero príkladov takýchto operácií, medzi ktoré patrí sprístupnenie pomocou prenosu, rozširovanie, alebo sprístupňovanie akýmkoľvek iným spôsobom. Z uvedeného vyplýva, že operácia spočívajúca v zobrazení osobných údajov na internetovej stránke je takýmto spracovaním.

Z hľadiska práva na zmiznutie z internetu je kľúčovým ustanovenie čl. 12 písm. b) smernice, ktoré zabezpečuje právo dotknutej osoby dosiahnuť od prevádzkovateľa opravu, výmaz alebo rozklad údajov, ktorých spracovanie nevyhovuje ustanoveniam tejto smernice, najmä ak majú tieto údaje neúplný alebo nepresný charakter. Dožadovať sa výmazu údajov znamená vlastne odstrániť niektoré údaje z internetu a teda z neho v podstate (aspoň v určitom želanom rozsahu) zmiznúť.

4. Porušenie práva na súkromie a vznik nového práva na zmiznutie

Internetové vyhľadávače zverejňujú a poskytujú rôzne údaje o fyzických osobách nielen bez ich vedomia, či bez ich pričinenia, ale mnohokrát aj proti ich vôli. Dochádza tým k porušovaniu ich práva na súkromie, ktoré preyšuje právo na zverejnenie nejakej informácie, čo naplnia právo na prístup k informáciám. Z Charty vyplýva právo na opravu takýchto informácií, čo premenené na drobné v zmysle smernice môže znamenať tiež právo na vymazanie takýchto údajov z internetu. Z práva na súkromie teda pramení nové právo, ktoré nie je výslovnou súčasťou národného alebo európskeho katalógu základných práv a slobôd, ale je to právo, ktoré vzniklo na základe súdneho rozhodnutia, a to právo na zmiznutie z internetu, právo byť zabudnutý. Špecificky má toto právo význam v horizontálnych vzťahoch, pretože sa týka súkromnej osoby, jej osobných údajov, jej súkromia, v podstate jej života. Súkromná osoba vystupuje tiež na druhej strane – prevádzkovateľom internetového prehliadača je súkromná osoba ako podnikateľ, obchodná spoločnosť, ktorá v rámci svojej podnikateľskej činnosti poskytuje internetové vyhľadávacie služby síce bezodplatne, ale zarába na reklame, zisky z ktorej sa odvíjajú od návštevnosti toho ktorého vyhľadávača.

Kľúčové postavenie medzi internetovými vyhľadávačmi má vyhľadávač spoločnosti Google. Tento sa stal automatickou súčasťou života ľudí a mnohí si už bez neho ani nedokážu predstaviť svoj život, či už súkromný alebo pracovný. Google je významným zdrojom mnohých poznatkov a údajov, informácií a vecí, ku ktorým sa dokáže človek ľahko dostať a ku ktorým by sa inak nedostal či už vôbec alebo iba s veľkou námahou. O Googli ale naplno platí, že je dobrý sluha ale zlý pán.

Charakter tohto internetového vyhľadávača a jeho schopnosť zasiahnuť so súkromia osoby a do jej osobných údajov, teda schopnosť Googlu tieto práva porušiť boli predmetom konania Súdného dvora Európskej únie v konaní o predbežnej otázke vo veci C-131/12 Google Spain SL a Google Inc. proti Agencia Espanola de Proteccion de Datos (AEPD) a Mario Costeja González zo dňa 13. mája 2014 (ďalej len „rozsudok“).

Súd sa musel v tomto konaní vysporiadať s otázkou, či možno činnosť vyhľadávača považovať za spracovanie údajov, ktoré sa nachádzajú na webových stránkach tretích osôb zobrazených na zozname výsledkov vyhľadávania príslušného vyhľadávača, keďže tieto vyhľadávače spracovávajú informácie prístupné na internete v ich celistvosti bez toho, aby rozlišovali medzi osobnými údajmi a inými informáciami. Navyše aj za predpokladu, že by sa táto činnosť kvalifikovala ako „*spracovanie údajov*“ podľa smernice, poskytovateľa vyhľadávača nemožno považovať za „*prevádzkovateľa*“ tohto spracovania, ak mu uvedené údaje nie sú známe a nevykonáva nad nimi kontrolu.

Súd v tomto konaní dospel k záveru, že automatickým, neustálym a systematickým preskúvaním internetu na účely vyhľadávania informácií, ktoré sú tam uverejnené, poskytovateľ vyhľadávača zbiera takéto údaje, ktoré následne vyhľadáva, zaznamenáva a organizuje v rámci svojich indexačných programov, ďalej uschováva na svojich serveroch a sprístupňuje svojim používateľom vo forme zoznamov výsledkov ich vyhľadávania. Keďže tieto operácie sú výslovne uvedené v článku 2 písm. b) smernice, musia byť kvalifikované ako „*spracovanie*“ osobných údajov v zmysle tohto ustanovenia smernice, pričom je irelevantné, že poskytovateľ vyhľadávača uplatňuje rovnaké operácie aj na iný druh informácií a nerozlišuje medzi týmito informáciami a osobnými údajmi.

Poskytovateľ vyhľadávača stanovuje ciele a prostriedky tejto činnosti a tým aj spracovania osobných údajov, ktoré sám vykonáva v rámci uvedenej činnosti, a v dôsledku toho musí byť považovaný za „*prevádzkovateľa*“ zodpovedného za spracovanie osobných údajov podľa článku 2 písm. d) smernice.

Činnosť vyhľadávača má rozhodujúcu úlohu pri globálnom šírení vyhľadaných údajov, keďže ich robí prístupnými každému používateľovi internetu, ktorý uskutočňuje vyhľadávanie na základe mena dotknutej osoby, vrátane používateľov internetu, ktorý by inak nenašiel webovú stránku, na ktorej boli tieto údaje pôvodne uverejnené.

Organizácia a zhromažďovanie informácií uverejnených na internete uskutočnené vyhľadávacmi s cieľom zjednodušiť ich používateľom prístup k nim môže v prípade, že ich vyhľadávanie sa uskutoční na základe mena fyzickej osoby viesť k tomu, že títo používatelia prostredníctvom zoznamu výsledkov získajú štruktúrovaný prehľad informácií o vyhľadávanej osobe, dostupných na internete, ktoré im umožnia vyhotoviť si viac či menej podrobný profil dotknutej osoby.

V tejto súvislosti je potrebné tiež uviesť, že spracovanie osobných údajov vykonané poskytovateľom vyhľadávača, by sa mohlo podstatne dotknúť základných práv na rešpektovanie súkromného života a na ochranu osobných údajov v prípade, že je vyhľadávanie pomocou tohto vyhľadávača uskutočnené na základe zadania mena a priezviska fyzickej osoby, ak uvedené spracovanie umožní každému používateľovi internetu získať prostredníctvom zoznamu výsledkov štruktúrovaný prehľad informácií týkajúcich sa tejto osoby, ktoré možno nájsť na internete, ktoré sa môžu potenciálne týkať mnohých aspektov jeho súkromného života a ktoré by bez uvedeného vyhľadávača mohli byť pravdepodobne len veľmi zložito vzájomne prepojené, a tým si vytvoriť viac alebo menej podrobný profil tejto osoby. Navyše účinok zásahu do uvedených práv údajového subjektu sa znásobuje z dôvodu významnej úlohy internetu a vyhľadávačov v modernej spoločnosti, ktoré dávajú informáciám obsiahnutým v takomto zozname výsledkov všadeprítomný a bezhraničný charakter.

Vzhľadom na potenciálnu závažnosť tohto zásahu do súkromia je nutné konštatovať, že ho nemožno odôvodniť výlučne hospodárskym záujmom poskytovateľa tohto vyhľadávača na tomto spracovaní. Napriek tomu, keďže odstránenie odkazov zo zoznamu výsledkov by mohlo mať v závislosti od dotknutej informácie vplyv na legitímny záujem používateľov internetu, ktorí by mali záujem na prístupe k predmetnej informácii, treba v takých situáciách hľadať spravodlivú rovnováhu medzi týmto záujmom a základnými právami údajového subjektu na základe článkov 7 a 8 Charty. Hoci totiž práva údajového subjektu chránené týmito článkami vo všeobecnosti tiež prevažujú nad uvedeným záujmom používateľov internetu, táto rovnováha môže v konkrétnych prípadoch závisieť od povahy dotknutej informácie a od jej citlivosti pre súkromný život údajového subjektu, ako aj od záujmu verejnosti disponovať touto informáciou, ktorý sa môže líšiť najmä v závislosti od úlohy tejto osoby vo verejnom živote.

Súd v rozsudku vyslovil, že na účely dodržania práv stanovených v týchto ustanoveniach Charty a ak sú podmienky nimi stanovené skutočne splnené je poskytovateľ vyhľadávača

povinný odstrániť zo zoznamu výsledkov, ktoré sa zobrazia v nadväznosti na vyhľadávanie uskutočnené na základe zadania mena a priezviska určitej osoby, odkazy na webové stránky uverejnené tretími osobami, ktoré obsahujú informácie týkajúce sa uvedenej osoby.

Kedže údajový subjekt môže vzhľadom na svoje základné práva podľa článkov 7 a 8 Charty žiadať, aby dotknutá informácia už nebola sprístupnená širokej verejnosti prostredníctvom jej zahrnutia na takýto zoznam výsledkov, tieto práva v zásade prevažujú nielen nad hospodárskym záujmom poskytovateľa vyhľadávača, ale aj nad záujmom verejnosti na prístupe k uvedenej informácii v rámci vyhľadávania týkajúceho sa mena tohto subjektu.

To však neplatí v prípade, ak sa z osobitných dôvodov, akým je úloha uvedenej osoby vo verejnom živote, zistí, že zásah do jej základných práv je odôvodnený prevažujúcim záujmom uvedenej verejnosti na prístupe k predmetnej informácii prostredníctvom takéhoto zahrnutia.

5. Záver

V dnešnej dobe už medzi ľuďmi v podstate neexistujú žiadne tajomstvá. Všetko o každom je možné nájsť na internete. Niekedy je to nepochybne dobré a má to svoje výhody. Potenciálny zamestnávateľ si vie preveriť svojho potenciálneho zamestnanca, ale aj naopak. Ľudia, ktorí sa čerstvo zoznámia sa okamžite lustrujú na Facebooku, na Googli a podobne, nádejný vzťah to môže hneď pochovať, ale mu aj pomôcť. Iste si už každý neraz vyhľadal nejakú osobu z rôznych dôvodov na internete, aby o nej niečo bližšie zistil, aby sa na stretnutie s ňou lepšie pripravil a pod. Čo je ale dôležité, stále je pri tom potrebné mať na pamäti, že toto isté môže a v mnohých prípadoch urobí aj druhá strana, a to už nemusí byť pre každého také príjemné a želané.

Internet so svojimi sociálnymi sieťami a vyhľadávačmi predstavuje obrovský zdroj informácií a dostáva sa do súkromia každého človeka. Miera tohto zásahu nie je stále v rukách konkrétneho človeka. Tento zásah sa neobmedzuje len na to, čo si kto želá, aby sa o ňom vedelo, čo sám zverejní, nie sú to len milé fotografie z dovolenky či infantilné fotografie so svojimi domácimi miláčikmi, ktoré ostatní „lajkujú“. Premetom neobmedzeného prístupu cez internet sú aj informácie, ktoré majú difamujúci charakter, a ktoré sú prístupné práve a len prostredníctvom internetu.

Aj v takejto situácii sa musí každý spoľahnúť na ochranu svojho súkromia a na ochranu svojich osobných údajov. Tu už nejde primárne o ochranu pred štátom, ktorý by cestou svojich orgánov nezákonne zhromažďoval osobné údaje o svojich občanoch a viedol by si ich v nejakých databázach. V tomto prípade ide hlavne o vzťahy horizontálne, o vzťahy medzi súkromnými osobami. Aj do týchto vzťahov ale vyžaruje ústavná ochrana základných práv a slobôd, teda tzv. Drittwirkung ústavy.

V Európe sa táto ochrana odvodzuje v prvom rade z Dohovoru a z národných ústav a v Európskej únii aj z Charty. Súčasne sa ale tieto dokumenty prostredníctvom rozhodovacej činnosti súdov prispôbujú súčasnej dobe a jej výzvam. Práve takto sa rozhodovacou činnosťou súdu z práva na ochranu súkromia v rozsahu práva na ochranu osobných údajov vyvinulo aj právo na zmiznutie z internetu.

Použitá literatúra:

ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Matica Slovenská, Bratislava, 1998.

Internet ako (nový) svet. Ľudské práva a slobody a ich porušovanie.²³⁰

JUDr. Matúš Jakub

Fakulta práva Paneurópska vysoká škola, Bratislava

matus.jakub@gmail.com

Abstrakt

V tomto príspevku sa budeme venovať ľudským právam a ich uplatňovaniu v realite internetu. Ľudské práva a ich uplatňovanie je niekedy komplikované v reálnom svete, ktorého sociálne a právne normy sa vyvíjali tisíročia. Internet ako taký, nemá viac ako 50 rokov, ak by sme uvažovali iba v rozmedzí sociálnych sietí, tak Facebook, asi najrozšírenejšia sociálna sieť vznikla v roku 2003. Postupne sa s dostupnosťou internetu a rozširovaním využívania sociálnych sietí rozširujú aj negatívne javy. Prvý javom bolo porušovanie autorských práv, ktoré sa postupne upravuje. Ďalším neduhom je konanie smerujúce k porušovaniu základných ľudských práv a slobôd, ktoré sa prejavuje od nenávisťných prejavov až po cieľené útoky a kyberšikanu. Cieľom tohto príspevku je poskytnúť celistvý pohľad na aktuálny stav „sveta“ internetu a najčastejšie porušovania ľudských práv a slobôd ako základných pilierov spoločnosti.

Kľúčové slová:

internet, kyberšikanu, ľudské práva a slobody, kriminalita

Abstract

In this article we will focus on human rights and their implementation in the reality of the Internet. Human rights and their application is sometimes difficult in the real world, the social and legal norms developed millennia. Internet as such, has more than 50 years, if we consider only between social networks and Facebook, probably the most widespread social network was established in 2003. Gradually, with the availability of the Internet and expanding use of social networks extend well as negative effects. The first phenomenon was copyright infringement to be gradually adapted. Another scourge is the procedure for violations of fundamental human rights and freedoms, which are reflected from hate speech to targeted attacks and cyberbullying. The aim of this paper is to provide a complete view of the current status of the “world” of the Internet and the most frequent violations of human rights and freedoms as a fundamental pillar of society.

Key words:

internet, cyberbullying, human rights and freedoms, crime

1. Úvod

Elektronické médiá dnes nepochybne v mnohom uľahčujú nielen zdieľanie informácií, či rozširujú možnosti zábavy, ale často taktiež slúžia ako nástroj, zjednodušujúci bežnú medziludskú komunikáciu. Exponenciálny nárast vo využívaní informačných a komunikačných technológií, v priebehu posledných rokov výrazne pozmenil podobu sociálnej interakcie medzi jednotlivcami. Z istého pohľadu môže byť kyberpriestor vnímaný podobne ako ma-

²³⁰ Tento článok je výsledkom projektu VEGA č. 1/0382/14 s názvom **Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva**

teriálna forma priestoru, nakoľko taktiež obsahuje pojem interakcie a formovania komunity, v ktorej jediniec žije. Nové elektronické prostredie zakladá novú kultúru, charakteristickú pre generáciu mladých ľudí. Kyberpriestor sa pre nich stáva novým svetom, v ktorom nielenže trávajú veľkú časť svojho voľného času, ale kde zároveň prebieha aj ich socializácia a bežná medzilidská komunikácia. Čoraz väčšia integrácia online komunikácie do každodenného života adolescentov, ktorá sa spája s využívaním internetu ako socializačného nástroja zapríčiňuje, že sa deviantné jednanie, typické pre mladistvých, plynule presúva zo školských lavíc do prostredia virtuálnej reality. Najvyššia miera nepriateľského a agresívneho správania online sa preto objavuje práve u mladých jedincov v životnej etape adolescencie.

Šikanovanie ako forma agresívneho správania medzi mladými ľuďmi sa stáva pre svoju nebezpečnosť stále častejším predmetom záujmu odbornej i laickej verejnosti. Šikanovanie môžeme vymedziť ako agresívne správanie, kedy jednotlivec (alebo viacej osôb) väčšinou opakovane núti iného jedinca, ktorý mu je formálne rovný, často pod hrozbou použitia násilia vykonávať nejakú činnosť, akú nie je povinný vykonávať, alebo znášať niečo, čo nie je povinný znášať. Toto konanie má prvky samoučelnosti, ide prevažne len o získanie pocitu prevahy nad obeťou.

V súčasnosti sa stále častejšie píše a hovorí o šikanovaní medzi školskými deťmi, ktoré vedia spolužiaka rezať a páliť, alebo rovnako surovo ponižovať, keď ho napr. núti zjesť alebo vypiť niečo odporné, pobožkať topánku, zbiť alebo nakopať menšie dieťa a pod. Niekedy ide aj o menej závažné ubližovanie, ktoré však tiež nemožno podceňovať. Medzi tieto zvyčajné, všedné prejavy šikanovania patrí fackovanie, kopanie, ničenie vecí, liatie vody do tašky, vyhodenie čiapky z okna, hrubé nadávanie a pod. Pre citlivejšie deti môžu byť, pravda, i takéto „bezvýznamné“ príhody veľkým utrpením, najmä keď obeť vie, že to isté, alebo niečo podobné sa môže kedykoľvek stať znova. S týmto sa bojí zdôveriť tak učiteľom, ako i rodičom, lebo zo skúsenosti iných vie, že to môže jeho problém i zhoršiť.

Šikanovanie predstavuje závažný spoločenský, psychologický, pedagogický, ako aj právny problém, ktorý je svojimi rôznorodými formami nebezpečným nástrojom získavania moci a prestíže.

Pojem šikana pochádza z francúzskeho slova *chicane* a znamená v preklade zlomyselné obťažovanie, týranie, sužovanie, prenasledovanie, alebo aj byrokratické lipnutie na litere predpisov, napríklad voči podriadeným alebo voči občanom. Šikanovanie je typické prekračovaním hraníc únosnosti. Agresor neberie žiadny ohľad na svoju obeť a aj keď obeť dáva najavo svoj nesúhlas, agresor pokračuje ďalej. Právo a sloboda je to, čo šikanovanie nepozná. Tieto dve pojmy sú uplatňované iba na strane agresora. Šikana je tiež ubližovanie niekomu, kto sa nemôže alebo nedokáže brániť.

Iná definícia hovorí o šikane ako o násilnom a ponižujúcom správaní jednotlivca alebo skupiny voči slabšiemu jednotlivcovi, ktorý nemôže zo situácie uniknúť a nie je schopný sa účinne brániť.

2. Šikanovanie a ľudské práva

Každý má právo byť rešpektovaný, v bezpečí a bez násilia, obťažovania a šikanovania. Šikanovanie a obťažovanie môže tiež viesť k porušovaniu celého radu ľudských práv a môže mať negatívny dopad na fyzické a duševné zdravie a spôsobenie škody v podobe fyzických zranení, chorôb stresom, depresiou a ďalších zdravotných problémov.

Tieto oblasti ochrany zahŕňajú najmä:

- Slobodu prejavu a právo vyjadrovať názory bez rušenia. Šikanovanie môže mať dopad na slobodu a ochotu vyjadrovať svoje pocity alebo názory.
- Právo na vzdelanie, pretože to môže vyvolať pocit nebezpečia a nevítanosti v škole a vplyv na študijné výsledky.
- Prácu a spravodlivé pracovné podmienky. Šikanovanie môže viesť k vyššej absencii z práce, zlé, alebo so zníženou výkonnosťou spojené a nebezpečné pracovné prostredie.

Zatiaľ čo práva vyššie uvedené netvorí úplný zoznam, iba široko ukazujú na možný rozsah práv a oblasti života, ktoré môžu byť porušované a obmedzované šikanou.

Rovnako ako všetci ľudia majú právo užívať všetky svoje ľudské práva, majú tiež povinnosť rešpektovať práva druhých. Všeobecná deklarácia ľudských práv vyzýva každého jednotlivca v spoločnosti na podporu dodržiavania ľudských práv a slobôd. Hlavné preto, že šikanovanie je problém nás všetkých, celej spoločnosti. Kľúčové zmluvy o ľudských právach tiež deklarujú, že jednotlivci majú povinnosti k iným a spoločenstvá majú povinnosť usilovať sa o presadzovanie a dodržiavanie ľudských práv.

Používanie prístupu zameraného na ľudské práva k riešeniu šikanovania nám umožňuje identifikovať a riešiť poškodenie práv obetí a primäť nás všetkých rešpektovať práva iných.

3. Kyberšikana

Kyberšikana je nová forma šikany. Už zo samotného názvu je nám zrejmé, že pôjde o šikanu v spojení s niečím novým. Tým novým je chápaná kybernetika, čiže táto forma šikany na šikanovanie využíva elektronické prostriedky. Kyberšikanovanie je jedným z najčastejších negatívnych javov na internete. Nie je to niečo nové, je to len prejav, ktorý sa objavuje v inom priestore. S rozšírením moderných technológií sa aj výrazná časť šikanovania presunula do virtuálneho prostredia. Pre agresorov je ľahšie ubližovať niekomu, komu sa nemusia pozeráť priamo do očí, menej vnímajú emócie a zranenie obete, menej si uvedomujú závažnosť svojho konania a zodpovednosť zaň. Takéto šikanovanie im môže pripadať iba ako druh neškodnej zábavy. Agresora zároveň ich anonymita chráni pred odhalením. Pre obeť je virtuálne šikanovanie ešte závažnejšie – nemôže pred ním uniknúť nikam, ani do bezpečia domova. Ak používa mobilný telefón alebo internet, agresori sa k nej dostanú v ktorúkoľvek dobu a na ktoromkoľvek mieste.

Kyberšikanovanie je činnosť poškodzujúca alebo obťažujúca a vykonávaná prostredníctvom informačných technológií a sietí opakovaným a úmyselným spôsobom. Podľa právnych definícií používaných v právnom systéme USA by kyberšikanovanie mohlo byť obmedzené aj na šírenie fám alebo klebiet o osobe na internete za dosiahnutím nenávisť v mysliach a názoroch iných osôb, alebo to môže prerásť do tej miery, kedy kyberšikanovanie umožňuje identifikáciu obetí a publikovanie informácií ťažko hanobiacich a ponižujúcich.

So zvýšeným využívaním technológií je kyberšikana stále častejšia, a to najmä medzi tínedžermi a mladými ľuďmi. Povedomie v spoločnosti o kyberšikane sa zvýšilo po medializácii takýchto prípadov, ktoré mali často tragický koniec.

4. Hlavné typy kyberšikanovania

Urážanie a nadávanie: prostredníctvom komentárov k fotografiám a videám alebo na nástenke na sociálnych sieťach; posielanie urážajúcich správ cez email, čít alebo mobil, nadávanie cez čít, anonymné telefonáty.

Obťažovanie, zastrasovanie, vyhrožovanie a vydieranie: opakované obťažovanie prezváňaním, anonymnými telefonátmi či nechcenými správami cez mobil, preťažovanie emailovej schránky nevyžiadanou poštou, posielanie vírusov, vyťažovanie emailovej schránky nevyžiadanou poštou, posielanie vírusov, vyhrožovanie sa ublížením alebo smrťou. Páchateľ sa tiež môže nabúrať do profilu obete, zmeniť jej heslo a následne tento profil upraviť. Vydiera obeť tým, že jej profil vráti pod rôznymi podmienkami. Na vydieranie môžu byť tiež použité fotografie alebo videá obete.

Zverejnenie trápnych, intímnych alebo upravených fotografií alebo videí: môže ísť o fotografie alebo videá, so šírením ktorých obeť nesúhlasí alebo o fotografie, ktoré boli vytvorené fotomontážou (napr. pripojenie tváre obete k nahej postave alebo znetvorenie pôvodnej fotografie). Samostatnou kategóriou je Happy slapping, videá, ktoré zachytávajú agresívne alebo sexuálne útoky na obeť.

Šírenie osobných informácií alebo klebiet: príkladom môže byť zverejnenie

súkromnej komunikácie alebo ohováranie na sociálnych sieťach.

Vylúčenie zo skupiny: napríklad z tímu v online počítačových hrách, zo skupiny priateľov na sociálnych sieťach, ignorovanie v komunikácii a v diskusných skupinách.

Krádež identity, vytváranie falošných a posmešných profilov, nenávistných skupín: agresor získa prístup k údajom obete a pod jej menom objednáva rôzny tovar z internetu. Páchateľ vytvorí obeti profil, v ktorom ju zosmiešňuje, ponižuje alebo založí skupinu na sociálnej sieti, ktorá prezentuje negatívny postoj k obeti. Ak sa dostane do emailovej schránky alebo profilu obete, tak jej tiež môže vymazať správy alebo komunikovať s jej priateľmi a známymi, útočiť na iných ľudí, šíriť nepravdivé informácie.

Kyberšikanovanie často prebieha medzi deťmi a dospievajúcimi. Stáva sa aj to, že žiaci takýmto spôsobom šikajú učiteľa. Rovnako sa môže kyberšikanovanie objaviť aj medzi dospelými – medzi kolegami v práci, či bývalými partnermi po rozchode. Deti častejšie vytvárajú posmešné profile, stránky a fotomontáže, natáčajú posmešné a ponižujúce videá alebo sa nabúrajú do profilu, dospelí sa skôr uchylujú ku kybernetickému prenasledovaniu, vydieraniu, ohováraniu a poškodzovaniu povesti obete.

Kybernetické prenasledovanie (Cyberstalking): môže mať rôzne podoby aj príčiny. Prenasledovateľ chce predovšetkým získať moc nad obeťou, manipulovať ňou. Svoje správanie nemusí posudzovať reálne, buď si vôbec neuvedomuje, že tomu druhému ubližuje, alebo nedokáže posúdiť, do akej miery mu ubližuje. Niekedy prenasledovateľ sleduje svoju obeť cez rôzne vyhľadávače, prezerá si jej profil na sociálnych sieťach, sleduje jej komunikáciu na čete. Môže použiť aj kombináciu rôznych foriem psychického nátlaku – nepríjemné komentáre, obťažovanie esemeskami, emailami a prezváňaním, tiež vyhrážanie, vydieranie, ohováranie medzi rovesníkmi, vyzvedanie informácií od ostatných, nabúrание sa do profilu. Častou príčinou prenasledovania je „láska“. Prenasledovateľ môže sledovať svoj vyhladnutý objekt, pričom sa ho takto snaží viac spoznávať alebo sa mu priblížiť. Za spustením kybernetického prenasledovania býva aj ukončenie vzťahu. Odvrhnutý partner sa chce pomstiť alebo sa zúfalo snaží o komunikáciu, kontakt. Vo vzťahu sa zase žiarliví partneri takýmto spôsobom snažia mať prehľad a kontrolu nad tým, čo ich partner robí, s kým sa rozpráva.

5. Kyberšikana a ochrana ľudských práv a slobôd

Masovokomunikačné prostriedky v sebe zahŕňajú silnú moc vzorov, ktoré sú často preberané, imitované a poskytujú mládeži neobmedzené možnosti naučiť sa celé spektrum rôzneho správania. V súvislosti s pôsobením médií na človeka sa ukázalo, že nadmerné sledovanie televízie vedie k „čiernobielemu“ spôsobu myslenia, ktoré potláča abstraktné myslenie a tvorivosť najmä u mládeži. Podľa výskumov priemerný adolescent počas pracovného týždňa trávi približne dve hodiny denne sledovaním televízie. Je to tretia najfrekvencovanejšia aktivita (po spaní 8,5 hodín a 6 vyučovacích hodinách) denne. Jedným z najzávažnejších problémov je stotožňovanie sa detí a mládeže s agresívnym správaním hrdinov televíznych programov, ktorí sa objavujú vo väčšine programov, s cieľom získať nejaké výhody. V mnohých rodinách televízne vysielanie nahradilo rodinnú interakciu, spôsobuje znižovanie osobných záujmov a schopnosť vzájomne komunikovať. Kvantitu a kvalitu filmovej produkcie jednotlivých vyspelých krajín ovplyvňujú tržové mechanizmy, ktoré zapríčínujú, že popri kvalitných a užitočných filmoch vznikajú aj filmy umelecky slabé, síce komerčne úspešné diela, ktoré však v sebe nesú istý stupeň výchovnej hrozby. Sme často svedkami toho, že pod rúškom tzv. „akčných filmov“ ponúkame našej mládeži presilu negatívnych podnetov. Fyzická agresivita sa v nich stáva samozrejmosťou. Hrubosť a násilie je niečím samozrejým, zatiaľ čo prejav pozitívneho vzťahu niečím nevšedným.

Internet pre dnešnú dobu znamená veľký prínos. Ale nič nie také ideálne ako sa môže na prvý pohľad zdať. Existujú ľudia a nimi vytvorené programy, ktoré sa snažia informácie zneužiť vo svoj prospech. Zmena, zrušenie, či vznik novej nežiaducej informácie je dnes oveľa kritickejšia záležitosť, ako bolo, alebo mohlo byť pred desiatimi rokmi. Na počítačovú bezpečnosť sa dnes kladie stále viac kritickejších požiadaviek. Špecialisti denne pracujú na antivírusových produktoch, vyvíjajú nové a bezpečné produkty, ktoré sa aj tak s odstupom času prejavia ako nedostatočne efektívne. Tento kruh sa točí stále dookola a dookola (a zdá

sa, že tomu tak bude ešte dost dlho) a pre odborníkov z počítačovej brandže je to denný chlieb.

Najstaršie činy spadajúce pod pojem počítačová kriminalita majú najmenej 25 rokov. Tento termín sa vo všeobecnosti používa na označenie trestných činov, ktoré sú zamerané voči počítaču – ako výpočtovej technológii, ako aj na trestné činy, ktoré sú pomocou neho spáchané. Počítačovú kriminalitu chápeme ako nelegálne, neoprávnené, a tak isto aj nemorálne počinanie s cieľom zneužiť údaje, ktoré boli získané prostredníctvom výpočtovej techniky. Táto trestná činnosť predstavuje obrovské finančné straty, často presahuje hranice jedného štátu a stáva sa medzinárodným trestným činom. Rozvoj 31 počítačov a internetu neprináša možnosť konať nový typ trestnej činnosti, iba poskytuje priestor pre vykonávanie už doposiaľ známych trestných činov, akými sú napríklad krádež (môže byť chápaná ako fyzická, ale taktiež aj ako psychická – „krádež“ voľného času, slobody, súkromia, a iné), vydliekanie alebo šikanovanie, respektíve kyberšikanovanie.

Slovenská legislatíva pojem kyberšikany nepozná. Šikanovanie ako také je veľmi všeobecný pojem, ktorý nie je našimi zákonmi postihnuteľný. Ak sa chceme v trestnoprávnej rovine voči kyberšikane brániť, musíme si ju rozmeniť na drobné. Obrátiť na súd sa môžeme s nebezpečným vyhrázaním podľa §360 alebo s ohováraním, ktoré bližšie upravuje §373 Trestného zákona.

V Českej republike je situácia veľmi podobná. Medzi zákonné opatrenia dotýkajúce sa kybernetickej šikany patrí zákon č. 200/1990 Zb. priestupkových zákonov o urážke na cti; zákon č. 40/2009 Trestného zákonníka o ohováraní; zákon č. 40/1964 Občianskeho zákonníka o zákaze natáčania, fotografovania a zverejnenia snímky bez súhlasu dotýčnej osoby; §354 Trestného zákonníka upravuje stalking. Okrem toho k nelegálnym činnostiam na internete podľa českej legislatívy patrí ohrozenie mravnosti, navádzanie na pohlavný styk, hanobenie národa či podnecovanie k rasovej, alebo inej nenávisti.

Metonová vypracovala v rámci počítačovej kriminality dve základné skupiny, ktoré definujú túto kriminalitu. Tieto skupiny istým spôsobom spolu súvisia. Delíme ich na: – priamu počítačovú kriminalitu a – nepriamu počítačovú kriminalitu.

Priama počítačová kriminalita - tento druh protiprávneho konania delikventov je zameraný na fyzické útoky proti počítaču ako hmotnému majetku. Pri takýchto činoch je vyčíslenie hodnoty škody pomerne jednoduché, pretože majiteľ poškodeného majetku vie, za akú hodnotu si počítač zakúpil.

Nepriama počítačová kriminalita - opakom priamej počítačovej kriminality je nepriama. Pri takomto konaní ide o činy, pri ktorých počítač slúži iba ako prostriedok na realizáciu protiprávnych činov, t. j. útok na údaje, počítačové programy, či databázy. Vo všeobecnosti hovoríme o útoku na nehmotný majetok.

Morris²³¹ zatrieduje jednotlivé podoby kyberšikanovania do nasledujúcich kategórií:

- posielanie vulgárnych, krutých, či výhražných emailových správ obetiam,
- vytváranie webových stránok, na ktorých sa objavujú príbehy, karikatury obrázky, fotky, vtipy, básne a piesne, ktoré obeť zosmiešňujú a ponižujú,
- posielanie fotografií, obrázkov, videonahrávok spolužiakom prostredníctvom internetu, za účelom aby hlasovali, Kto je najväčší... (doplnenie urážlivého alebo vulgárneho slova)
- vystavenie pornografických fotografií s tvármi obetí na webe alebo ich zasielanie ostatným prostredníctvom emailu
- agresori sa dostanú do poštovej schránky obeti, odkiaľ odosielajú pod iným menom spolužiakom alebo známym vulgárne prípadne obťažujúce správy, fotografie, videá a podobne
- agresori obeť fotografujú alebo filmujú prostredníctvom mobilného telefónu, kamery, alebo digitálneho fotoaparátu a získané zábery rozosielať ostatným kamarátom.

231 MACHÁČKOVÁ, P. 2007. Kyberšikana: ubližovanie bez hraníc. In: Psychologie dnes, s. 52

6. Záver

Na záver môžeme zhodnotiť, že čoraz častejšie sa stávame svedkami kritiky výrazne narastajúceho násillia, kriminality mládeže, asociálneho správania ako i množstva spoločensky nežiaducich javov. Túto skutočnosť kritizujú pedagógovia, politici, masovokomunikačné prostriedky, právnici, cirkev, radoví občania, no najčastejšie rodičia, ktorí vychovávajú svoje deti, venujú sa im a dávajú im všetko, čo potrebujú. Vďaka anonymite môže jedinec oddeliť svoje jednanie online od reálneho sveta a reálnej identity, pričom sa cíti menej zraniteľný. Proces disociatívnej anonymity spôsobuje, že jedinec sa nemusí cítiť zodpovedný za svoje správanie, tým, že ho uzná v celom kontexte integrovanej online a offline identity. Vlastná identita vo virtuálnom svete sa tak stáva vyčlenenou identitou a zodpovednosť za deviantné správanie je popieraná na pozadí toho, že morálne kognitívne procesy sú v prostredí kyberpriestoru dočasne pozastavené. Vnímanie vizuálnej anonymity v online prostredí prispieva k uvoľneniu jednotlivcov z tradičných obmedzení normatívneho spôsobu správania a spoločenských tlakov, rovnako ako ich zbavuje morálnych a etických obáv. Vnímanie vizuálnej anonymity, ktorú komunikácia na internete poskytuje znižuje zábrany a komplikuje dopadnutie páchatela kyberkriminality. Tým, že je agresora kyberšikany obvykle problematické vystopovať, ten väčšinou nepocituje strach z dopadnutia, pretože je pravdepodobné, že sa vyhne zodpovednosti za svoje konanie.

Použitá literatúra

- MACHÁČKOVÁ, P. 2007. Kyberšikana: ubližování bez hranic. In: Psychologie dnes, roč.13, [2007], č.9, s. 50-53. ISSN 1212-9607.
- METONOVÁ, Z. 2004. Počítačové právo. [online]. Máj 2004 [cit. 2015-08-22]. Dostupné na: user.edi.fmph.uniba.sk/winczer/SocialneAspekty/MetonovaPocitacovePravo.html
- Suler, John. 2004. The Online Disinhibition Effect. Cyberpsychology & Behavior. 7(3): 321-326. [cit. 2015-08-22] Dostupné na: www.samblackman.org/Articles/Suler.pdf
- STŘÍHAVKA, M. 2001. Vaše bezpečnost a anonymita na Internetu. 1. vydanie. Praha : Computer press. 2001. 87 s. ISBN 80-7226-586-5.

Drony a právne aspekty ich používania

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

Mgr. Ing. Zsolt Mánya

doc. JUDr. Peter Polák, PhD.

Fakulta práva PEVŠ

Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

e-mail: peter.polak@paneurouni.com

Mgr. Ing. Zsolt Mánya

Ministerstvo vnútra SR

Pribinova 2, 812 72 Bratislava

e-mail: zsolt.manya@minv.sk

Abstrakt:

Jednou z oblastí, ktoré nie sú dostatočne legislatívne upravené, sú podmienky využívania bezpilotných lietajúcich zariadení, vybavených zariadením spôsobilým vyhotoviť obrazové alebo obrazovo-zvukové záznamy, prípadne zariadením využiteľným na iné účely, nazývané **drony**. Vzhľadom na neexistenciu komplexnej právnej úpravy, predstavuje využívanie týchto zariadení reálne ohrozenie niektorých ľudských práv, vyplývajúcich najmä z medzinárodných zmluvných dokumentov, ako aj z národnej legislatívy jednotlivých demokratických štátov. Príspevok túto problematiku analyzuje a upozorňuje na potrebu prijatia príslušných legislatívnych úprav.

Kľúčové slová:

definícia dronu, legálne využívanie dronu, nelegálne využívanie dronu, riziká využívania dronu, legislatíva upravujúca využívanie dronu

Úvod

Naša spoločnosť prechádza veľkými zmenami, ktoré ovplyvnila a ovplyvňuje najmä vývoj informatiky a s ňou súvisiacej počítačovej techniky. Informačné technológie v minulosti dominovali len vo vedeckej sfére, avšak dnes sú súčasťou nášho každodenného života. Sú to užitoční pomocníci, ktorí zefektívnila a zrýchlili rôzne procesy v našom živote, napomáhajú rôznym vedeckým objavom, sú neodmysliteľnou súčasťou zdravotníctva, školstva, vedy, ale aj každej domácnosti. Stále viac im dôverujeme, zdieľame cez nich a uchováame v nich stále viac a viac informácií aj najintímnejšieho charakteru. Sú ale tieto informácie vždy v bezpečí? Sú dostatočne zabezpečené? Nie sú ľahko zneužitelné?

Každá minca má dve stránky a platí to v našej súčasnej dobe, často nazývanej aj dobou digitálnou, aj v oblasti informačných technológií. Tá jedna strana mince predstavuje prínosy a druhá strana negatíva. Na jednej strane je výpočtová technika užitočným sluhom a pracantom, ktorý pomáha ľudstvu, ak je v správnych rukách. Na druhej strane v nesprávnych rukách sa stáva veľmi účinnou zbraňou proti nám, ktorá zneužíva naše najväčšie tajomstvá a najintímnejšie chvíle, ktoré boli zverené výpočtovej technike. Prítom v tejto oblasti nemôžeme hovoriť o vyrovnanosti pomerov, nakoľko aj jedno zneužitie údajov, alebo získanie zneužitelných údajov, môže predstavovať obrovské škody alebo ohrozenie, čím zatieni tisíce bezproblémových a pomocných úkonov výpočtovej techniky.

Nad ochranou pred zneužitím výpočtovej techniky, ako aj ukladaných dát bdie relevantná právna úprava, avšak ak vychádzame zo skutočnosti, že materiálnym prameňom práva sú podmienky života spoločnosti, vývoj výpočtovej techniky je taký intenzívny, že

zložitým a zdĺhavým legislatívnym konaním, sprevádzaným rôznymi politickými cieľmi, bojmi a obštrukciami, nie je možné tento zložitý proces dostatočne včas právne regulovať. Tak sa v tejto oblasti vytráca prevencia a preventívne pôsobenie právnej úpravy sa mení na reparačné. V úlohe štatistu potom legislatíva zaznamenáva vzniknuté chyby a škody, pričom sa snaží tieto aspoň čiastočne reparaovať.

Jednou z oblastí, ktoré nie sú dostatočne legislatívne upravené, sú bezpilotné lietajúce zariadenia vybavené kamerou, nazývané **drony**, ktoré predstavujú reálne ohrozenie niektorých ľudských práv, vyplývajúcich najmä z medzinárodných zmluvných dokumentov (napríklad zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv - Charta ľudských práv, Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd, Charty základných práv EÚ)²³², ako aj z národnej legislatívy jednotlivých demokratických štátov.

1. Drony versus ľudské práva a základné slobody vo svete

Ako sme už uviedli, najcennejším artiklom v súčasnosti sú informácie, ktoré sú zabezpečené rôznym spôsobom a rôznou účinnosťou. Niektorí spolieha na uzatvorený priestor a vysoký plot, iní na zamknuté dvere, niektorí dôveruje výpočtovej technike, iní len trezoru a fyzickým zábranám. Treba poznamenať, že uzatvorený priestor a vysoký plot už v dobe dronov nemožno považovať za zabezpečenie priestoru a informácií, nachádzajúcich sa v týchto priestoroch. Ale čo sú vlastne drony a na čo slúžia?

Názov „dron“ pochádza z anglického slova „drone“ (dreun), čo znamená trúd, a svoje meno pravdepodobne dostal kvôli podobnej forme letu a zvuku. V skutočnosti ale ide o bezpilotové lietadlo v rôznych vyhotoveniach, napr. v podobe lietadla, v podobe helikoptéry, v podobe kvadrokoptery alebo v inej forme. Tieto zariadenia sa nazývajú aj „RPV“ – Remote-ly Piloted (Aerial) Vehicle, čo znamená dopravný (letecký) prostriedok ďalej a vykonat úkon. Ale vyjadrením terminologickej nejednotnosti aj v technických normách, je aj jeho ďalší názov „UAV“ – Unnamed Aerial Vehicle – bezposádkový letecký dopravný prostriedok.²³³

V stručnosti ide o bezpilotný dopravný prostriedok, ktorý môže byť riadený na diaľku, alebo môže letieť podľa zadáných údajov, nakoľko zväčša je vybavený mnohými senzormi, ktoré monitorujú priestor okolo dronu, a ak zistia vo svojom okolí objekt, ktorý presahuje definovanú veľkosť, tomuto objektu sa vyhnú. Z bezpečnostných dôvodov sa využíva kombinácia týchto dvoch systémov lietania, aby v prípade výpadku spojenia s obsluhou, ktorého aj napriek názvu bezpilotné zariadenia nazývajú pilotom, mohol dron letieť ďalej a vykonať úkon, na ktorý bol naprogramovaný. Slovom naprogramovaný sme chceli poukázať na skutočnosť, že ide o zariadenie vybavené najrôznejšími a najnovšími výdobytkami výpočtovej techniky, ktoré sú aj v prípade zlyhania ľudského faktoru schopné vykonať určený úkon.

Napriek tomu, že toto zariadenie bolo vyhotovené na vojenské účely, pre ktoré je využívané od 60. rokov minulého storočia, svoje uplatnenie si našlo aj v civilnej sfére. Podľa konštrukcie a výkonu motorov môžu byť využité na prieskum, pozorovanie, sledovanie, preprava tovaru, označovanie určitých bodov, vyhotovovanie videozáznamov, fotografovania až po vojenské využitie vo forme rádioelektronického boja, označovania, sledovania vojenskej techniky, nácvik boja so vzdušným prostriedkom až po útok a likvidáciu určenej osoby. Ako sme už uviedli, tieto zariadenia pri letaní využívajú dva spôsoby riadenia, jednak podľa zadáných údajov, a jednak doplnkové riadenie, teda riadenie obsluhou, takzvaným pilotom. Treba však poznamenať, že primárne je lietanie podľa zadáných údajov, ktoré však pilot

232 a) Všeobecná deklarácia ľudských práv (Charta ľudských práv), ktorá bola prijatá na zasadnutí III. Valného zhromaždenia Organizácie spojených národov (OSN) vo forme rezolúcie číslo 217 (III) dňa 10. decembra 1948,

b) Európsky Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd publikovaný ako Oznámenie FMZV č. 209/1992 Zb., v znení protokolu č. 14,

c) Charta základných práv Únie (Ú.v. EÚ 2010/C 83/02, zo dňa 30.10.2010) bola po prvýkrát vyhlásená koncom roku 2000 ako spoločné vyhlásenie Európskeho parlamentu, Rady a Komisie, ako nezáväzný dokument. Chartu opätovne slávnostne vyhlásili Európsky parlament, Rada a Komisia 12. decembra 2007. Po nadobudnutí účinnosti Lisabonskej zmluvy je Charta podľa čl. 6 Zmluvy o Európskej únii deklarovaná ako „právne záväzná súčasť primárneho práva EÚ“, s rovnakou právnou silou, akú majú zakladajúce zmluvy“.

233 <http://www.theuav.com/>; <http://www.defense.gov/specials/uav2002/>; <http://whatis.techtarget.com/definition/drone> [online]. [cit. 11. júna 2015]

kedykoľvek môže zmeniť prevzatím riadenia na ručné riadenie.

Tieto zariadenia sú vybavené kamerou, pričom zaznamenané údaje sú buď premietané na obrazovke obsluhy, ktorá podľa týchto získaných údajov môže korigovať let, alebo získaný materiál ukladajú do svojej pamäťovej jednotky, ktorá je elektronicky zašifrovaná. Šifrovaný je aj kanál zabezpečujúci komunikáciu medzi obsluhou a zariadením, aby zariadenie nemohlo byť znepokojené alebo dokonca unesené.

Podľa magazínu Engadget Americká armáda hľadá technológiu, ktorá by ochránila na diaľku ovládané lietadlá so zbraňovým arzenálom. Problémom je totiž riziko, že takéto systémy by sa mohli dostať pod kontrolu nepovolaných operátorov, ktorí by mohli sledovať aktivitu dronov alebo ich dokonca uniesť. Hoci technologické firmy používajú množstvo technológií na šifrovanie, autorizáciu a autentizáciu, žiadna z nich sa doposiaľ neukázala ako dostatočne spoľahlivá na to, aby odolala útokom hackerov. Každý deň prichádzajú informácie o nových škodlivých kódach, bezpečnostných prešlapoch, únikoch informácií či špehovaniach.

Napriek týmto rizikám, sa zariadenia s charakteristikou dronu stávajú stále častejším prostriedkom využívaným pre rôzne vojenské ciele.²³⁴ Aj keď sa zdá, že popisujeme len vojenský prieskumný prostriedok, je zrejmé, že širokou škálou možností použitia drony predstavujú hrozbu v nevojenskej sfére pre ľudskú spoločnosť ako celok, ako aj pre základné práva a slobody jednotlivcov. Na túto skutočnosť poukázal aj úrad Bureau of Investigation Journalism, ktorý deklaruje, že v rokoch 2004 až 2013 americké drony zabili asi 3000 ľudí v Pakistane, asi 300 v Jemene a asi 20 v Somálsku aj napriek tomu, že v USA nie je vo vojnovom stave so spomínanými štátmi. Ďalej upozornili, že tajné jednostranné útoky proti predpokladaným teroristom a rebelom mimo vojnového pásma nedisponujú žiadny právny základom medzinárodného práva. Medzi obetami sú aj americký štátni občania – náhodné obete – avšak napriek tomu neboli podniknuté žiadne právne kroky v ich vlasti, nedošlo k žiadnemu konaniu.²³⁵

Táto organizácia zverejnila aj komparáciu údajov o registrovaných zásahoch dronov v niektorých štátoch:²³⁶

Potvrdené údery US dronov

	Pakistan (od júna 2004 do dnes)	Pakistan (od júna 2004 do dnes)	Somálsko (od jan 2007 do dnes)	Afganistan (od jan 2015 do dnes)
Údery US dronov	419	99-119	9-13	13-38
Celkový počet zabitých	2,467-3,976	460-681	23-105	99-342
Hlásené civilné obete	423-965	65-97	0-5	14-42
Hlásené detské obete	172-207	8-9	0	0-20
Hlásené zranené osoby	1,152-1,731	92-221	2-7	18-27

234 Napríklad USA v roku 2013 disponovali s 10 000 kusmi takýchto zariadení, od roku 2011 nimi disponovala aj Čína a od roku 2012 aj Ruská federácia a v súčasnosti aj Irak a iné štáty – <https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/> [online]. [cit. 3. júla 2015]

235 <https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/> [online]. [cit. 3. júla 2015]

236 <https://www.thebureauinvestigates.com/2015/07/01/drone-war-report-january-june-2015-controversial-signature-strikes-hit-yemen-and-pakistan/> [online]. [cit. 3. júla 2015]

	Pakistan (od 1.jan 2015 do dnes)	Pakistan (od 1.jan 2015 do dnes)	Somálsko (od 1.jan 2015 do dnes)	Afganistan (od 1.jan 2015 do dnes)
Potvrdené údery USA	11	12-13	17	2-3
Celkový počet zabitých	51-72	39-55	128-180	5-12
Hlášené civilné obete	2-5	1-3	14-39	0-4
Hlásené detské obete	0	1-2	0-18	0
Hlášené zranené osoby	19-25	6	18	0-4

Celkový počet obetí v jednotlivých štátoch:

Pakistan: údery CIA dronov			
	Všetky údery, Jún 2015	Všetky údery, od 2015 do dnes	Všetky údery, od 2004 do dnes
Údery CIA dronov	2	11	419
Celkový počet zabitých osôb	11-14	51-72	2,467-3,976
Hlášené civilné obete	0-3	2-5	423-965
Hlásené detské obete	0	0	172-207
Celkový počet zranených	4	19-25	1.152-1,731

Afganistan: potvrdené letecké údery a údery dronov USA		
	Všetky údery, Jún 2015	Všetky údery, 2015
Všetky údery USA	8	17
Celkový počet zabitých	50-89	128-180
Hlášené civilné obete	14-39	14-39
Hlásené detské obete	0-18	0-18
Celkový počet zranených	17	18

Jemen: potvrdené údery dronov USA			
	Všetky údery, Jún 2015	Všetky údery, od 2015 do dnes	Všetky údery, od 2002 do dnes
Všetky údery USA	2	12-13	99-119
Celkový počet zabitých	7-8	39-55	460-681
Hlásené civilné obete	0	1-3	65-97
Hlásené detské obete	0	1-2	8-9
Celkový počet zranených	2	6	92-221

Somálsko: potvrdené údery dronov USA			
	Všetky údery, Jún 2015	Všetky údery, od 2015 do dnes	Všetky údery, od 2007 do dnes
Všetky údery USA	0	2	9-13
Celkový počet zabitých	0	5-12	23-105
Hlásené civilné obete	0	0-4	0-5
Hlásené detské obete	0	0	0
Celkový počet zranených	0	0	2-7

Na základe uvedených štatistických prehľadov možno urobiť nasledovné štatistické resumé. Pomocou dronov bolo v rokoch 2004 do júna 2015 v Pakistane bolo zabitých 2 467 až 3 976 osôb, v Afganistane v roku 2015 do júna 2015 128 až 180 osôb, v Jemene od roku 2002 do júna 2015 bolo zabitých 460 až 681 osôb a v Somálsku od roku 2007 do júna 2015 23 až 105 osôb. Aký bol ale účel usmrtenia týchto osôb a aký bol právny základ pre ich usmrtenie? Je to vedenie vojny pomocou týchto technických prostriedkov, v podobe premysleného a plánovaného postupu fyzickej likvidácie predstaviteľov ilegálnych teroristických skupín operujúcich v týchto krajinách, alebo sú to individuálne akty štátneho terorizmu, ktoré nemajú nič spoločné s vedením vojnových operácií? Odpovede na tieto otázky nie sú jednoduché. Každý prípad by bolo totiž treba analyzovať samostatne, s prihliadnutím na konkrétne dôvody a okolnosti, za ktorých boli drony na tento účel použité.

Na túto možnosť zneužitia dronov popierajúci akékoľvek ľudské práva a základné slobody ešte v roku 2013 zareagovala aj OSN a vypracovala hlásenie o aspektoch využívania bezpilotných vojenských lietadiel. Christof Heyns špeciálny spravodajca vyzval štáty, aby zastavili vývoj „terminátorov“ aspoň do čias kým sa neurčia pravidlá ich použitia. Heyns, ktorý pôsobil ako špeciálny spravodajca OSN pre mimosúdne a svojvoľné popravy uviedol, že „vojna bez reflexie sa stane mechanickým masakrom“. „Tak ako si ukončenie akéhokoľvek ľudského života zaslúži aspoň zamyslenie nad týmto rozhodnutím, tak si rozhodnutie umožniť nasadenie strojov na zabíjanie ľudských bytostí zaslúži celosvetovú kolektívnu prestávku,“ vyhlásil vo svojej správe, v ktorej vystríha pred nebezpečenstvom vyvíjaných smrtiacich autonómnych robotov.²³⁷

237 [http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/282512-osn-zastavte-terminatorov/\[online\]](http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/282512-osn-zastavte-terminatorov/[online].). [cit. 3. júla 2015]

Pre Spojené štáty sú bezpilotné lietadlá spôsobom, ako zasiahnuť svojich nepriateľov na miestach, kde to nečakajú. Lietajúce stroje, ovládané zo vzdialených základní, dokážu zamerať teroristov v nehostinnom afgansko-pakistanskom pohraničí, ako aj v jemenskej púšti a zabiť ich. Drony pritom do výzbroje Američania zaradili najskôr len ako tichých pozorovateľov. S ich vyzbrojením sa nerátalo, práve pre nedostatok odpovedí na sporné etické otázky. Už aj súčasné nasadenie dronov vyvolalo vlnu kritiky a Biely dom musel reagovať sprísnením pravidiel ich používania. Barack Obama však neskôr vyhlásil, že zákaz dronov nechystá, keďže ide o najúčinnjší systém boja proti teroristom.²³⁸

Heyns v reakcii nato však upozornil, že „Možné nasadenie takýchto robotov vyvoláva obavy o ochranu života počas vojny aj mieru. Ak k tomu dôjde, rozhodovať o tom, kto bude žiť a kto nie, budú stroje a nie ľudia.“²³⁹ Z hľadiska ľudských práv je diskutabilné aj toto vyhlásenie, nakoľko rozhodovať v čase mieru o tom, kto bude žiť a kto nie, je v rozpore so znením článku 3 Všeobecnej deklarácie ľudských práv (**Charta ľudských práv**), podľa ktorého „každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť“. Takisto podľa článku 2 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd „nikoho nemožno úmyselne zbaviť života s výnimkou súdom uloženého trestu, nasledujúceho po odsúdení za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest“. Výnimky z tohto pravidla sú stanovené v ustanovení článku 2 ods. 2 tohto Dohovoru, podľa ktorého „zbavenie života sa nepovažuje za spôsobené v rozpore s týmto ustanovením, ak vyplýva z použitia sily, ktoré je bezpodmienečne nevyhnutné pri a) obrane osoby proti nezákonnému násiliu, b) vykonávaní zákonného zatknutia alebo zabránení úteku osoby zákonne zadržanej, alebo pri c) zákonom potlačením nepokojov alebo vzbury. Okrem toho takýto postup odporuje aj humanizácii spoločnosti, v rámci ktorej sa v štátoch Európy, okrem Bieloruska, trest smrti nevykonáva. Za zmienku stojí určite aj vyjadrenie známeho britského právnik Bena Emmersona, ktorý je spravodajcom OSN pre boj proti terorizmu, ktorý uviedol, že „podľa jeho názoru v súčasnosti žiadna medzinárodná právna norma neustanovuje používanie dronov. Poukázal aj nato, že čím viac sa zaoberá touto problematikou, tým viac v ňom vyvoláva tento stav pocity obáv.“²⁴⁰

Je jednoznačné, že lídrom v používaní dronov na likvidáciu nežiaducich osôb na území iných suverénnych štátov sú USA, ale v skutočnosti viac ako 50 štátov pozná a ovláda túto technológiu a ich počet zo dňa na deň rastie. Program používania dronov na spomínané účely bol začatý za vlády prezidenta Georga Busha mladšieho, avšak počas vlády prezidenta Obamu rozsah použitia týchto prostriedkov narástol a neustále narastá. V tejto súvislosti upozorniť na vyjadrenie Baracka Obamu, ktorý odmietol obmedzovať počty dronov s poukazaním na menšie straty na životoch počas vojenských operácií.²⁴¹ To je pravda, ale len pokiaľ sa to týka armády USA, nakoľko na druhej strane dochádza k stratám na životoch nevinného civilného obyvateľstva a detí. Camille Grand – riaditeľka výskumného ústavu bezpečnostnej politiky Fondation pour la Recherche Strategique v Paríži, na margo tejto situácie poznamenala, že USA vykonala s dronmi viac ako 300 cielených útokov v Pakistane a viac ako 30 v Jemene, napriek tomu, že sa nejde o vojnové pásma. Ďalej uviedla aj to, že záujem o drony prejavilo viac ako 80 štátov, čo predurčuje tieto zariadenia na moderne prostriedky vedenia vojen.²⁴² Napokon dôležité si je uvedomiť aj to, že túto technológiu môžu zneužiť aj teroristické organizácie, ako prostriedok pomsty a vytvárania atmosféry zastrasovania.

Problémom v oblasti ľudských práv aj naďalej zostáva, že napriek evidentnej existencii aj humánneho využitia dronov, ktoré by mohli napríklad dopraviť do ťažko dostupného terénu lieky alebo potraviny, stále prevažuje ich vojenské použitie vo forme nosičov smrtiacej sily, prípadne získavania vojensky významných informácií na obrazovo-zvukových záznamoch. Nepopierateľným faktom zostáva aj skutočnosť, že tieto nosiče smrtiacej sily prinášajú smrť nielen teroristom, ale aj nevinným civilistom a deťom, o zranených a zmrazených osobách ani nehovoriac. Napriek tomu, že v týchto prípadoch ide o zabitie nevinných ľudí, ktorí tiež

238 [https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/\[online\]](https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/[online]). [cit. 3. júla 2015]

239 [http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/282512-osn-zastavte-terminatorov/\[online\]](http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/282512-osn-zastavte-terminatorov/[online]). [cit. 3. júla 2015]

240 [http://hungarian.ruvr.ru/2013_05_17/Az-ENSZ-foglalkozik-a-dronokkal/\[online\]](http://hungarian.ruvr.ru/2013_05_17/Az-ENSZ-foglalkozik-a-dronokkal/[online]). [cit. 3. júla 2015]

241 [http://hungarian.ruvr.ru/2013_05_17/Az-ENSZ-foglalkozik-a-dronokkal/\[online\]](http://hungarian.ruvr.ru/2013_05_17/Az-ENSZ-foglalkozik-a-dronokkal/[online]). [cit. 3. júla 2015]

242 http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2013/491489/EXPO-DROI_SP%282013%29491489_EN.pdf [online]. [cit. 3. júla 2015]

mali svoje ľudské práva, mali svoje rodiny, svoje životy, plány a sny, žiadna medzinárodná ani národná organizácia nezačala žiadne konanie a nikdy nikoho nepostavili pred súd. A ak by aj došlo k nejakým pokusom o konanie s cieľom skúmania právnej zodpovednosti v súvislosti s použitím dronov na fyzickú likvidáciu osôb, išlo by vzhľadom na absentujúcu právnu úpravu ich použitia, o veľmi náročné dokazovanie.

2. Drony versus ľudské práva a základné slobody v EÚ

Nebezpečné právne vákuum vo forme absencie právnej regulácie používania dronov si všimli aj predstavitelia EÚ. Dňa 25.4.2013 zasadal výbor na ochranu ľudských práv Európskeho parlamentu na odbornom seminári za účasti odborníkov a poslancov. Odborníci upozornili, že technológia dronov sa veľmi intenzívne vyvíja, je stále viac dronov, čo môže ovplyvniť aj pravidlá riešenia vojnových konfliktov. Preto je dôležité bezodkladne premyslieť časti medzinárodného práva vzťahujúceho sa na použitie dronov a začať globálne rokovania, v ktorých EÚ môže zohrávať dôležitú úlohu.

Počas odbornej debaty odznelo veľa rôznych názorov, avšak poslanci sa zhodli na tom, že toto právne vákuum predstavuje reálne nebezpečenstvo zneužívania dronov, ktoré vzhľadom na možnosti ich použitia môžu podkopávať základy právneho štátu a oslabiť tak jeho bezpečnosť. Ďalším reálnym nebezpečenstvom je aj zneužitie dronov na cieľnú likvidáciu nepohodlných osôb, čo ich predurčuje aj ako prostriedky teroristických útokov.

Na základe týchto podnetov začala EÚ s vypracovaním právnych noriem, týkajúcich sa používania dronov. Takýto právny predpis EÚ ešte nie je v platnosti, ale jeho koncept je už zrejmý.²⁴³

Taktiež Európska agentúra pre bezpečnosť letectva (EASA-European Aviation Safety Agency) vypracovala koncept pre operáciu dronov, text ktorého je prístupný na príslušnej webovej stránke EÚ, avšak v tomto prípade ide o zhodnotenie súčasného stavu a hodnotenia rizík v tejto oblasti, ktoré nemá formu právneho aktu a nie je ani právne záväzná.²⁴⁴

Dňa 6. marca 2015 sa konalo v Rige stretnutie predstaviteľov národných prevádzkovateľov leteckej dopravy EÚ, za účelom rokovania o právnej regulácii používania dronov. Na tomto stretnutí sa dohodli niektoré technické a právne aspekty ich využívania. Zúčastnení sa zhodli na tom, že už nemožno čakať a je potrebné v tejto oblasti pristúpiť ku konkrétnej právnej regulácii. V členských štátoch EÚ je v súčasnosti asi 3000 civilných subjektov, ktoré prevádzkujú drony na základe povolenia svojej domovskej krajiny, avšak záujem o drony je obrovský a v priebehu nasledujúcich piatich rokov sa predpokladá niekoľko násobný nárast ich prevádzkovateľov. Ďalej boli vypracované podmienky prevádzkovania, ako aj zodpovednosť za technický stav a prevádzku dronov. Na záver sa účastníci zhodli, že expanzia dronov na civilný trh je nevyhnutná a nie je možné, ba ani žiaduce, tomu brániť. Rozšírenie využívania dronov na civilné a legálne účely predstavuje prínos pre spoločnosť vo forme nových služieb a nových pracovných miest. Nevyhnutnou podmienkou je však prijatie komplexného regulačného právneho rámca, ktorého ústredným pilierom majú byť prevádzkovatelia.

Napriek tomu, že v EÚ nebolo zaznamenané porušenie ľudských práv a základných slobôd dronmi, nemožno túto skutočnosť vylúčiť, nakoľko nemusí ísť len o ich využitie pri fyzickej likvidácii osôb, ale môže sa ísť aj o porušenie takých práv a slobôd, ako sú napríklad porušenie práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, obdobia a komunikácie (Hlava II článok 7 Charty základných práv EÚ), porušenie práva osôb na ochranu osobných údajov, ktoré sa ich týkajú (Hlava II článok 8 Charty základných práv EÚ) a iných práv podľa Charty základných práv EÚ.

Ako zneužitie dronov a ohrožovanie práva na ochranu života a zdravia je možné uviesť prípad z Veľkej Británie publikovaný v denníku Daily Mail, keď v regióne Essex sa dron vo výške približne 450 metrov priblížil na vzdialenosť necelých 20 metrov k civilnému lietadlu

²⁴³Pozri návrh textu Smernice „Dron infographics“, uverejnený na stránke Európskej komisie .<http://ec.europa.eu/transport/modes/air/doc/drones-infographic.pdf> [online]. [cit. 3. júla 2015]

²⁴⁴Pozri http://www.easa.europa.eu/system/files/dfu/204696_EASA_concept_drone_brochure_web.pdf, [online]. [cit. 3. júla 2015]

typu ATR 72. Našťastie ku kontaktu a tým aj k nehode nedošlo, ale bola ohrozená bezpečnosť letu lietadla a tým ohrozené aj životy jeho pasažierov. Podľa úradov a aj podľa opisu pilota lietadla bol červeno - čierny lietajúci predmet s najväčšou pravdepodobnosťou dron, avšak prevádzkovateľa dronu, ani samotný dron sa nepodarilo zistiť.²⁴⁵

Podobné obavy vyvolal prelet dronov aj nad francúzskou metropolou Paríž, asi sedem týždňov po krvavom útoku na redakciu satirického časopisu Charlie Hedbo. Drony preleteli nad veľvyslanectvom USA, neskôr ich spozorovali nad Eiffelovou vežou a nad námestím Place de la Concorde. Známe sú ale aj iné prípady, keď drony lietali okolo francúzskych jadrových elektrární, alebo nad Elyzejským palácom. Prípady vyšetruje francúzska polícia špecializujúca sa na letectvo. Kto riadil tieto lietajúce predmety a s akým cieľom sa však doteraz nepodarilo zistiť.²⁴⁶ Takéto nekontrolované prelety dronov napriek tomu, že priamo neporušujú ľudské práva, vyvolávajú v ľuďoch zákonite pocit nebezpečenstva a strachu. Možno teda tiež povedať, že tieto lietajúce predmety môžu byť zneužívané aj ako forma psychického teroru.

Na základe súčasnej globálnej situácie, vlne násilností vo svete, neistoty v spoločnosti, teroristických útokoch a možnosti vykonania takýchto útokov dronmi je objektívne, že spoločnosť volá po právnej úprave ich používania. Napríklad zákon o regulácii používania dronov v súčasnosti pripravuje Belgicko. Túto skutočnosť oznámila belgická ministerka pre mobilitu Jacqueline Galantová, ktorá uviedla, že v súčasnosti je lietanie dronov v Belgicku zakázané, avšak je potrebné umožniť túto formu využívania bezpilotných lietadiel pre civilné, komerčné ciele.²⁴⁷

3. Drony versus právna úprava ich použitia v podmienkach Slovenskej republiky

Drony sú súčasťou už aj slovenskej spoločnosti a vídať ich aj na oblohe Slovenska. Väčšinou ide o drony vybavené s kamerou alebo fotoaparátom, ktoré väčšinou snímajú obrazové záznamy off-line do svojich pamätových kapacít, ale niektoré využívajú aj živé vysielanie po šifrovanom komunikačnom kanály a obsluha na obrazovke môže sledovať svet z vtáčej perspektívy.

Takéto vyhotovovanie obrazových záznamov (nie je vylúčené aj zhotovovanie obrazovozukových záznamov) bez dovolenia dotknutých osôb alebo bez zákonného opodstatnenia porušuje ústavou garantované práva na nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia²⁴⁸, ako aj normy viacerých právnych disciplín verejného práva (trestné právo, správne právo) a súkromného práva (občianske právo, právo duševného vlastníctva).

Slovenská republika v súčasnosti nedisponuje právnym predpisom priamo upravujúcim používanie zlučeninu výpočtovej techniky a lietadla vo forme dronov, respektíve používanie dronov subsumuje pod normy právnych predpisov, ktoré upravujú túto novodobú problematiku len parciálne alebo vo všeobecnej rovine. Ide napríklad o súvisiace ustanovenia zákona č. 143/1998 Z. z. o civilnom letectve, zákona č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov, prípadne zákona č. 351/2011 Z.z. o elektronických komunikáciách. Nedovolené a nezákonné získavanie informácií o osobách, alebo aj získavanie informácií, ktorým je poskytovaná zvýšená ochrana (napríklad utajované skutočnosti) prostredníctvom dronov môže naplniť aj

²⁴⁵<http://arstechnica.com/tech-policy/2014/10/report-drone-nearly-collided-with-british-passenger-plane-on-purpose/> [online]. [cit. 3. júla 2015]

²⁴⁶<http://rt.com/news/235087-paris-drones-police-security/>; <http://www.theguardian.com/world/2015/feb/24/mystery-drones-spotted-paris-eiffel-louvre>; [online]. [cit. 3. júla 2015]
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11433746/Unidentified-drones-reappear-over-Paris-for-second-night.html> [online]. [cit. 3. júla 2015]

²⁴⁷<http://www.teraz.sk/zahranicie/belgicko-zvazuje-zakon-o-bezpilotnych/124029-clanok.html> [online]. [cit. 3. júla 2015]

²⁴⁸ Čl. 19 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov znie:

1) Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena.

2) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života.

3) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.

znaky skutkových podstát niektorých trestných činov podľa Trestného zákona č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestného zákona“). Do úvahy v tejto súvislosti prichádza trestný čin ochrany súkromia v obydlí podľa § 194a Trestného zákona. Tohto trestného činu sa dopustí ten, „kto úmyselne poruší právo iného na jeho súkromie v obydlí, právo na jeho súkromný a rodinný život vedený v obydlí tým, že bez jeho súhlasu zadovážuje pre seba alebo iné osoby neoprávneným sledovaním jeho obydla poznatky o jeho živote a živote osôb, ktoré sa zdržiavajú v jeho obydlí, a s využitím informačno-technických prostriedkov a iných technických prostriedkov vyhotovuje z tohto pozorovania záznamy alebo inú dokumentáciu“. Drony môžu byť zneužívané aj na získavanie chránených informácií, ktoré majú charakter utajovaných skutočností²⁴⁹, alebo sú osobitne chránené z iných dôvodov (napríklad obchodné tajomstvo, bankové tajomstvo, poštové tajomstvo, telekomunikačné tajomstvo, daňové tajomstvo). Vtedy prichádza do úvahy naplnenie znakov skutkovej podstaty trestných činov ohrozenia obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva podľa § 264 Trestného zákona, vyzvedačstva podľa § 318 Trestného zákona, ohrozenia utajovanej skutočnosti podľa § 319 Trestného zákona, ohrozenia dôvernej a vyhradenej skutočnosti podľa § 353 Trestného zákona. V prípade zneužitia technologických možností dronov nie je vylúčené naplnenie znakov skutkových podstát aj iných trestných činov, ako sú napríklad trestné činy nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona a porušenia dôvernosti ústneho prejavu a iného prejavu osobnej povahy podľa § 377 Trestného zákona.

Pre úplnosť treba uviesť, že pred zneužívaním dronov sa možno chrániť aj prostriedkami občianskeho práva. V takýchto prípadoch je možné, aby sa dotknutá osoba obrátila na súd s občianskoprávnou žalobou a podľa ustanovení §§ 11 až 13 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, v znení neskorších predpisov (ďalej len Občiansky zákonník alebo „OZ“) sa domáhala ochrany pred neoprávnenými zásahmi do jej osobnostných práv. Občiansky zákonník v tejto súvislosti jednoznačne ustanovuje, že „fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy“ (§ 11 OZ). V nasledujúcom ustanovení zasa ustanovuje, že „písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby alebo jej prejavov osobnej povahy sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jej prihlasením“ (§ 12 ods. 1 OZ). Fyzická osoba má právo najmä sa domáhať, „aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jej osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadostučinenie“ (§ 13 ods. 1 OZ). Pokiaľ by sa nezдалo postačujúce spomínané zadostučinenie najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti, má fyzická osoba tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch (§ 13 ods. 2 OZ).

Z predchádzajúcich ustanovení Občianskeho zákonníka teda vyplýva, že ak má zneužitie technológie dronov charakter neoprávneného zasahovania do práva na ochranu osobnosti, môže sa dotknutá osoba súdnou cestou domáhať, aby osoby zodpovedné za takéto konanie upustili od neoprávnených zásahov do práva na ochranu osobnosti a aby sa odstránili následky takých zásahov. Takéto rozhodnutie súdu sú osoby zodpovedné za uvedené protiprávne konanie uposlúchnuť.

Je však potrebné uviesť, že spomínané právne predpisy vytvárajú len všeobecný právny rámec na ochranu pred neoprávneným používaním zariadení na báze dronov, prípadne riešia problematiku právnych podmienok používania dronov len okrajovo a teda nedostatočne. To je spojené so sťažnými podmienkami kontroly podmienok ich oprávneného používania.

V praxi predstavuje problém aj zadržanie nelegálne využívaného dronu, ktorý po nasnímaní určitých informácií odletí a je problém zistiť aj prevádzkovateľa alebo „pilota“, teda osobu, ktorá ho riadila. Aj v prípade, ak sa podarí takýto dron fyzicky zaistiť, nie je možné z neho zistiť, že kto a odkiaľ ho riadil, ak nebol zadržaný aj pilot. Nakoľko neexistuje povinnosť evidencie dronov, ani ich predaja, a ak k tomu pripočítame voľný pohyb tovaru v rámci EÚ, zistiť majiteľa, prevádzkovateľa a pilota takéhoto zariadenia je nad možnosti príslušných štátnych orgánov. V prípade úspešného zaistenia dronu, alebo aj prevádzkovateľa a pilota,

²⁴⁹ Informácie, ktoré majú charakter utajovaných skutočností upravuje zákon č. 2015/2004 Z.z., o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov

je problematickým vyčítanie napríklad nasnímaných údajov, ktoré sú bežne šifrované 256 bitovým algoritmom. Samozrejme to nie je právny, ale technický problém, ktorý v prípade zložitejšieho šifrovacieho kľúča a bez spolupráce držiteľa nie je možné vzhľadom na technickú a odbornú pripravenosť príslušných štátnych orgánov, úspešne a efektívne riešiť. Neexistencia komplexnej právnej úpravy využívania dronov ďalej spôsobuje, že nie je možné v potrebnom časovom rozsahu prehliadnuť obsah uloženého priestoru dronu, nehovoriac o právnych problémoch, ktoré môžu vzniknúť v prípade narušenia dôveryhodnosti zaistených informácií. Ďalej predpoklady vyvodenia právnej zodpovednosti bez príslušnej právnej úpravy používania dronov sťažujú aj samotné technické možnosti zistenia týchto zariadení. Za bežného denného hluku v rušných uliciach aj napriek tomu, že dron vytvára okolo seba hluk, ktorý vzniká trením vzduchu o listy vrtule, a tento hluk sa nad zemou šíri všetkými smermi, je len veľmi ťažko zistiteľný a spozorovateľný. Vzhľadom na let v malých výškach, malý rozmer a materiál konštrukcie, nie sú drony spozorovateľné ani radarmi monitorujúcimi vzdušný priestor Slovenskej republiky.

Záver

Napriek tomu, že drony boli vytvorené na monitorovanie vojenských cieľov, našli si svoje uplatnenie aj v civilnej sfére. Absentujúca právna regulácia používania dronov ich, vzhľadom na technologický charakter, priam predurčuje nielen na legálne, ale aj na ich nelegálne využitie, a najmä na nedovolené získanie rôznych chránených informácií, prepravu nebezpečných ilegálnych predmetov, až po využitie na teroristické a iné kriminálne činy. Na základe týchto informácií sa priam núka otázka „predstavujú drony nebezpečenstvo porušovania ľudských práv a slobôd?“ Na túto otázku nie je možné dať jednoznačnú a relevantnú odpoveď a s troškou vyhýbavosti môžeme skonštatovať, že záleží na tom, kto a ako ich bude využívať. Preto nie je možné v tejto súvislosti takéto ohrozenie a nebezpečenstvo vylúčiť. Jedným z predpokladov eliminácie uvedených hrozieb je existencia efektívnej a komplexnej právnej regulácie používania dronov.

Použitý zdroj:

http://ludskeprava.euoiuris.sk/index.php?link=vseob_lud_prava
http://ludskeprava.euoiuris.sk/index.php?link=dohovor_ochrane_lud_prav_zaklad_slobod
http://ludskeprava.euoiuris.sk/index.php?link=charta_zakladnych_prav_eu
<http://ec.europa.eu/transport/modes/air/news/doc/2015-03-06-drones/2015-03-06-riga-declaration-drones.pdf>
<http://fas.org/sgp/news/2012/02/faa-uas.html>
<https://www.faa.gov/uas/nprm/>
<http://jarus-rpas.org/index.php/deliverable/category/11-external-consultation-on-jarus-org?download=52:draft-jarus-org-v0-17-27-apr-2014-for-ext-consult>
<http://www.thedigitalpost.eu/2015/channel-business/drone-regulation-where-we-stand-in-europe>
<http://www.thedigitalpost.eu/2015/channel-business/drone-regulation-where-we-stand-in-europe>
<http://tech.sme.sk/c/7818837/hladaju-technologie-ktora-by-ochranila-vyzbrojene-drony-pred-unosmi.html>
<http://www.engadget.com/2015/05/20/us-navy-wants-hack-resistant-drones/> <https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/>
<https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/> <https://www.thebureauinvestigates.com/2015/07/01/drone-war-report-january-june-2015-controver>

sial-signature-strikes-hit-yemen-and-pakistan/ <http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/282512-osn-zastavte-terminatorov/> http://hungarian.ruvr.ru/2013_05_17/Az-ENSZ-foglalkozik-a-dronokkal/
<http://www.europarl.europa.eu/news/hu/news-room/content/20130426STO07642/html/>
Drónok-nemzetközi-vitát-sürgesnek-szakértők-és-képviselők
<http://ec.europa.eu/transport/modes/air/doc/drones-infographic.pdf>
http://www.easa.europa.eu/system/files/dfu/204696_EASA_concept_drone_brochure_web.pdf
<https://drone-zone.sk/>
<http://aim.lps.sk/web/?fn=1&lng=sk>
<http://www.paragliding-mapa.cz/mapa>
<http://letectvo.nsat.sk/letova-prevadzka/osvedcenie-letovej-sposobilosti/formulare/>
<http://www.minv.sk/?letecke-prace-1>
<http://letectvo.nsat.sk/letova-prevadzka/lietadla-sposobile-lietat-bez-pilota/> <http://www.asctec.de/uav-uas-drohnen-anwendungen/drohneninspektion-drohnenmonitoring/>
<http://www.asctec.de/sky-futures-investment-uav-drohnen-inspektionsservice/> https://www.openpetition.de/petition/online/sicherheits-und-verteidigungspolitik-aechtung-von-einsatz-und-produktion-bewaffneter-drohnen?language=es_ES.utf8 http://www.focus.de/politik/videos/vorfall-am-weissen-haus-betrunkener-spion-verlor-kontrolle-ueber-drohne-und-loeste-sicherheits-schock-aus_id_4435412.html

Súčasnité vnímanie družicových snímkov ako dôkazu pred súdom Current insight into satellite imagery as evidence before courts²⁵⁰

Mgr. Lucia Belková

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Slovenská republika

belkova89@gmail.com

Abstrakt

Príspevok je venovaný problematike súčasného vnímania družicových snímkov ako dôkazu pred súdmi rozličnej povahy. Prvá časť sa zaoberá diaľkovému prieskumu Zeme všeobecne. Druhá časť sa venuje družicovým snímkam a ich povahe. V ďalšej časti je poskytnutá analýza prípustnosti družicových snímkov ako dôkazu pred medzinárodnými a národnými súdmi. V závere sa autorka venuje problematike z perspektívneho hľadiska.

Kľúčové slová:

Diaľkový prieskum Zeme, družicové snímky, dôkaz pred súdom

Abstract:

Disclosed article is dedicated to the issue of current insight into satellite imagery as an evidence before courts. Its first part deals with the issue of remote sensing of the Earth. Its second part deals with satellite imagery and its nature. Third part of the article is dedicated to the analysis of the admissibility of satellite imagery as evidence before various international and national courts. Its last part deals with the prospect of the issue concerned.

Key words:

Remote sensing of the Earth, satellite imagery, evidence before court

Všeobecne o diaľkovom prieskume Zeme

Zhotovovanie snímkov zachytávajúcích povrch Zeme prostredníctvom fotografických prístrojov umiestnených na palubách lietadiel a družíc, ich spracovanie a ďalšie využitie je tzv. diaľkovým snímaním Zeme, resp. „diaľkový prieskum Zeme”.²⁵¹

Prvé diaľkové prieskumy Zeme sa diali dávno predtým, než tento termín skutočne vznikol a ľudia, ktorí za nimi stáli, často riskovali svoje životy. Prvé pokusy sa udiali v čase vynájdenia prvých fotoaparátov, teda približne v polovici devätnásteho storočia a za prvého človeka, ktorý sa podujal na diaľkové pozorovanie Zeme v modernom ponímaní tohto fenoménu (teda za použitia techniky na zachytávanie snímkov a zo vzduchu) bol v roku 1858 francúz menom Gaspard-Félix Tournachon.

Diaľkový prieskum Zeme bola pôvodne vojenská disciplína, ktorou štáty vykonávali špionáž. S príchodom prvej svetovej vojny a rozvoja letectva sa na diaľkový prieskum začali

²⁵⁰Tento článok je výsledkom projektu VEGA č. 1/0382/14 s názvom **Juridizácia ľudských práv v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva**

²⁵¹ Dostupné na: <http://svf.uniza.sk/kgd/skripta/fotogrametria/kap14.pdf>

využívať lietadlá. Skutočnú revolúciu však spôsobil až nástup tzv. „kozmickej éry“. Napriek tomu, že preteky o prvenstvo vo vesmíre vyhral bývalý Sovietsky zväz, prvou krajinou, ktorej sa podarilo vypustiť na obežnú dráhu Zeme prieskumnú družicu boli Spojené štáty americké. Za prvé prieskumné družice sa totiž považujú družice programu Corona, ktoré od jesene roku 1960 zachytávali snímky sovietskeho a čínskeho územia.²⁵² O necelý rok vypustil prieskumnú družicu na obežnú dráhu Sovietsky zväz²⁵³ a postupne sa pridávali ďalšie štáty. Civilným užívateľom sa stal diaľkový prieskum zemského povrchu dostupný až o 20 rokov neskôr, aj to však výlučne za účelom vedeckého výskumu. Komerčná dostupnosť družicových snímok bola stále iba hudbou budúcnosti.

Stále platí, že najsofistikovanejšími prieskumnými družicami sú vojenské družice prevádzkované armádami jednotlivých krajín, no vďaka tzv. komercializácii vesmíru, ku ktorej najmä finančnou podporou prispeli aj samotné štáty, je v súčasnosti množstvo komerčných družíc vlastnených a prevádzkovaných súkromnými spoločnosťami a určených na iné ako na vojenské využitie. Práve spomínaný trend komercializácie vesmíru umožnil to, že dnes sú družicové snímky prístupné širokej verejnosti. V súčasnosti vo svete funguje množstvo spoločností, ktoré sa špecializujú na poskytovanie služieb spojených s poskytovaním družicových snímok s vysokým rozlíšením, ktoré sa vďaka rýchlemu technickému pokroku a konkurenčnému boju neustále zvyšuje. Družicové snímky s nižším rozlíšením sú dokonca verejnosti zdarma dostupné online, pričom jedným z poskytovateľov takejto služby je americký Národný úrad pre letectvo a vesmír (NASA)²⁵⁴.

Ako to už býva, aj tento výdobytok technického rozvoja so sebou priniesol niekoľko nových právnych otázok. Veľmi zaujímavou je v tejto súvislosti napríklad otázka prípustnosti družicových snímok ako dôkazu pred súdom.

K povahe družicových snímok

V prvom rade treba povedať, že družicové snímky nie sú snímkami v pravom zmysle slova. Ide skôr o akýsi súbor dát digitálnej povahy, ktoré je potrebné spracovať a náležite zinterpretovať. Nevýhodou družicových snímok v porovnaní s klasickými je skutočnosť, že narozdiel od klasických snímok, do ktorých zásah sa dá bez väčších problémov odhaliť, družicové snímky je možné zmeniť pomerne jednoducho a spôsobom, ktorý je ťažšie odhaliteľný, sú teda ľahšie zmanipulovateľné. Treba tiež spomenúť, že dôveryhodnosť družicovej snímky výrazne závisí od kvalifikácie osoby, ktorá ju interpretovala. Môže sa tiež napríklad stať, že totožnú družicovú snímku vyložia dvaja experti úplne odlišným, navzájom si odporujúcim spôsobom.²⁵⁵

Ďalšou otázkou, na ktorú je v tejto súvislosti potrebné myslieť je fakt, že na družicovom zábere môže byť zachytená osoba, ktorej právo na ochranu súkromia tým môže byť ohrozené. V súčasnosti ešte rozlíšenie družicových snímok nie je natoľko kvalitné, že by v tomto ohľade mali znamenať výraznejšie riziko. Technický vývoj však napreduje a je iba otázkou času, kedy rizikom byť začne. V takom prípade by mohlo využívanie týchto snímok generovať spory o ochranu práva na súkromie.

252 Zaujímavosťou je, že snímky boli zachytávané na filmy, ktoré družice v tubách v niekoľkodňových intervaloch vypúšťali na Zem. Nad Pacifickým oceánom ich lietadlá zachytávali do špeciálnych sietí.

253 Bývalý Sovietsky zväz vypustil v roku 1961 svoju prvú prieskumnú družicu, ktorá bola súčasťou programu Zenit-2.

254 <http://earthobservatory.nasa.gov/>

255 Prípád Nigéria proti Kamerunu, vedený pred Medzinárodným súdnym dvorom.

Prípustnosť družicových snímok ako dôkazu pred medzinárodnými a národnými súdmi

Ako sa teda k tomuto druhu dôkazov stavajú medzinárodné súdy a národné súdy jednotlivých krajín? Táto problematika je pomerne čerstvá a veľa súdov s ňou zatiaľ nemá skúsenosť.

Medzinárodný súdny dvor, ktorý je hlavným súdnym orgánom Organizácie Spojených národov, príslušným na rozhodovanie vo veciach sporov medzi členskými štátmi už za sebou takúto skúsenosť má. Prvýkrát bol pred ním tento druh dôkazu použitý v roku 1996 v spore týkajúcom sa hraníc medzi Kamerunom a Nigériou.²⁵⁶ Odvetdy boli družicové snímky v konaní pred Medzinárodným súdnym dvorom použité viackrát a ich využívanie má zvyšujúcu sa tendenciu.²⁵⁷ Družicové snímky predkladajú sporové strany súdu najmä vo veciach týkajúcich sa teritoriálnych sporov²⁵⁸, štátnej suverenity²⁵⁹ a slúžia aj ako dôležitý zdroj informácií v otázkach porušenia ľudských práv²⁶⁰. Na verejnom pojednávaní vo veci Gruzínska proti Ruskej federácii o dodržiavaní Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, ktoré sa konalo dňa 8. septembra 2008 sa súd napríklad zaoberal dôkazmi, spočívajúcimi v družicových snímkach Zeme, ktoré Gruzínsko predložilo na podporu tvrdení, že ozbrojené sily Ruskej federácie boli fyzicky prítomné v regióne v čase, keď na mieste prebiehali etnické čistky. Zaujímavá je tiež skutočnosť, že v konaní vo veci teritoriálneho sporu Botswany proti Namíibii dokonca súd samotný požiadal sporové strany, aby prostredníctvom špecializovaných agentúr zabezpečili dôkazový materiál spočívajúci v leteckých a družicových snímkach.

Európsky súd pre ľudské práva, kontrolujúci dodržiavanie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, vyjadril svoj postoj k dôveryhodnosti družicového materiálu zatiaľ iba nepriamo. Urobil tak v odôvodnení rozhodnutia vo veci Sufi a Elmi proti Veľkej Británii (išlo o spoločné rozhodnutie vo veci dvoch samostatných sťažností, sťažnosti č. 8319/07 a sťažnosti č. 11449/07), v ktorej išlo o dvoch somálskych občanov, ktorí tvrdili, že v prípade ich navrátenia do krajiny pôvodu by im hrozilo riziko zlého zaobchádzania. Sťažovatelia sa pritom odvolávali na dokument, ktorý sa okrem iného opierať o družicové snímky a práve presnosť týchto snímok vzhľadom na „mieru ich novej odchyľky“²⁶¹ súd spochybnil.

Aj Európsky súdny dvor už mal možnosť vyjadriť sa k prípustnosti družicových snímok ako dôkazu. Vo svojom odôvodnení rozhodnutia vo veci Európska komisa proti Veľkej Británii súd uviedol, že konkrétny družicový záznam predložený Európskou komisiou síce nebol spôsobilý preukázať jej tvrdenia, avšak ako dôkaz ho v danom konaní pripustil.²⁶²

Družicové zábery ako dôkaz pripustili aj národné súdy niektorých krajín, medzi nimi napríklad súdy v Singapure, Argentíne, Bosne a Hercegovine či v Spojených štátoch amerických. Slovenské súdy sa podľa dostupných informácií s podobným prípadom zatiaľ nestretli.

256 Kamerun proti Nigérii

257 Núñez, A.: Admissibility of remote sensing evidence before international and regional tribunals. Innovations in: Human Rights Monitoring Working Paper, 2012. Str. 9. Dostupné na: <http://www.amnestyusa.org/pdfs/RemoteSensingAsEvidencePaper.pdf>

258 Napríklad v súdnych konaniach Nikaragua proti Hondurasu (2007), Kostarika proti Nikaragui (2011)

259 Malaysia proti Singapuru

260 Bosna a Hercegovina proti Srbsku a Čiernej Hore (2007)

261 Sufi a Elmi proti Veľkej Británii (sťažnosti č. 8319/07 a sťažnosti č. 11449/07), rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 28. júna 2011.

262 Núñez, A.: Admissibility of remote sensing evidence before international and regional tribunals, Innovations in Human Rights Monitoring Working Paper, 2012. Str. 17. Dostupné na: <http://www.amnestyusa.org/pdfs/RemoteSensingAsEvidencePaper.pdf>

Záver

V súčasnosti by bolo predčasné vyjadrovať sa k právnemu statusu družicových snímok. Súdne inštitúcie na medzinárodnej a národnej úrovni sa totiž s týmto druhom dôkazného materiálu zatiaľ iba zoznamujú. Momentálne sa však zdá, že súdy vo všeobecnosti výhrady k jeho prípustnosti nemajú, skôr spochybňujú jeho presnosť. Je pritom pravdepodobné, že tento problém sa bude priamoúmerne so stupňom technologického rozvoja stierať.

Zaujímavosťou je, že v roku 2014 vznikla vo Veľkej Británii historicky prvá spoločnosť²⁶³, ktorá sa zaoberá získavaním materiálu z družíc a bezpilotných leteckých systémov za účelom jeho využitia v súdnych konaniach. Bude zaujímavé sledovať, či budú podobne zamerané spoločnosti vznikať aj v ďalších krajinách a ktorým smerom sa tento trend uberie.

Použitá literatúra:

Monografie:

Vršanský, P. - Valuch, J. a kolektív. 2012. Medzinárodné právo verejné, všeobecná časť. Bratislava: Eurokódex. Počet strán: ISBN: 978-80-89447-71-8. Počet strán: 416.

Články v elektronických časopisoch a iné prípevky:

Núñez, Ana Cristina, 2012. Admissibility of remote sensing evidence before international and regional tribunals. Innovations in Human Rights Monitoring Working Paper. Dostupné na internete: <http://www.amnestyusa.org/pdfs/RemoteSensingAsEvidencePaper.pdf>

Glanfield, Emma, 2014. The very first space detective agency: Satellite imagery experts launch new company to help settle legal disputes. Dostupné na internete: <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2785942/The-space-detective-agency-Satellite-imagery-experts-launch-new-company-help-settle-legal-disputes.html>

263 <http://www.space-evidence.net/>

Republika a její příhlávači – několik poznámek k zákazu nošení muslimského šátku ve francii

Mgr. Jaroslav Větrovský, PhD.

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

Ústav mezinárodního a evropského práva

jaroslav.vetrovsky@paneurouni.com

Abstrakt:

Více než jeden rok uplynul od přijetí rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *S.A.S. v. Francie*. Podle většinového názoru soudu není zákonem stanovený zákaz nošení muslimského šátku ve veřejném prostoru – resp. zákaz nošení jakéhokoliv oděvu zahalujícího obličej – s Evropskou úmluvou neslučitelný. Článek se zabývá analýzou jednotlivých důvodů, na nichž soud své stanovisko založil, jakož i důvodů, kterými příslušné francouzské orgány nutnost přijetí zákona zdůvodňovaly.

Klíčová slova:

soukromý život – náboženská svoboda – zahalování obličeje – důvody – Fridrich Nietzsche

1. Příhlávači

„Když ve Francii začali napadat, a tudíž také hájit Aristotelovy jednotky,²⁶⁴ bylo zase jednou vidět, co vidáme tak často, ale jen neradi: - *vymýšlely se živé důvody*, díky nimž by mohly ony zákony obstát, pouze aby nebylo třeba si přiznat, že si lidé na vládu těchto zákonů zvykli a nechtějí už nic měnit. Tak se to dělá v rámci každé vládnoucí morálky a každého náboženství a odjakživa se to tak dělalo: důvody a intence nějakého zvyku jsou k němu vždy příhlávány až tehdy, když někdo začne zvyk popírat a *ptát se po jeho důvodech a intencích*.“²⁶⁵

Fridrich Nietzsche, jasnoufivý glosátor a nemilosrdný kritik společenských institucí, vystihuje těmito slovy významný paradox, který zdůvodňování společenských zvyků a norem provází. Ačkoliv bychom rádi předpokládali opak, důvody a intence pro určité jednání nejsou zpravidla příčinou, která toto jednání způsobuje. K formulaci důvodů a intencí nedochází v čase, kdy se konkrétní způsob chování prosazuje. Bývají formulovány, pokud vůbec, teprve následně, jestliže se obsah jednání stává sporný a naráží na nezanebatelný odpor. Teprve v tento čas přicházejí zastánci navykého způsobu jednání s argumenty, kterými toto jednání zdůvodňují. Činí tak ale, ať už vědomě či nevědomě, účelově a s jediným cílem: dosáhnout zachování existujícího stavu.

Svojí povahou je Nietzscheho výrok induktivní a empirický. Je založen na reálných případech reprezentovaných obhajobou Aristotelovy myšlenky trojí jednoty tragédie a na jejich zobecnění. Pro každý empirický výrok platí, že musí být způsobilý další verifikace, popř. falsifikace. O takovouto verifikaci se zde pokusím. Učiním tak, jak již název příspěvku napovídá, na pozadí rozsudku Evropského soudu pro lidská práva (dále též jen „Evropský soud“ nebo „soud“) ve věci *S.A.S. v. Francie*, tj. na případu týkajícího se zákazu nošení burky, nikábu či jiné části oděvu zahalujícího obličej jednotlivce.²⁶⁶

²⁶⁴ Myšlenka spojovaná s Aristotelovou *Poetikou*, podle které tragédie vyžaduje jednotu času, místa a děje.

²⁶⁵ Nietzsche, F.: *Radostná věda*. Olomouc: Votobia, 1996, odst. 29, s. 57.

²⁶⁶ ESLP, *S.A.S. v. Francie*, č. 43835/11, rozsudek velkého senátu z 1.7.2014.

2. Zvyk, potřeba a zdůvodnění

Ostrakizace osob podrobujících se – dobrovolně či na základě nátlaku – jiným konvencím, než které jsou v dané společnosti dominantní, představuje jev, který bývá společností vlastní. Ostrakizace představuje v těchto situacích významný nástroj donucení, kterým společnost disponuje za účelem vymožení si respektu obecně akceptovaných pravidel. Platí to i o konvencích spojených s odíváním. Pravidla určující kdo, kdy a jak má být oblečen jsou v evropských společnostech striktní a důležitost, kterou v hierarchii společenských norem zastávají, je značná. I proto, zdá se, jsou ženy oděné v burku či nikáb evropskými společnostmi odmítány.

Porušení konvencí o odívání, samozřejmě, nemusí být jediným důvodem, pro který k společenské ostrakizaci zahalených žen dochází. Burka a nikáb nejsou jen obyčejnou součástí oděvu. Představují náboženské symboly vyjadřující přesvědčení toho, kdo oděv nosí, a podle některých též symboly útlaku působeného ženám v tradiční islámské společnosti. Projevy odsuzující zahalování jsou proto často součástí obecnějšího diskurzu namířeného proti islámu a jeho stoupencům či stoupenkyním. Je ale pozorovatelným faktem, že ačkoli množství náboženských symbolů spojených s islámem je evropskými společnostmi více či méně tolerováno a ani projevy nerovného postavení žen – muslimských či křesťanských – žádné hlasité protesty zpravidla nevyvolávají, zahalený obličej působí odpor. Evropské společnosti jednoduše nejsou – s výjimkou případů různých rituálů – na takovýto způsob odívání zvyklé.

Odmítavý postoj společností vůči burce a nikábu sám o sobě není ani výjimečný, ani překvapivý. Stejně jako muž nosící ve veřejném prostoru sukni či, nahlédneme-li do minulosti, žena nosící kalhoty, stala se i žena zahalující si obličej předmětem odsouzení, neboť také ona se dopustila porušení konvence, jejíž respektování si konkrétní společnost v konkrétním čase vynucuje. Situace ve Francii, k níž se rozsudek Evropského soudu i tento příspěvek vztahují, však v relativně nedávné době prošla podstatnou změnou. Nejde přitom ani tak o změnu v tom smyslu, že odmítavý postoj vůči burce či nikábu vyjadřovala postupně narůstající část obyvatelstva, byť ani tato skutečnost není bezvýznamná. Povahou rozhodné změny je kvalitativní. To, co zpočátku bylo spíše jen záležitostí osobního vkusu, představy několika jednotlivců o tom, které části lidského těla mají zůstat ve veřejném prostoru zahalené, a postupně se stalo *zvykem*, jímž se podstatná část společnosti spontánně řídila, se nakonec vyvinulo v *potřebu* společnosti jako celku.²⁶⁷ A to potřebu natolik silnou, že existence normy, která by naplnění potřeby zaručila, ve formě společenské konvence byla shledána jako nedostatečná. Bylo rozhodnuto, že zákaz zahalování obličeje bude přijat ve formě normy právní zahrnující ve své struktuře – kromě hypotézy a dispozice – sankci.

Kvalitativní přechod od zvyku k potřebě prosazované zákonem však nemohl proběhnout bez uvedení důvodů. Zvyk nastává tím, že k určitému jednání dochází opakovaně a dlouhodobě. Jiné odůvodnění své existence nevyžaduje. Oproti tomu potřeba prosazovaná zákonem již po explicitním stanovení důvodů volá. Je-li něco označeno za potřebu, je takovému požadavku příznán legitimní charakter. Společnost se cítí oprávněna vymáhat naplnění potřeby i vůči těm, kdo daný požadavek jako potřebu nepocítují. Důležitým znakem potřeby je proto fakt, že jednání v souladu s potřebou společnost prosazuje i tehdy, působí-li jednotlivci újmu. To je ostatně důvod, proč je stanovení legitimních důvodů existence v případě potřeby nezbytné.²⁶⁸ Kde jsou oběti, vznikají též pochyby a odpor.²⁶⁹ Prostor pro přilhávače se otevírá.

3. Důvody (diskuze ve Francii)

V době předcházející přijetí tzv. šátkového zákona – tj. zákona „zakazujícího zakrývání

267 Srov. Nietzsche, F., *Radostná věda*, odst. 39, s. 61.

268 Hart, H., L., A.: *Právo, sloboda a morálka*. Bratislava, Kalligram, 2003, s. 46.

269 Přímých obětí, tj. žen, které praktikovaly zahalování obličeje ve veřejném prostoru, nebylo mnoho. Podle poslanecké zprávy francouzského Národního shromáždění (*Assemblée nationale*) z roku 2010 byl počet zahalených žen v zemi přibližně 1900, z toho 270 žilo ve francouzských zámořských teritoriích (srov. ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 16). Počet nepřímých obětí, tj. osob, které zákaz zahalování vnímaly jako újmu na základních hodnotách, které vyznávaly (např. svoboda), byl však podstatně vyšší.

obličeje ve veřejném prostoru“ z 11. října 2010 – oscilovaly argumenty zastánců zákona i jeho odpůrců okolo uzavřeného výčtu hodnot zpravidla charakterizovaných jako „republikánské“. Šlo o princip laicity (*laïcité*) vyjádřený v zákoně z roku 1905 „o oddělení církve a státu“ a dále o tradiční hodnoty Francouzské revoluce svobodu, rovnost a bratrství (*liberté, égalité, fraternité*). Příznivci zákazu – v tomto případě poslanci Národního shromáždění – tvrdili, že nošení šátku zakrývajícího celý obličej je negací ústředního principu svobody, neboť sám o sobě je takový šátek výrazem útlaku a svojí existencí hanobí princip rovnosti mezi pohlavími. Rovněž uváděli, že šátek zakrývající obličej představuje popření bratrství, odmítnutí jiného a zásadní zpochybnění francouzské koncepce společného žití (*vivre ensemble*).²⁷⁰ Oproti tomu odpůrci zákazu namítali, mimo jiné, že přijetí zákona by vedlo ke stigmatizaci muslimů ve společnosti a v konečném důsledku by mohlo působit újmu samotným zahaleným ženám. Neboť jsou-li tyto k nošení šátku skutečně nuceny, např. svoji rodinou, možnost přístupu do veřejného prostoru by se jim zřejmě zcela uzavřela.²⁷¹

Původní debaty o přijetí zákazu nošení šátků se tedy odehrávaly v duchu hodnot ve své podstatě „noblesních“. Ústředním objektem debat bylo postavení zahalené ženy, kterou zastánci zákazu hodlali ochránit před útlakem, zatímco odpůrci poukazovali na faktické negativní důsledky, které by přijetí zákona mohlo vyvolat. Nový rozměr vtisklo debatám stanovisko francouzské Státní rady (*Conseil d'État*) z 25. března 2010.²⁷² Státní rada byla toho názoru, že zdůvodnit úplný zákaz nošení šátků odkazem k republikánským hodnotám by bylo „právně křehké a prakticky obtížné aplikovatelné“.²⁷³ Bylo argumentováno, že princip rovnosti mezi mužem a ženou nemůže sloužit jako podklad pro omezení svobody toho, vůči komu má být princip aplikován. Rada však přišla s jiným návrhem: zákaz nošení šátků by mohl být udržitelný, pokud by byl formulován jako obecný zákaz nošení jakýchkoliv doplňků, které vedou k zakrytí obličeje do té míry, že neumožňují identifikaci příslušné osoby.²⁷⁴ Boj za svobodu zahalených žen byl upozaděn. Na jeho místo nastoupily argumenty založené na ochraně veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti a nutnosti identifikovat kohokoliv, kdo se objeví ve veřejném prostoru.

Stanovisko Státní rady nezůstalo bez odezvy. V květnu 2010 vláda předložila návrh šátkového zákona ke schválení Národním shromážděním. Argumenty odkazující k republikánským hodnotám zde bok po boku vystupovaly s argumenty založenými na potřebě ochrany veřejného pořádku.²⁷⁵ Zákon byl schválen oběma komorami francouzského Parlamentu téměř jednomyslně. V součtu se pro přijetí vyslovilo 581 zástupců lidu, 2 se vyslovili proti přijetí a 3 se hlasování zdrželi.²⁷⁶ Klíčové ustanovení zákona, článek 1, byl formulován následovně: „Nikdo nesmí ve veřejném prostoru nosit oděv určený k zakrytí jeho obličeje“. Porušení zákazu bylo trestáno sankcí. Zahalená žena, původně vykreslená jako oběť, již měl zákon chránit před útlakem a diskriminací, měla být potrestána pokutou a, kumulativně, povinností zúčastnit se občanského proškolení (*stage de citoyenneté*).²⁷⁷

Schválením zákona nicméně diskuze o jeho znění neutichly. Ještě před tím, než zákon nabyl účinnosti, vyjádřila se k jeho obsahu francouzská Ústavní rada (*Conseil constitutionnel*). Ta se v zásadě ztotožnila s důvody přijetí, které formulovala vláda a aproboval zákonodárce. Podle Ústavní rady přijetí zákona odůvodňují tři zásadní okolnosti: nutnost ochrany veřejné bezpečnosti, zachování minimálních požadavků spojených s životem ve společnosti a skutečnost, že „ženy zahalující si obličej, dobrovolně či nikoliv, se ocitají v situaci vyloučení a nabývají méněcenného postavení ve zjevném rozporu s ústavními principy rovnosti a svobody“.²⁷⁸ Členové Ústavní rady nicméně upozornili na důležitý aspekt zákona, který,

270 ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 17.

271 Zpráva francouzské Národní poradní komise o lidských právech (*CNCDH*) z 21. ledna 2010. Viz ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 18.

272 Organ stojící ve Francii na čele správního soudnictví.

273 Studie Státní rady „o právních možnostech zákazu nošení šátku zakrývajícího obličej“ z 25. března 2010. Viz ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 22.

274 *Ibid.*, § 23.

275 ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 25.

276 *Ibid.*, § 27.

277 Článek 3 zákona.

278 Rozhodnutí Ústavní rady z 7. října 2010. Viz ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 30.

navzdory svému zjevnému charakteru, nebyl do té doby příliš zmiňován: aplikace zákona představuje zásah do práva na náboženskou svobodu a může vést k jeho porušení. O takovou situaci půjde tehdy, pokud by se zákaz zahalování vztahoval na „místa pro bohoslužby otevřená veřejnosti“.²⁷⁹

Syntéza základních důvodů formulovaných ve Francii před přijetím zákona a bezprostředně poté by proto mohla vypadat následovně. Princip laicity, jenž byl zpočátku zastánci zákona prezentován jako klíčový, se z diskuze postupně vytratil. Neobjevuje se ani v návrhu zákona, ani ve stanoviscích Státní či Ústavní rady. Z „nobilesních“ hodnot zůstaly jen tradiční republikánské zásady svoboda, rovnost a bratrství. I těm však různé instituce připsaly různý význam. Předkladatel zákona, Národní shromáždění i Ústavní rada je považovaly za významné argumenty svědčící ve prospěch přijetí zákona. Oproti tomu Státní rada relevanci republikánských zásad popřela. Do oficiálního diskurzu namísto toho zavedla pojem veřejný pořádek. Ochrana veřejného pořádku, event. veřejné bezpečnosti se také nakonec stala jediným důvodem, na jehož důležitosti se všichni zastánci zákona shodli. Za povšimnutí též stojí způsob, jakým se do textu zákona promítl deklarovaná zásada rovnosti. Ačkoliv veřejné projevy navrhovatele i argumenty Ústavní rady činily z nerovného postavení zahalené (muslimské) ženy hlavní motiv, pro který mělo k přijetí zákona dojít, byla to právě zásada rovnosti a související zákaz diskriminace, které přinutily zákonodárce, v souladu se stanoviskem Státní rady, formulovat povinnost nezahalovat si obličej jako obecnou.

4. Pochybnosti (řízení před Evropským soudem)

Vnitrostátní diskuze o důvodech šátkového zákona byla následně přenesena na půdu Evropského soudu pro lidská práva. Podle písemného stanoviska vlády případný zásah, který zákaz zahalování může vyvolat z hlediska soukromého života jednotlivce či jeho náboženské svobody, je nutné považovat za nezbytný za účelem dosažení dvou legitimních cílů: veřejné bezpečnosti (*sécurité publique*) a ochrany práv a svobod druhých.²⁸⁰ Zdůvodnění prvního cíle založila francouzská vláda na stanovisku Státní rady. Zákaz zahalování obličeje odpovídá nutnosti identifikovat každého jednotlivce s cílem zabránit mu v poškozování majetku či ohrožování bezpečnosti jiných osob. Druhý z uvedených cílů interpretovala francouzská vláda široce. Za jeho konkrétní naplnění označila „zachování minimálního základu hodnot demokratické a otevřené společnosti“.²⁸¹ Přinejmenším tři hodnoty tvoří podle vlády takovýto základ: společné žití (*vivre ensemble*), rovnost mezi mužem a ženou a lidská důstojnost.²⁸²

Legitimita důvodů, které v řízeních před Evropským soudem uvádějí vlády jednotlivých států, zpravidla není štrasburskými soudci intenzivně přezkoumávána a státům je v tomto ohledu ponechán značný prostor pro vlastní uvážení (*marge d'appréciation*).²⁸³ Pro případ *S.A.S. v. Francie* však toto tvrzení neplatí.²⁸⁴ Snad největší výhrady vyjádřili soudci vůči argumentu založenému na ochraně rovnosti pohlaví. Tedy argumentu, který byl zastánci šátkového zákona ve Francii prezentován jako ústřední. Právní paternalismus typu, který prosazovala francouzská vláda, byl Evropským soudem zavržen. Evropský soud, stejně jako před tím francouzská Státní rada, byl toho názoru, že „smluvní stát se nemůže dovolávat rovnosti pohlaví s cílem zakázat praktiky, kterých se ženy – jako je stěžovatelka – domáhají v rámci výkonu práv, jež zaručuje [Evropská úmluva], nehodláme-li připustit, že by z tohoto titulu bylo možné předstírat poskytování ochrany jednotlivcům před výkonem jejich vlastních základních

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ ESLP, *S.A.S. v. Francie*, § 82.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Ibid.

²⁸³ Evans, M., D.: *Manual on the Wearing of Religious Symbols in Public Areas*. Strasbourg: Conseil de l'Europe, 2009, s. 20-21.

²⁸⁴ „Toutefois, en l'espèce, la teneur des objectifs invoqués à ce titre par le Gouvernement et fortement contestés par la requérante, commande un examen approfondi.“ ESLP, *S.A.S. v. Francie*, § 114.

práv a svobod“.²⁸⁵ Obdobným způsobem byla odmítnuta legitimita také dalšího z důvodů předkládaných vládou – ochrana lidské důstojnosti.²⁸⁶

Podpory ze strany evropských soudců se však nedostalo ani argumentu, který do diskuze o šátkovém zákonu ve Francii vnesla Státní rada. Evropský soud sice uznal jeho legitimitu v tom smyslu, že „přijetím sporného zákazu zákonodárce zamýšlel odpovědět na otázky spojené s veřejnou bezpečností (*sûreté /sécurité publique*) ve smyslu druhého odstavce článků 8 a 9 Úmluvy“.²⁸⁷ Dospěl nicméně k závěru, že „s ohledem na dopad do práv žen, které si z náboženských důvodů přejí nosit šátek zahalující obličej, může být absolutní zákaz nosit oblečení určené k zakrývání obličeje považován za přiměřený pouze v kontextu, který by prokazoval existenci obecné hrozby proti veřejné bezpečnosti“.²⁸⁸ O takový kontext se však podle Evropského soudu ve Francii nejedná. Sledovaného cíle proto bylo možné dosáhnout méně invazivními prostředky, zejména stanovením povinnosti „ukázat obličej a identifikovat se“ v případech, kdy to bude s ohledem na ochranu veřejné bezpečnosti nutné.²⁸⁹

K prohlášení šátkového zákona za neslučitelný s Evropskou úmluvou přesto nedošlo. Za legitimní a přiměřený uznal soud argument, podle kterého zákaz zahalovat si obličej je nezbytný pro zachování interakce mezi lidmi a pro realizaci jejich společného žití. Ačkoliv způsob, jakým Evropský soud legitimitu argumentu uznal, byl spíše váhavý,²⁹⁰ pro „hledisko, podle kterého osoby, jež se nacházejí v místech přístupných každému, si nepřejí rozvoj takových praktik a postojů, které zásadním způsobem zpochybňují možnost otevřených meziosobních vztahů představujících [...] nezbytnou složku kolektivního života uvnitř společnosti“, vyjádřil pochopení.²⁹¹ Ani skutečnost, že „kritizovaný zákaz dopadá zejména na muslimské ženy, které si přejí nosit šátek zahalující obličej“ nebyl pro výsledné úvahy Evropského soudu určující. Naopak, za stěžejní označil soud okolnost, že „daný zákaz není výslovně zdůvodněn náboženskou konotací oblečení, na které míří, ale pouhou skutečností, že takové oblečení zakrývá obličej“.²⁹² Většinou patnácti hlasů ku dvěma proto dospěl k závěru, že k porušení Evropské úmluvy, konkrétně článků 8 a 9, v tomto případě nedošlo.

6. Konec přetvářky

Co tedy zbylo z důvodů a intencí, které Nietzscheho příhlávači počali snášet, jakmile se navyklá konvence zdála být zpochybněna? Jediný argument, na kterém se všichni zastánci šátkového zákona ve Francii shodli, nebyl Evropským soudem přijat. Soud sice uznal, že zájem na ochraně veřejného pořádku, resp. bezpečnosti, může být z hlediska Úmluvy chápán jako legitimní, testem proporcionality však navrhovaný zákaz neprošel. Podle Evropského soudu nutit ženy oblékající si burku či nikáb, aby tento oděv odložily, jakmile vstoupí do veřejného prostoru, není v demokratické společnosti nezbytné. Stejného cíle může být dosaženo i způsobem, který náboženskou svobodu jednotlivce či jeho soukromý život šetří v podstatně větší míře.²⁹³ Skutečnost, že o nic takového Francie neusilovala, je výmluvná: důvodem přijetí zákona bylo zabránit muslimským ženám nosit, být jen na veřejnosti, oděv zahalující obličej,

285 Ibid., § 119. Argument prezentovaný Evropským soudem koresponduje s pojetím svobody, jak jej nalezneme např. u J. S. Millia: „[T]he only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilised community, against his will, is to prevent harm to others. His own good, either physical or moral, is not a sufficient warrant. He cannot rightfully be compelled to do or forbear because it will be better for him to do so, because it will make him happier, because, in the opinions of others, to do so would be wise, or even right.“ Mill, J., S.: *On Liberty*. Warnock, M. (ed.): *Utilitarianism and On Liberty*. 2nd edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2003, s. 94-95.

286 ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 120.

287 Ibid., § 115.

288 Ibid., § 139.

289 Ibid.

290 Ibid., viz zejména §§ 145-149.

291 Ibid., § 122.

292 Výrok odkazující ke konceptu přímé diskriminace tak Evropský soud pouze nahradil výrokem odkazujícím ke konceptu nepřímé diskriminace. K vyvrácení pochybností o diskriminačním charakteru šátkového zákona tímto argumentem nedošlo. ESLP, S.A.S. v. *Francie*, § 151.

293 Ibid., § 139.

nikoliv přijmout *přiměřená* opatření, která by takovouto praxi nadále umožňovala.²⁹⁴

Také důvod založený na *rovnosti* pohlaví byl Evropským soudem striktně odmítnut. Ačkoliv soudu není myšlenka ochrany jednotlivce před jeho vlastním jednáním zcela cizí,²⁹⁵ paternalistický argument francouzské vlády v tomto případě nepřijal. Újmu, kterou nošení burky či nikábu ženám – včetně stěžovatelky – údajně působí, nepovažoval Evropský soud za skutečnou nebo přinejmenším za významnou. Možnost zdůvodnit na jejím základě zásah do práva jednotlivce zvolit si oblečení dle vlastního uvážení²⁹⁶ a projevovat jeho prostřednictvím své náboženské vyznání nebo svá přesvědčení²⁹⁷ proto označil za nepřipustnou.

Diskuze na vnitrostátní úrovni i před Evropským soudem navíc odhalily značnou míru pokrytectví, se kterou byly argumenty vztažené k republikánským hodnotám *rovnosti*, *svobody* a *bratrství* použity. Je totiž zřejmé, že méněcennost postavení a s tím spojená nesvoboda či vyloučení zahalených žen nejsou způsobeny burkou či nikábem jako takovými, ale významem, který této části oděvu přikládá francouzská společnost. Přesvědčení o méněcennosti, event. pocit ponížení či vyloučení proto nemusí nutně korespondovat se stavem mysli, který zažívá žena, jež si obličeji zahaluje, anebo osoba, která ji k zahalování nutí. Vždy však půjde o pocit, přesvědčení či postoj, který ve vztahu k zahalené ženě zažívá francouzská společnost, resp. její podstatná část. Jinými slovy, újma, před níž má zákon jednotlivce ochránit, není újma individuální, kterou pocítuje zahalená žena. Je to újma *sociální*, kterou odpůrci šátků svým chováním sami vytvářejí.²⁹⁸ K zániku sociální újmy ale přijetí zákona netřeba. Postačí změna postoje.

294 To ostatně připouští i sama francouzská vláda v důvodové zprávě k návrhu šátkového zákona: „L'édiction de mesures ponctuelles a été évoquée, qui se traduiraient par des interdictions partielles limitées à certains lieux, le cas échéant à certaines époques ou à l'usage de certains services. Une telle démarche, outre qu'elle se heurterait à d'extrêmes difficultés d'application ne constituerait qu'une réponse insuffisante, indirecte et détournée au vrai problème.“ Viz ESLP, S.A.S. v. *France*, § 25.

295 Viz např. případy týkající se otázky, zda penalizování sadomasochistických sexuálních praktik státem je slučitelné s Evropskou úmluvou (ESLP, *Laskey a ost. v. Velká Británie*, č. 21627/93, rozsudek z 19.2.1997, §§ 43 a násl.), či problematiky segregace a rasové diskriminace (ESLP, *D.H. a ost. v. Česká republika*, č. 57325/00, rozsudek velkého senátu z 13.11.2007, § 204).

296 ESLP, S.A.S. v. *France*, § 107.

297 Ibid., § 108.

298 K pojmu *sociální újma* a jeho významu pro antidiskriminační právo viz Jilek, D., Větrovský, J., Šmigová, K.: *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*. Praha: Wolters Kluwer, s. 39-40.

Cielené zabíjanie a ochrana ľudských práv Targeted killings and the protection of human rights

JUDr. Rastislav Funta, PhD., LL.M.

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Slovenská republika

rastislav.funta@mail.com

Abstrakt

Cielené zabíjanie je z hľadiska ľudských práv vysoko kontroverzné. V centre našej diskusie stojí otázka, či a popri prípade kedy štáty majú právo zabiť osoby podozrivé z terorizmu mimo svojho vlastného územia. Hlavným bodom kritiky, z pohľadu ľudských práv, je nedostatok informácií o operáciách a procesoch, ktoré vedú k cieľnému zabíjaniu. Vzhľadom k tomu, že rozhodnutia a rozhodovacie procesy zostávajú zväčša utajené - najmä v prípade cieľného zabíjania prostredníctvom spravodajskej služby - nikto nenesie politickú zodpovednosť. Dokonca aj parlamentná kontrola je veľmi obtiažna. Absencia možnosti preskúmania takýchto operácií nemôže byť odôvodnená z pohľadu ľudských práv. Tento článok ponúka stručný pohľad na problematiku a odôvodnenie cieľného zabíjania. Rieši otázku pomoci pri cieľnom zabíjaní v prípade medzinárodnej spolupráce a ponúka príslušné odporúčania.

Kľúčové slová

Cielené zabíjanie, Ľudské práva, Ozbrojený konflikt

Abstract

Targeted killings are highly controversial from the perspective of human rights. In the centre of the discussion is the question, if and when states have the right to kill suspects from terrorism outside their territory. The main point of criticism, from a human rights perspective, is the lack of information about operations and decision-making processes leading to targeted killings. Since decisions and decision-making processes keep being secret – particularly by targeted killings by a secret service - no one **bear the political responsibility**. Even the parliamentary scrutiny is very difficult. The absence of appeal against such operations can not be justified. This article provides a short overview about the problems and justification of targeted killings. It covers the question of help by targeted killings in case of international cooperation and provides specific recommendations.

Key words

Targeted Killings, Human Rights, Armed Conflict

1. Úvod

Cielené zabíjanie sa stalo dôležitým prostriedkom v boji proti medzinárodnému terorizmu. Často krát v týchto prípadoch dochádza k nasadeniu bezpilotných lietadiel (tzv. dronov). USA²⁹⁹ či Izrael³⁰⁰ sa podieľajú na cieľnom zabíjaní: Izrael od roku 2000 a USA od roku 2002.

299 Právne zdôvodnenie cieľného zabíjania je založené na sebaobrane a medzinárodnom humanitárnom práve.

300 Cílené zabíjanie civilistov je akceptované, pokiaľ sa priamo zúčastňujú na nepriateľských akciách, a pokiaľ sú splnené štyri kumulatívne podmienky (dôkladné preverenie a potvrdenie, že takáto osoba sa priamo účastní na takýchto akciách; pokiaľ neexistuje iný spôsob eliminácie takejto osoby; po každej takejto akcii sa uskutoční dôkladné a nezávislé vyšetrovanie takejto operácie a uplatní sa princíp proporcionality).

Podľa izraelskej organizácie na ochranu ľudských práv (B'Tselem)³⁰¹ bolo štátom Izrael do dnešného dňa takto zabitých niekoľko stoviek ľudí. USA sa podieľali na cieľnom zabíjaní najmenej 3000 až 4000 ľudí v Pakistane, Somálsku a Jemene. V prípade týchto zabitých sa jednalo o údajných členov Al-Káidy a jej pridružených organizácií. Oficiálne údaje, správy alebo odôvodnenia jednotlivých prípadov neexistujú. Krajiny ako Slovenská republika, Rakúsko či Nemecko, ktoré sa nepodieľajú na vykonávaní cieľného zabíjania, sa však musia zaoberať touto témou. Pri nich vyvstáva otázka, či a do akej miery môžu spolupracovať s partnermi, ktorí vykonávajú cieľné zabíjanie, bez toho, aby sa vystavili hrozbe porušovania ľudských práv.³⁰² To platí napríklad pre prípad prenosu informácií o osobách alebo poskytnutí svojho vlastného územia pre použitie bezpilotných lietadiel.

2. Čo charakterizuje cieľné zabíjanie, a ako ospravedlňujú štáty cieľné zabíjanie podozrivých teroristov?

Aj keď pojem cieľné zabíjanie je frekventovaným pojmom, jeho znenie nie je zakotvené v medzinárodnom práve.³⁰³ Nasledovné kumulatívne prvky musia byť naplnené v prípade definovania cieľného zabíjania, použitie smrtiacej sily, na základe predbežného posúdenia (vopred uvážený úmysel), výber určitej osoby ktorá bude cieľom, pobyť tejto osoby je mimo dosahu kontroly konajúceho štátu a zabitie prostredníctvom subjektu medzinárodného práva. Takéto vymedzenie sa týka cieľného zabíjania v rámci i mimo ozbrojeného konfliktu. Izraelská vláda vyhlásila v roku 2003 pred Výborom OSN pre ľudské práva, že bude cieľne zabíjať len tie osoby, ktoré sa priamo podieľali na nepriateľských aktoch, a pokiaľ bude mať k dispozícii spoľahlivé dôkazné materiály. Dôležité je tiež, že cieľné zabíjanie je vojensky naliehavé a nebezpečenstvo nemožno inak odvrátiť. Útoky budú vykonávané len v prípade, že neohrozia život civilných osôb.³⁰⁴

Zdôvodnenie cieľného zabíjania prostredníctvom americkej vlády v rámci jej boja proti terorizmu je založené na vojenskom modeli, ktorý predvída vojenskú akciu v rámci ozbrojeného konfliktu. Útoky teroristickej organizácie al-Káida a jej pridružených organizácií, predstavujú podľa americkej vlády akt vojny, a preto platí v prípade zaobchádzania s podozrivým z terorizmu len medzinárodné humanitárne právo, ktoré (i keď obmedzene) umožňuje cieľné zabíjanie. Hoci cieľné zabíjanie porušuje vo väčšine prípadov právo na život, môže byť považované za zákonné v prípade výnimočnej situácie v podobe ozbrojeného konfliktu. Po útokoch z 11. septembra 2001 sa Spojené štáty odvolávali na právo na sebaobranu štátov podľa čl. 51 Charty OSN, ktorý by sa mohol aplikovať v prípade vojenského útoku. Deň po útokoch z 11. septembra 2001 prijala Bezpečnostná rada OSN rezolúciu 1368, ktorá rozširuje pôsobnosť práva na sebaobranu: aj teroristický útok zrealizovaný súkromnými osobami môže byť interpretovaný ako ozbrojený útok podľa čl. 51 Charty OSN, a priznáva štátu právo na sebaobranu.

Aj keď sa Obamova administratíva už neodkazuje na globálnu vojnu proti terorizmu, tájné vojenské operácie a nasadzovanie dronov³⁰⁵ nám ukazujú, že Obamova administratíva považuje globálnu hrozbu terorizmu za aktuálnu, a teda musí pokračovať v cieľnom zabíjaní. Spojené štáty vidia svoju krajinu - na rozdiel od väčšiny európskych štátov - v ohrození. Stúpenci Al-Káida, Talibanu a členovia niektorých ďalších teroristických skupín, ktoré sú považované za spojencov al-Káidy, sú monitorované americkou vládou. Keďže teroristi operujú po celom svete, vojnu proti terorizmu nemožno obmedzovať na jedno teritórium. Zatknutie podozrivých teroristov je oficiálne chápané ako jedna z možností, ale v praxi sa vykonáva len vo výnimočných prípadoch.

301 Viac ako 270 Palestínčanov, ktorí boli predmetom cieľného zabíjania a viac ako 450 Palestínčanov zabitých v priebehu cieľného zabíjania (B'Tselem - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories Statistics).

302 SVÁK, J. (2011): Ochrana ľudských práv.

303 FUNTA, R. (2014): Vybrané otázky medzinárodného práva verejného a súkromného.

304 HCJ 5872/01, 3114/02 Barakeh v Prime Minister and Minister of Defense [2002], IsrSC 56(3) 1.

305 COHN, M. (2014): Drones and Targeted Killing: Legal, Moral, and Geopolitical Issues (Introduction).

3. Cielené zabíjanie z pohľadu platného práva

Pri skúmaní cieľového zabíjania z pohľadu ľudských práv je právo na život v centrálnom postavení. Čl. 6 medzinárodného paktu o občianskych a politických právach³⁰⁶ uvádza, že "Každá ľudská bytosť má právo na život. Toto právo je chránené zákonom. Nikto nebude svojvoľne zbavený života." Právo na život môže byť obmedzené v odôvodnených prípadoch. Právo na život pritom pôsobí erga omnes.

V prípade ozbrojeného konfliktu má prednosť humanitárne medzinárodné právo, ktoré sa jasne odlišuje od medzinárodnej ochrany ľudských práv.³⁰⁷ V podstate môže byť použitá smrtiaca sila proti druhej strane konfliktu (s určitými obmedzeniami). V prípade ozbrojeného konfliktu sa vynára otázka, kto prichádza do úvahy ako cieľ, rovnako ako kde a kedy táto osoba môže byť napadnutá. Vo všeobecnej rovine to môžu byť civilisti, ktorí sa priamo zúčastňujú na nepriateľských aktoch.

Za účelom posúdenia zákonnosti cieľového zabíjania, treba rozlišovať, či sa používa v ozbrojenom konflikte, alebo nie. Ozbrojený konflikt môže byť buď medzinárodný, alebo bez medzinárodného prvku, teda medzi vládnymi silami (prípadne so zahraničnou podporou) a povstalcami (napr. ako v Jemene, Pakistane a Somálsku). Osobitný spravodajca OSN pre podporu a ochranu ľudských práv a základných slobôd v boji proti terorizmu, Ben Emmerson, potvrdil vo svojej správe³⁰⁸ z septembra 2013, že je dôležité rozlišovať medzi ozbrojeným konfliktom a inou situáciou. Podľa medzinárodného práva existuje niekoľko prípadov vzniku ozbrojeného konfliktu. K nim môžeme zaradiť prípad, kedy je konflikt medzinárodný ozbrojený konflikt (t.j. akýkoľvek spor medzi dvoma štátmi vedúci k nasadeniu ozbrojených síl, bez ohľadu na jej intenzitu, trvanie alebo rozmer) alebo kedy nie je konflikt možné považovať za medzinárodný ozbrojený konflikt (t.j. napĺňa ustanovenie čl. 3 Ženevskej konvencie týkajúci sa vnútroštátnych ozbrojených konfliktov). Kritériá pre existenciu prípadu, kedy nie je možné hovoriť o medzinárodnom ozbrojenom konflikte sú menej jasné ako v prvom prípade. Ktoré kritériá sa majú zohľadňovať môže závisieť na tom, či je daná krajina zmluvnou stranou dodatkového protokolu II k Ženevským dohovorom. Zaoberá sa aj otázkou, kedy je použitie vojenskej sily odôvodnené. Vyzýva k väčšej transparentnosti a zodpovednosti pri takýchto akciách, a k nezávislému a neustrannému vyšetrovaniu, v prípade existencie dôkazov o zabitých civilistoch. Vo svojich ďalších správach sa snaží o dialóg ohľadne vyššie spomínaných otázok.

3.1. Aké pravidlá platia pre cieľné zabíjanie v ozbrojenom konflikte?

V ozbrojenom konflikte má prednosť medzinárodné humanitárne právo. Cieľné zabíjanie musí priniesť vojenskú výhodu, nesmie smerovať proti osobitne chráneným osobám, a musí byť primerané vo vzťahu ku "kolaterálnej škode". Tá zahŕňa, okrem iného, zabíjanie civilistov. Cieľné zabíjanie nesmie byť realizované s pomocou zakázaných látok či zakázaných zbraní. Musí byť možné ho zastaviť, keď je cieľ vyradený z boja. Cieľné zabíjanie preto musí byť iba poslednou možnosťou v medzinárodnom ozbrojenom konflikte.³⁰⁹ Príslušníci k teroristickej skupine tiež požívajú ochranu, keď bojujú na strane štátu ktorý je súčasťou konfliktu, a pokiaľ sú jasne identifikovateľní ako bojovníci. V ostatných prípadoch (nie medzinárodnom konflikte) je meradlom pre posúdenie činov proti neštátnym príslušníkom sporu ustanovenie Ženevských dohovorov. Určenie kto a kedy sa priamo zúčastňuje na nepriateľských akciách je problematické a kontroverzné. Medzinárodný výbor Červeného kríža sa preto domnieva, že títo členovia organizovaných ozbrojených skupín sa nepovažujú za civilistov. Cieľné zabíjanie je teda prípustné aj mimo konkrétnej bojovej situácie. Musia byť dodržané limity platné v medzinárodnom ozbrojenom konflikte. To platí aj pre členov teroristických skupín, keďže sa považujú, kvôli ich stupňu organizácie a veľkosti, za neštátnu stranu konfliktu.

306 FUNTA, R., NEBESKÝ, Š., JURÍŠ, F. (2014): Právo európskej únie.

307 ŠTURMA, P. (2010): Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv.

308 Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, A/HRC/22/52.

309 OTTO, R. (2012): Targeted Killings and International Law.

3.2. Aké pravidlá platia pre cieľené zabíjanie mimo ozbrojeného konfliktu?

Kým v prípade ozbrojeného konfliktu sa uplatňuje medzinárodné humanitárne právo, ktoré upravuje otázku zákonnosti použitia sily, mimo ozbrojeného konfliktu je potrebné aplikovať ľudské práva. Štát počas mierového spolunažívania môže zabíjať len v prípade, ak budú chránené životy iných osôb a táto osoba nemôže byť zadržaná. Zatiaľ čo prvé kritérium možno chápať ako požiadavku proporcionality, druhé kritérium ako vyjadrenie nutnosti. Umyselné, zámerné a cieľové zabíjanie je nezákonné. Valné zhromaždenie OSN vyzvalo, v prípade použitia ozbrojených bezpilotných lietadiel, k zohľadňovaniu princípu proporcionality.

Kritika OSN v súvislosti s cieľovým zabíjaním³¹⁰ v rámci aj mimo ozbrojeného konfliktu sa týka skutočností, ktoré sa naň vzťahujú: nedostatok informácií o rozhodovacích procesoch, ktoré vedú k cieľovému zabíjaniu ako aj nedostatku politickej zodpovednosti. Európsky parlament zdieľa túto kritiku. Kritika sa vzťahuje na svojvoľné zabíjanie ktorému by sa malo zabrániť. Program cieľového zabíjania mimo ozbrojeného konfliktu je preto potrebné z pohľadu ľudských práv odmietnuť. V ozbrojenom konflikte je na druhej strane potrebné dodržiavať medzinárodné humanitárne právo a platné normy v oblasti ľudských práv.³¹¹

Podľa čl. 2 Charty OSN sa všetci členovia "Organizácie Spojených národov sa vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov." Pokiaľ štát uskutočňuje na území iného štátu, s ktorým nie je v ozbrojenom konflikte, cieľové zabíjanie, stanovujú normy medzinárodného práva ohľadne použitia sily medzi štátmi, či tento štát porušil suverenity iného štátu. Na zodpovedanie otázky, či k usmrteniu osôb prišlo v súlade s právom je potrebná aplikácia medzinárodného humanitárneho práva. Na druhej strane takéto konanie štátu, na území iného štátu, neporušuje jeho suverenity, ak tento druhý štát s tým súhlasil alebo pokiaľ štát, ktorý vykonal takúto operáciu bol oprávnený podľa medzinárodného práva na sebaobranu podľa čl. 51 Charty OSN na použitie sily, pretože druhý štát je zodpovedný za ozbrojený útok proti prvému štátu. Medzinárodné právo povoľuje použitie smrtiacej sily v sebaobrane ako reakcia na "ozbrojený útok", za predpokladu, že je nevyhnutné a primerané.

3.3. Kedy štát porušuje ľudské práva?

Štát, ktorý nevykonáva cieľové zabíjanie musí zabezpečiť dodržiavanie ľudských práv. V čl. 16 návrhu článkov o zodpovednosti štátov za medzinárodné protiprávne správanie sa uvádza, že "Štát, ktorý pomáha alebo podporuje iný štát pri medzinárodne protiprávnom správaní sa, za to nesie medzinárodnú zodpovednosť, ak a) takýto štát si bol vedomý okolností medzinárodne protiprávneho správanie sa a ak b) by k takémuto správaniu sa došlo, považovalo by sa za medzinárodne protiprávne."³¹² Problematické je to v prípade, ak bola poskytnutá infraštruktúra a finančné zdroje, alebo politické vyhlásenie či záruky za takéto protiprávne konanie. Inou formy spolupráce je šírenie informácií o mieste predaja komponentov na výrobu dronov, ktoré môžu byť použité ako zbraň, alebo udelenie preletových práv pre použitie ozbrojených bezpilotných lietadiel.

4. Záver a odporúčania

Z pohľadu EÚ by mali vlády jednotlivých členských štátov zaujať jasné stanovisko proti politike cieľového zabíjania mimo ozbrojeného konfliktu, bez ohľadu na to, akú politiku pre-

310 MELZER, N. (2009): Targeted Killing in International Law.

311 SVOBODA, P. (2010): Úvod do evropského práva.

312 Official Records of the UN General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 589 (A/56/589 & Corr. 1).

sadzujú tieto štáty. Toto postavenie by mali preniesť na príslušné medzinárodné fóra, ako je NATO a Európska únia.³¹³ Rovnako by mali spolupracovať na zabezpečení toho, aby v zahraničných misiách členských štátov EÚ a NATO platili rovnaké štandardy. V rámci OSN, najmä Rady OSN pre ľudské práva, by mali jednotlivé vlády aktívne podporovať prácu príslušného osobitného spravodajcu OSN pre ochranu ľudských práv v boji proti terorizmu.³¹⁴ Členské štáty EÚ by sa v rámci svojej spolupráce s krajinami ktoré sledujú politiku cieleného zabíjania, nemali priamo alebo nepriamo podieľať na takýchto akciách. Rovnako je potrebné neustále monitorovať dopad takýchto akcií na ľudské práva.

Pokiaľ by sa vlády členských štátov EÚ rozhodli získať ozbrojené bezpilotné lietadlá, mali by najskôr preskúmať bezpečnostné otázky a otázky etického charakteru s tým spojené. V tomto prípade by mali predložiť koncept nasadenia dronov v rôznych konfliktných situáciách a špecifikovali by ich použiteľnosť v súlade s platným právom. Rovnako by mali byť prijaté pravidlá pre ich prípadnú spoluprácu s inými krajinami. Za tým účelom bude nevyhnutné sledovať európsky a medzinárodný boj proti terorizmu a priebežne monitorovať dodržiavanie ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva.

Použitá literatúra:

COHN, M. (2014): Drones and Targeted Killing: Legal, Moral, and Geopolitical Issues (Introduction), Thomas Jefferson School of Law, San Diego.

FUNTA, R. (2011): Common Foreign and Security Policy (CFSP) in Terms of the Lisbon Treaty and the Suppression of the International Terrorism, Mälniky práva v stredoeurópskom priestore 2010, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Bratislava.

FUNTA, R., NEBESKÝ, Š., JURIŠ, F. (2014): Právo európskej únie, Tribun EU, Brno.

FUNTA, R. (2014): Vybrané otázky medzinárodného práva verejného a súkromného, Tribun EU, Brno.

MELZER, N. (2009): Targeted Killing in International Law, Oxford University Press, Oxford.

OTTO, R. (2012): Targeted Killings and International Law, Springer-Verlag Berlin/Heidelberg.

SVÁK, J. (2011): Ochrana ľudských práv, Eurokódex, Bratislava.

SVOBODA, P. (2010): Úvod do evropského práva, 3. vydání, C.H.Beck, Praha.

ŠTURMA, P. (2010): Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv, C.H.Beck, Praha.

ŠTURMA, P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ, V. (2003): Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu, C.H.Beck, Praha.

313 ŠTURMA, P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ, V. (2003): Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu.

314 FUNTA, R. (2011): Common Foreign and Security Policy (CFSP) in Terms of the Lisbon Treaty and the Suppression of the International Terrorism.

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

SOUKENÍK - ŠTRPKA
advokátska kancelária / law firm

Zostavili:

prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.

JUDr. Andrea Erdősová, PhD.

Vydala Paneurópska vysoká škola, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, v roku 2015.
www.paneurouni.com; e-mail: rektorat@paneurouni.com; tel.: +421 2 482 088 03
1. vydanie

Grafická úprava: Ing. Jozef Javorský

Tlač: Forpress, Nitrianske tlačiarne, Potravínárska ulica č. 6,

949 01 Nitra, Milan Sabo

Distribúcia: Paneurópska vysoká škola

Formát: A5, náklad: 100 ks

CD-ROM, náklad: 50 ks

Nepredajné.

ISBN 978-80-89453-11-5

EAN 9788089453115

PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA

ISBN 978-80-89453-11-5

EAN 9788089453115